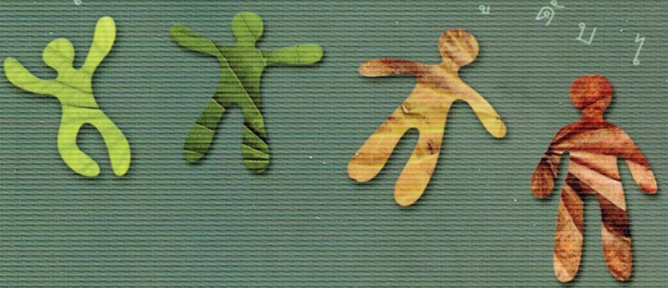
เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

ธรรมดาของชีวิต เป็นเช่นนั้นเอง

วศิน อินทสระ

ธรรมดาของชีวิต เป็นเช่นนั้นเอง
วศิน อินทสระ

ที่ระลึกงานบำเพ็ญกุศล

แด่

คุณพ่อประยูร สมะลาภา

พ.ศ.๒๕๕๐

ประวัติ

คุณพ่อประยูร สมะลาภา

นายประยูร สมะลาภา บุตรนายบุ้นเหม็ง-นางเส็ง แซ่เตียว เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ.๒๔๗๘

มีพี่น้องต่างมารดา ๔ คน

- นางสุภา อารีราษฎร์ (ถึงแก่กรรม)
- นางอรทัย คหะแก้ว (ถึงแก่กรรม)
- นางพร วงษ์เกสร (ถึงแก่กรรม)
- นางพินิจ ขำอุไร

มีพี่น้องร่วมมารดา ๕ คน

- นางซกกิม เมธาชวลิต (ถึงแก่กรรม)
- นายประยูร สมะลาภา
- นายประสิทธิ์ สมะลาภา
- นายประเสริฐ สมะลาภา
- นางสุวิมล สิงห์สงบ

สมรสกับนางดาลัด สมะลาภา

มีบุตร ๕ คน

- นายปรัชญา สมะลาภา สมรส นางรัชฎาภรณ์ (สินอยู่) บุตรธิดา ๓ คน
- นายธานินทร์ สมะลาภา สมรส นางเมตตา (อังควินิจวงศ์) ธิดา ๓ คน

- นายชินการ สมะลาภา สมรส นางสุพรรณแข (สุวรรณนาวิน) บุตร ธิดา ๓ คน
- นายชาญกิจ สมะลาภา สมรส นางศิวิไล (รื่นฤดีปัญญา) บุตร ๒ คน
- นายพิธพร สมะลาภา สมรส นางธณัฐฌา (รัตนชัย) ธิดา ๑ คน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือก ชั้นที่ ๕ เบญจมาภรณ์

รางวัลระดับประเทศ

พ่อตัวอย่างแห่งชาติ ปี ๒๕๔๒

ครอบครัวประชาธิปไตยตัวอย่าง ปี ๒๕๔๓

ตำแหน่งทางสังคมที่ผ่านมา

๑. นายกสโมสรไลอ้อนส์ จังหวัดระยอง

๒. ประธานกรรมการโรงเรียนกวงฮั้ว

๓. ประธานมูลนิธิโรงเรียนวัดป่าประดู่

๔. ประธานกิตติมศักดิ์มูลนิธิสว่างพรกุศล

๕. กรรมการมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ จังหวัดระยอง

๖. กรรมการส่งเสริมและพัฒนาสังคมสงเคราะห์ จังหวัดระยอง

๗. กรรมการโรงเรียนอนุบาลระยอง

คำสอนที่เป็นหลักแก่บุตรหลานเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตดังนี้

๑. ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นคุณสมบัติที่ทุกคนต้องยึดถือ

๒. เวลาในการทำงานของทุกคนมีจำกัด ต้องใช้เวลาที่มีอยู่ ตั้งใจทำงานอย่างเต็มความสามารถ

๓. สังคมที่เราอยู่นี้ได้ให้คุณประโยชน์กับเราอย่างมากมาย เราต้องพยายามตอบแทนสังคมทุกครั้งที่มีโอกาส

งานช่วยเหลือสังคม ระหว่างปี ๒๕๐๘-๒๕๕๐ รวมประมาณ ๓๐๐ รายการ

ด้านการศึกษา

อาทิเช่น

- สร้างศาลาที่พักนักเรียนและผู้ปกครองโรงเรียนอนุบาลระยอง
- สร้างห้องน้ำและห้องสุขาโรงเรียนวัดทับมา
- สร้างบ่อน้ำและติดตั้งเครื่องสูบน้ำโรงเรียนวัดธรรมสถิต
- สร้างที่ดื่มน้ำโรงเรียนวัดป่าประดู่
- สร้างห้องน้ำและห้องสุขาโรงเรียนวัดนาตาขวัญ
- บริจาคตู้ยาพร้อมยาให้โรงเรียนต่างๆ จำนวน ๓๙ โรงเรียน
- เริ่มก่อตั้งโรงเรียนอนุบาลพิสิฏฐวิทยา วัดป่าประดู่ สมัยดำรงตำแหน่งนายกสโมสรไลอ้อนส์ระยอง
- สร้างศาลาที่พักนักเรียนโรงเรียนบ้านค่าย
- สร้างสถานที่ดื่มน้ำนักเรียน โรงเรียนระยองวิทยาคม
- สร้างถังเก็บน้ำโรงเรียนวัดเภตราสุขารมย์
- มอบเครื่องตัดหญ้าโรงเรียนวัดธรรมสถิต

- สร้างประตูและป้ายหินอ่อนโรงเรียนระยองวิทยาคม
- สมทบทุนสร้างห้องสมุดโรงเรียนบ้านหนองระกำ
- สร้างห้องน้ำและห้องสุขาให้โรงเรียนชุมชนวัดบ้านแลง
- สร้างซุ้มอ่านหนังสือสำหรับนักเรียนโรงเรียนระยองวิทยาคม
- สร้างศาลาประชาสัมพันธ์โรงเรียนบ้านค่าย
- มอบทุนโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันปีการศึกษาละ ๓๐ โรงเรียนต่อเนื่องหลายปี
- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ขาดแคลนเป็นประจำ

เป็นต้น

ด้านการรักษาพยาบาล

อาทิเช่น

- บริจาคเตียงผู้ป่วยให้โรงพยาบาลระยอง
- บริจาคเครื่องจี้ห้ามเลือดให้กับโรงพยาบาลระยอง
- บริจาคตู้เก็บโลหิตให้โรงพยาบาลระยอง
- บริจาคเครื่องดึงคอพร้อมอุปกรณ์ให้โรงพยาบาลระยอง
- บริจาคเครื่องเป่าสายเครื่องช่วยหายใจให้โรงพยาบาลระยอง
- บริจาคอุปกรณ์ผ่าตัดสมองให้โรงพยาบาลระยอง
- บริจาคเงินและอุปกรณ์เครื่องใช้ให้โรงพยาบาลเป็นประจำต่อเนื่องหลายปี
- มอบเวชภัณฑ์และอุปกรณ์รักษาพยาบาลให้โรงเรียนในจังหวัดระยองปีการศึกษาละ ๒๒๐ โรงเรียนต่อเนื่องหลายปี

เป็นต้น

ด้านศาสนา

อาทิเช่น

- สร้างห้องน้ำและห้องสุขา ให้วัดโขดทิมธาราม
- บริจาคแท้งค์น้ำให้สำนักสงฆ์คลายกังวล
- สร้างพระประธานอุโบสถเก่า วัดป่าประดู่
- สมทบทุนสร้างอุโบสถ กุฏิพระ และบริจาคทำบุญ ให้วัดต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

เป็นต้น

ด้านสังคม

อาทิเช่น

- มอบเครื่องสูบน้ำให้สถานเยาวชน
- มอบตู้เย็นให้ใช้ในราชการทหารเรือ
- สร้างท่อระบายน้ำให้ชาวบ้านถนนสายลำดวนไพร
- มอบเครื่องตัดหญ้าสถานีกสิกรรมห้วยโป่ง
- สร้างศาลาที่พักผู้โดยสาร เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ หมู่บ้านชากใหญ่
- มอบโต๊ะ เก้าอี้ ประชุมให้สำนักงานที่ดินจังหวัดระยอง
- บริจาคเงินให้มูลนิธิต่างๆ เป็นประจำต่อเนื่องหลายปี

เป็นต้น

ป๋าในหัวใจลูก

ป๋าเกิดเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ.๒๔๗๘ เป็นลูกของก๋งบุ้นเหม็ง แซ่เตียว และอาม้าเส็ง แซ่แต้ เป็นคนระยองโดยกำเนิด ได้ฟังจากญาติผู้ใหญ่เล่าให้ฟังเสมอว่า ป๋าเริ่มค้าขายตั้งแต่อายุยังน้อยโดยเปิดปั๊มน้ำมันบริเวณสามแยกถนนสุขุมวิทกับถนนตากสินมหาราช ซึ่งเปิด ๒๔ ชั่วโมงทุกวัน ส่วนใหญ่ป๋าเป็นคนเติมน้ำมันเพียงคนเดียวจนเป็นที่รู้จักของคนขับรถขนส่งโดยทั่วไป หลังจากทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรก็สามารถขยายกิจการไปหลายสาขา ป๋าแต่งงานกับมา (คุณแม่ดาลัด นามสกุลเดิม แซ่ตั้ง) เมื่อปี ๒๕๐๓

ป๋าเลี้ยงลูกด้วยความเข้มงวดโดยเฉพาะเรื่องระเบียบวินัย แต่ไม่ได้กำหนดว่าลูกต้องเรียนหรือประกอบอาชีพอะไร ให้เป็นไปตามความสมัครใจและความถนัดของแต่ละคน ทุกวันลูกๆ ต้องรับประทานอาหารเย็นพร้อมกัน ซึ่งจะเป็นเวลาที่ป๋าอบรมลูกๆ ป๋าจะเน้นเสมอให้ทุกคนมีความอดทน ขยันหมั่นเพียร และต้องเสียสละช่วยเหลือสังคม รวมถึงป๋าจะปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่าง ป๋าชอบช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยจะช่วยเป็นประจำทุกครั้งที่มีโอกาสโดยไม่ลังเล แต่สำหรับตัวป๋าแล้วป๋าจะใช้จ่ายอย่างประหยัดและมีระเบียบ งานทุกอย่างที่ทำต้องเรียบร้อย เป็นแถว เป็นแนว เวลาตรวจงาน หากไม่เรียบร้อยมักจะให้รื้อทำใหม่ จนเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปรวมถึงลูกๆ ด้วย ป๋าตั้งใจอบรมลูกโดยตลอด เมื่อไม่สบายพูดไม่ได้ ก็ยังพยายามเขียนเรื่องต่างๆ เพื่ออบรมลูกๆ และยังพยายามไปมอบทุนการศึกษาให้นักเรียนโรงเรียนต่างๆ ทุกเดือน

เรื่องที่ป๋าอบรมสั่งสอนได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ลูกๆ หลานๆ ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนตั้งแต่การศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ และการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวอย่างมีความสุข

วันนี้ป๋าไม่อยู่แล้ว ลูกๆ ทุกคนจะยึดมั่นในคำสอนของป๋า จะตั้งใจทำงาน เลี้ยงดูหลานๆ ให้เป็นคนดีของสังคม ตามความตั้งใจของป๋าตลอดไป

รักและเคารพ

ลูกๆ ทุกคน

ธรรมดา ของชีวิต เป็นเช่นนั้นเอง

วศิน อินทสระ

ฉบับพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

หนังสือเล่มนี้
จัดพิมพ์ด้วยเงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา
เพื่อเผยแพร่เป็นธรรมทาน หากท่านได้รับหนังสือเล่มนี้แล้ว
ขอได้โปรดตั้งใจศึกษาและปฏิบัติธรรมจากหนังสือเล่มนี้
ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น
เพื่อให้สมตามเจตนารมณ์ของผู้บริจาคทุกๆ ท่านด้วยเทอญ

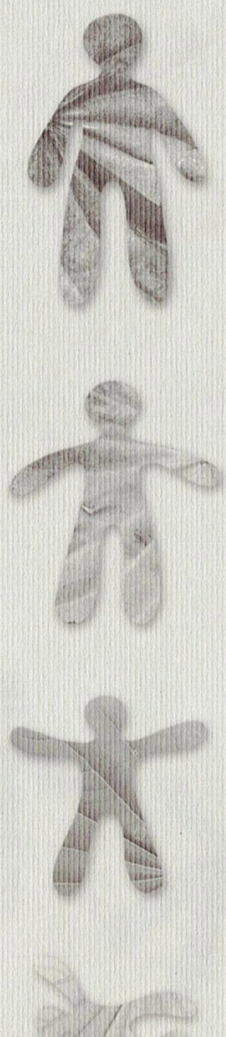
ธรรมดาของชีวิตเป็นเช่นนั้นเอง

วศิน อินทสระ

พิมพ์ครั้งที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๐
จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย ครอบครัวสมะลาภา

ออกแบบโดย สำนักพิมพ์ธรรมดา ดำเนินการผลิตโดย บริษัท ผลึกไท จำกัด
๑๓๗ หมู่บ้านจินดาธานี หมู่ ๑๐ ถนนบรมราชชนนี แขวงศาลาธรรมสพน์
เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐ โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๘-๗๐๒๖, ๐-๒๘๘๘-๘๓๕๖
โทรสาร ๐-๒๘๘๘-๘๓๕๖ พิมพ์ที่โรงพิมพ์เม็ดทราย

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

เรื่อง ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ “ธรรมดาของชีวิตเป็นเช่นนั้นเอง”
เรียน อาจารย์วศิน อินทสระ

กระผมได้อ่านหนังสือของท่านอาจารย์เรื่อง **ธรรมดาของชีวิตเป็นเช่นนั้นเอง** และเห็นว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต กระผมมีความประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเล่มดังกล่าว เพื่อเป็นธรรมทานจำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม ในโอกาสบำเพ็ญกุศลศพของคุณพ่อประยูร สมะลาภา ซึ่งจะมีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต

ขอแสดงความนับถือ

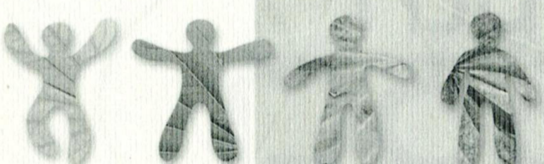
(นายปรัชญา สมะลาภา)

อนุญาตให้พิมพ์ได้ตามประสงค์

วศิน อินทสระ

สารบัญ

ธรรมดา ของ ชีวิต เป็นเช่นนั้นเอง

บ ท นำ

มนุษย์เราในโลกสมัยใหม่นี้ค่อนข้างจะใช้ชีวิตลำบาก มิหนำซ้ำมนุษย์ยังดำเนินชีวิตขัดขวางกับความเป็นจริง ขวางต่อธรรมดาของโลก แต่โลกจะไม่ยอมให้ใครโชคดีเกินไป อย่างที่ผมเคยพูดบ่อยๆ ใครที่มีโชคดีในด้านหนึ่ง มักโชคร้ายในอีกด้านหนึ่ง ต้องยอมรับหรือรู้จักความเป็นจริงของโลกและชีวิต แล้วไม่ดำเนินชีวิตให้ขัดขวางกับธรรมดาของโลก ไม่เช่นนั้นก็จะได้รับความชอกช้ำทรมานอยู่เสมอทีเดียว ตัวอย่างเช่น โลกไม่เที่ยง

คำว่า "โลก" ในที่นี้ คือมนุษย์ หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกี่ยวกับมนุษย์ มันไม่เที่ยง มันถูกบีบคั้น มันเป็นทุกข์และมันก็เป็นอนัตตา แต่กระแสความคิดของเราส่วนมากต้องการให้สิ่งที่เราพอใจ ซึ่งเป็นโลกอย่างหนึ่ง ต้องการให้มันเที่ยง ต้องการให้ดำรงอยู่ยั่งยืนเท่าที่เราต้องการ เท่าที่

เราพอใจ ก็เลยไปขัดขวางกับกระแสธรรมดาของโลกเข้า ถ้าไม่สามารถจะต้านทานต่อกระแสได้ โลกก็เป็นทุกข์หรือถูกบีบคั้นด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ โลกก็คือเรานั่นแหละ เราก็เป็นทุกข์ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ

คนส่วนมากต้องการให้เป็นสุขตามความพอใจของตน เพราะว่าเราชอบความสุข ดิ้นรนหาความสุข เมื่อไม่ได้ตามที่ต้องการก็ชอกช้ำทรมานใจ ถ้ายอมรับความเป็นจริงเสีย ความทุกข์จะน้อยลง โลกเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งเป็นคราวๆ เหตุปัจจัยมีอย่างไรก็เป็นไปอย่างนั้น

มนุษย์เราไม่ค่อยกระจ่างถึงเหตุปัจจัย ไม่รู้ต้นสายปลายเหตุ มุ่งแต่ความปรารถนาของตน เมื่อสิ่งในโลกไม่เป็นไปตามปรารถนาของตนเองก็เดือดร้อน แล้วก็รำคาญ ทุกข์ทรมาน เพราะว่ากระแสความคิดของเราไปขวางกับกระแสธรรมดาของโลกเข้า ถ้ากระแสความคิดของเรากลมกลืนไปกับกระแสธรรมดาของโลก คือรู้เท่าทันธรรมดาของโลก เราก็จะไม่ทุกข์มากนัก อะไรเกิดขึ้นก็รู้เท่าทันว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา หวังไม่ได้ว่า ขอให้เป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

เราควรตระหนักอยู่เสมอว่า ทั้งเราและผู้อื่นก็เป็นเพียงประมวลของเหตุปัจจัย หรือของธาตุ ๖ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ และวิญญาณ ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ นอกจากนั้นก็เป็นสิ่งสมมติที่มนุษย์เราสมมติกันขึ้น เป็นลาภ เป็นยศ เป็นสรรเสริญ เป็นสุข เป็นเสื่อมลาภ เป็นเสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ล้วนเป็นสิ่งสมมติของโลก ทีนี้เราเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าของเรา เมื่อมันแปรปรวนไปตามเหตุปัจจัย เราก็ทุกข์ทรมานต่อไปอีก อะไร

ที่ยังไม่ได้ก็อยากได้ อะไรที่ยังไม่เป็นก็อยากเป็น พอได้แล้วเป็นแล้วก็เท่านั้น ไม่มีอะไรในโลกนี้ที่เราน่าจะยินดีมากนัก ยินดีได้บ้างแต่ไม่น่าจะยินดีมากนัก เพราะว่ามันแปรปรวนเปลี่ยนแปลง เป็นมายา เป็นไปชั่วคราวและค่อนข้างจะหลอกลวง มันเป็นบ่วงคล้องใจให้ทุกข์ทรมานเล่น

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาอย่างนี้เนืองๆ เพื่อความปล่อยวางและเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานใจ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ให้ความทุกข์ทรมานทั้งแก่เราและแก่คนทั้งหลายมาเป็นเวลานานตลอดสังสารวัฏที่ว่ายวนอยู่ในโลกหรือในทะเลทุกข์ สิ่งที่เป็นมายาก็หลอกให้เราไล่ตามเรื่อยไป

สิ่งที่มีราคามาก บางทีก็มีคุณค่าไม่มาก สิ่งที่มีคุณค่ามาก บางทีราคาก็ไม่แพงเท่าไร แต่มายาธรรม หรือสิ่งที่เป็นมายามันไปปิดบังความจริงเอาไว้ ทำให้คนหลงผิด ไปหลงสิ่งที่มีราคามากว่าเป็นสิ่งที่มีค่า ตัวอย่างเช่น เพชร มีราคาสูงมากในบรรดาสิ่งที่เรียกว่าเป็นอัญมณี แต่จริงๆ แล้วค่าของมันสู้เหล็กไม่ได้ เพราะว่าเหล็กมีประโยชน์มากกว่าเพชร เอามาทำอะไรต่ออะไรได้มากกว่าเพชร จะสร้างถนน สร้างตึก ที่เราพึ่งพาอาศัยได้อยู่ก็ต้องใช้เหล็ก แต่เพชรเอามาทำไม่ได้ หรือเพราะมันมีจำนวนน้อย มันทำไม่ได้และไม่มีใครทำ นอกจากใช้เป็นเครื่องประดับเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น อันตรายของเพชรก็มาก แย่งเพชรกัน ขโมยเพชร ปล้นเพชรกัน คนที่จะปล้นเหล็ก รู้สึกจะไม่ค่อยมี อันนี้ก็แล้วแต่มุมที่จะมอง มองในเหลี่ยมไหน ถ้าจะมองในแง่มุมของราคา เพชรก็มีราคามากกว่าเหล็กเยอะ

ราคาขึ้นอยู่กับค่านิยมของคน อย่างเสื้อของดาราบางตัวเท่าที่ทราบเวลาเขาประมูลกัน ราคาสูง สูงมากเหลือเกิน เป็นแสน เป็นล้านก็มี

อย่างนี้มันไม่ใช่ค่าอะไร มันไม่มีค่า แต่มันเป็นค่านิยมว่าเขานิยมดาราคนนั้น พอเป็นเสื้อหรืออะไรของดาราคนนั้น เขาก็อยากจะเอาไว้ พอประมูลกันราคาก็สูงขึ้นไปๆ แต่ค่าของมันไม่มีอะไร อย่างนี้เป็นต้น เพราะ **ราคาขึ้นกับค่านิยม แต่ค่านี่มันขึ้นกับประโยชน์ เราจึงเรียกว่าคุณค่า มีประโยชน์มากก็มีค่ามาก มีประโยชน์น้อยก็มีค่าน้อย ค่ามันขึ้นอยู่กับประโยชน์ เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีราคาแพงไม่จำเป็นต้องมีค่ามากเสมอไป และสิ่งที่มีค่ามากไม่จำเป็นต้องมีราคาแพงเสมอไป** นี่มองในบางปริยาย ไม่ใช่ทุกปริยาย บางอย่างคุณค่าของมันก็สมราคาของมัน เช่น เครื่องใช้บางอย่าง เป็นต้น

ถ้าเรามองแบบสายตาของผู้มีปัญญาที่ฉีกเอาสิ่งเป็นมายาที่อำพรางออกไป แล้วมองเข้าไปหาแก่นของความเป็นจริง ก็จะเห็นความจริงต่างๆ ชนิดที่คนบางจำพวก หรือคนส่วนมากมองไม่เห็น ลองดูในเรื่องความทุกข์ของชีวิต ความทุกข์บางอย่างมันสุขุม ละเอียดจนคนผู้ที่ไร้ญาณจักษุมองไม่เห็น และสำคัญผิดคิดว่าเป็นสุขไปก็มี จึงได้นำตนเข้าไปคลุกคลีกับความทุกข์อันสุขุมนั้น ไม่คิดถอนตัวออกไป ไม่มีปัญญาที่จะถอนตัวออกไป จมอยู่ในกองทุกข์นั่นเอง ตัวอย่างที่จะเห็นได้ก็คือ ลาภบางอย่าง ยศบางอย่าง หรือคำสรรเสริญบางอย่าง โลกธรรมนั่นแหละเป็นความทุกข์ที่สุขุม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทุกครั้งทุกตอนที่ตรัสถึงลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ว่าอนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขังเป็นทุกข์ วิปริณามธัมมัง มีการเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา

ในทางกลับกัน ความสุขบางอย่างก็เป็นความสุขที่สุขุมละเอียดอ่อนละเอียดอ่อนจนผู้ไร้ญาณจักษุมองไม่เห็นเช่นเดียวกัน เช่น ความสุขที่ได้

จากความสงบใจ ความที่จิตใจประณีต ความที่ได้ปัญญาที่มีโอชะในธรรม อันนี้เป็นความสุขที่สุขุม โอชะในที่นี้ไม่ได้หมายถึงรส เป็นคนละอย่างกัน มันเป็นคุณสมบัติบางอย่าง ถ้าเปรียบด้วยอาหาร ก็คือคุณสมบัติที่จะไปเลี้ยงร่างกายได้ ถ้าเป็นอาหารก็เป็นอาหารที่ย่อยดีแล้วไปหล่อเลี้ยงร่างกายได้ อาหารที่ย่อยแล้วก็มาเป็นเลือด เป็นเนื้อ เป็นกระดูก เรากินอะไรเข้าไปไม่ได้ไปบำรุงร่างกายทั้งที่มันเป็นอย่างนั้น เนื้อทั้งก้อนไม่ได้เป็นเนื้อทั้งก้อน แต่มันเป็นสิ่งที่ละเอียดที่ย่อยดีแล้ว อย่างนี้ก็จะไปเลี้ยงร่างกายได้ ปัญญาที่มีโอชะในธรรม คือ ปัญญาที่สามารถไปหล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญเติบโตได้ ที่เราเรียกว่า พัฒนาปัญญา หรือปัญญาที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เพื่อให้ไปประคับประคองจิต หล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญเติบโต ให้ได้รับการพัฒนา แบบเดียวกับอาหารที่เป็นโอชะ มันก็ไปหล่อเลี้ยงร่างกาย ความสุขที่ได้จากปัญญาที่มีโอชะในธรรมเป็นความสุขที่ประณีต เห็นได้ยาก

คนส่วนมากคุ้นเคยอยู่กับความสุขชนิดหยาบๆ เช่น ความสุขจากการเที่ยวเตร่เฮฮาสนุกสนาน อบายมุข สุรา ยาเมา การพนัน เที่ยวกลางคืน คุ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ได้เงินมาก็คิดแต่ว่าจะไปเที่ยวไหน จะจ่ายอย่างไรเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน แต่ร่างกายนี้แม้จะปรนเปรอเท่าไร เอาใจเท่าไร ทำเท่าไร มันก็ไม่พ้นการทรุดโทรม ชำรุดทรุดโทรมแล้วก็แตกดับไป เอาไว้ไม่อยู่ แต่คนส่วนมากก็หลงไปปรนเปรอมันมากเกินไป สิ่งที่จะติดตัวไปเป็นบารมี เป็นสิ่งที่มีคุณค่ากับจิตใจ ที่จะติดตัวไปทุกภพทุกชาติจนถึงอวสาน คือได้บรรลุนิพพาน เป็นอันเลิกเวียนว่ายตายเกิด เลิกแล้วต่อกัน ไม่ต้องมีอีกแล้ว อันนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูง แต่คนส่วนมากมองไม่ค่อยเห็น เพราะมันเป็นความสุขที่สุขุม เป็นความสุข

ที่ละเอียด ต้องมองด้วยญาณจักษุ หรือสายตาปัญญาที่ละเอียด จึงจะมองเห็นได้

พระพุทธเจ้าตรัสเสมอว่า ความเสื่อมทรัพย์ เสื่อมญาติ เสื่อมยศ เสื่อมลาภ เสื่อมอะไรก็ตามใจที่เป็นภายนอก เป็นความเสื่อมเล็กน้อย แต่ความเสื่อมปัญญาเป็นความเสื่อมที่ยิ่งใหญ่ การได้ทรัพย์ การได้ยศ การได้ญาติ การได้อะไรต่างๆ ก็เป็นเรื่องเล็กน้อย แต่การได้ปัญญาเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ ได้ปัญญาแล้วทำให้ได้ความสุขที่ประณีต ได้ความสุขที่ดี ถ้าเราต้องการให้ได้ความสุขที่ดีก็ต้องแสวงหาปัญญา อยู่กับปัญญา เข้าใจสิ่งต่างๆ มากกว่าที่คนทั่วไปเข้าใจ จึงจะสามารถพัฒนาตนให้ก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ ในด้านปัญญาและด้านจิตใจ

คนส่วนมากเมื่อจะหาความสุขก็ต้องพึ่งคนอื่นและสิ่งอื่น ต้องหาความสุขจากสิ่งภายนอก ซึ่งสิ่งภายนอกมันก็เสื่อมสลาย หรือแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประณีตอย่างไร มันก็เสื่อมสลายหรือแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เมื่อเป็นอย่างนั้นความสุขที่อิงอาศัยอยู่กับสิ่งนั้นก็พลอยแปรปรวนเสื่อมสลายไปด้วย ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง การที่สิ่งภายนอก หรือบุคคลอื่นจะเสื่อมสลายแปรปรวนนั้นเป็นเรื่องธรรมดาประจำโลกอยู่แล้ว เมื่อเรานำตนเข้าไปยึดมั่นผูกพันกับสิ่งที่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ความสุขของเราจึงไปขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น บางทีถึงกับยอมตนลงเป็นทาสของสิ่งนั้น ไม่เป็นอิสระ พึ่งตนเองไม่ได้ มีความคลอนแคลนหวั่นไหวไม่มั่นคง ตัวอย่างที่หยาบๆ เช่น คนที่ติดยาเสพติด ในระยะที่เว้นมันไม่ได้ ถูกยาเสพติดย่ำยีเสียงอมแงมไปหมดจนเกือบเอาตัวไม่รอด ต้องไปกระทำสารพัดอย่างเพื่อจะได้เสพยาเสพติด นี่เป็นตัวอย่างหยาบๆ

ที่นี้ละเอียดเข้ามาก็เหมือนกัน ถ้าไปติดพันผูกพันกับสิ่งใดโดยไม่รู้เท่าทัน ก็จะมีลักษณะเดียวกับคนที่ไปติดยาเสพติด

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ให้มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง พึ่งตนกับพึ่งธรรมมีความหมายอย่างเดียวกัน ทำตนให้มีธรรม น้อมธรรมเข้ามาไว้ในตน พูดง่ายๆ เช่นแก้วน้ำ ก็หมายความว่าแก้วกับน้ำอยู่ด้วยกัน เมื่อใดแก้วกับน้ำอยู่ด้วยกัน เราก็พึ่งแก้วนั้นดื่มน้ำแก้ความกระหายได้ แต่ถ้ามันไม่อยู่ด้วยกันเราก็พึ่งไม่ได้ ดื่มแก้วเปล่าๆ มันไม่มีน้ำเราก็แก้ความกระหายไม่ได้ เราต้องดื่มน้ำซึ่งอาศัยแก้วอยู่ เพราะท่านสอนให้พึ่งตนกับพึ่งธรรม ก็ต้องเป็นตนที่มีธรรม หรือมีธรรมอยู่ในตนนั่นเอง

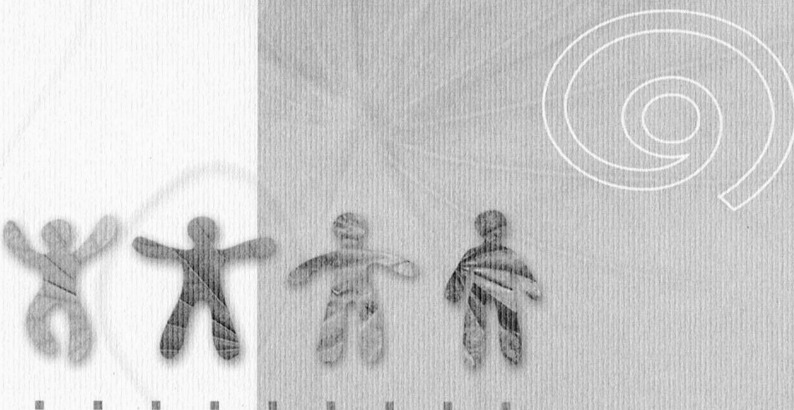
บางคนมีตนซึ่งมีธรรมสถิตอยู่ ก็เป็นที่พึ่งพาอาศัยของคนทั้งหลายได้ เพราะตนที่มีธรรมนั่นแหละจึงจะเป็นที่พึ่งได้ ถ้าไม่มีธรรมก็เป็นตนที่ว่างเปล่า พึ่งไม่ได้ และยังจะเป็นภาระให้ดูแลรักษาให้เหน็ดเหนื่อยแล้วก็มีแต่โทษ ถ้าตรงกันข้ามก็จะมีคุณ มีประโยชน์และมีความสุข

ธรรมดาของชีวิตเป็นเช่นนั้นเองก็คือ ธรรมดาของชีวิตที่ว่าด้วยความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความพลัดพรากสูญเสีย และเรื่องกรรม รวมเรียกเป็นหมวดธรรมว่า อภิณหปัจจเวกขณ์ ปัจจเวกขณ์ แปลว่า พิจารณาบ่อยๆ พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์พิจารณาบ่อยๆ พิจารณาเนืองๆ ว่า

๑. เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้
๒. เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้
๓. เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้
๔. เราต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจทั้งหลายทั้งปวง

๕. เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับมรดกของกรรม, มีกรรมเป็นกำเนิด, มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์, มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย, เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

(คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (หมวด ๕)
พระไตรปิฎกเล่ม ๒๒ หน้า ๘๑)

ควรพิจารณาเนืองๆว่า :

เรามีความแก่เป็นธรรมดา

ประการแรก คือ ให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตาม ควรพิจารณาเนืองๆ ว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ (ชรา ธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต)

๑.๑ ความแก่คืออะไร?

ความแก่คืออะไร? ที่เราเรียกว่าชรา มันแปลว่าความแก่ ความแก่ คือ ชรา ชีรณตา *ชรา* ก็แก่ *ชีรณตา* ก็คร่ำคร่า มีฟันหัก ผมหงอก หนังหดเหี่ยว อย่างนี้เรียกว่าชรา ความแก่

ในมหาสติปัฏฐานสูตร ให้คำจำกัดความเอาไว้ว่า

อายุ โน สํหานิ ความเสื่อมของอายุ
อินฺทฺริยานํ ปริปาโก ความแก่รอบของอินทรีย์

อินทรีย์ในที่นี้หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตาก็แก่ลงไป หูก็แก่ลงไปใช้การไม่ค่อยได้ เป็นทำนองนั้น

นี่เป็นคำจำกัดความ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ที่กล่าวถึงความแก่ในหมวดธัมมานุปัสสนา

ความแก่มีอยู่ ๒ อย่าง เรียกว่า **ความแก่ที่ปกปิด** ปฏิจฺฉนฺนชรา คือยังไม่เปิดเผย ตั้งแต่เราถือปฏิสนธิในท้องของมารดาก็เริ่มแก่เรื่อยมาแก่ขึ้นๆ ร่างกายก็เติบโตขึ้นจนอยู่ในครรภ์ของมารดาไม่ไหวแล้ว ไม่พอแล้ว ต้องออกมาจากครรภ์มารดา แล้วก็แก่เรื่อยๆ ไปตั้งแต่ออกจากครรภ์ แก่เรื่อยไป แต่เป็นการแก่ขึ้น ยังปกปิดอยู่ คนส่วนมากจึงไม่เรียกว่าแก่ เรียกว่าเป็นเด็กทารก แล้วก็เป็นวัยรุ่น แล้วก็เป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นวัยกลางคน แล้วต่อไปถึงจะเป็นคนแก่ตามภาษาของชาวโลก

แต่ความจริงก็แก่มาตั้งแต่ต้นแล้ว ตั้งแต่ถือปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา แก่มาเรื่อย แต่เป็นความแก่ที่ยังปกปิดอยู่ คนทั้งหลายก็ไม่เห็นเป็นแก่ แต่ทางธรรมท่านถือเป็นแก่แล้ว ลองเอาเด็กมายืนอยู่ด้วยกัน ๒ คน ถามว่าคนไหนแก่กว่า คนหนึ่ง ๒ ขวบ อีกคนหนึ่ง ๓ ขวบ คนที่ ๓ ขวบนี่แก่กว่า แต่ยังเป็นความแก่ที่ปกปิด **ท่านเปรียบเหมือนการขึ้นสะพานโค้ง เมื่อขึ้นไปๆ จนถึงจุดสูงสุดของสะพาน ต่อไปก็เป็นขาลง ช่วงลงนี้แหละเป็นความแก่ที่เปิดเผย ช่วงแก่ขึ้นเขาไม่เรียกว่าแก่ ตอน**

ที่แก่ลงนี้เรียกว่าแก่ ความแก่ที่เปิดเผยแล้ว อปฺปฏิจฺฉนฺนชรา ไม่ได้ปกปิดอีกต่อไป ผมเริ่มหงอก ฟันเริ่มโยกคลอน หนังเริ่มเหี่ยว อะไรต่ออะไรที่เป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายให้รู้ความแก่ก็ปรากฏขึ้น

ทีนี้อายุเท่าไรเขาถึงจะเรียกว่าเป็นคนแก่โดยเปิดเผย ทั่วไปอายุ ๔๐ เขาถือเป็นผู้สูงอายุแล้ว แต่เมืองไทยยังไม่เรียกคนอายุ ๔๐ ปีว่าเป็นคนแก่ แต่ทางหมอบอกว่าอายุ ๔๐ แล้วต้องทำอะไรต่ออะไรอย่างเป็นคนแก่แล้ว ถ้าเราถือเอาอายุ ๗๕ เป็นเกณฑ์ ก็แบ่งเป็นช่วงละ ๒๕ ตั้งแต่เกิดไปจนถึงอายุ ๒๕ ถือว่ายังเป็นเด็กอยู่ พอเลย ๒๕ ไปก็ถือว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มที่ จนถึงอายุ ๕๐ เรียกว่าเป็นวัยกลางคน ๕๐ ขึ้นไปก็เรียกว่าคนแก่

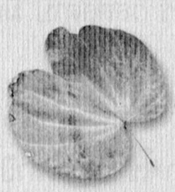
คนอายุ ๒๕ ปี บางคนกลัวว่าอาจจะมีเหตุร้าย มีอะไรต่ออะไร เขาเรียกเบญจเพส จะเคราะห์ร้ายบ้าง แล้วแต่จะเชื่อกันไป บางคนก็มาขอบวช ถามว่าบวชทำไม? บอกว่าอายุ ๒๕ เบญจเพส เขาว่าจะมีเคราะห์ร้ายทำนองนี้ ที่จริงเบญจเพสมันไม่ใช่อะไร แปลว่า ยี่สิบห้า (เบญจะ = ห้า, วีสะ = ยี่สิบ) ทีนี้ภาษาบาลีเขาแปลงไปแปลงมา เอา อี เป็น เอ ก็ได้เป็นเวสะ คนไทยชอบแผลงตัว ว เป็นตัว พ ก็เป็น เพส เลยเป็นเบญจเพส คืออายุ ๒๕ นั่นเอง ก็กลัวกันในสังคมไทย ให้ไปสะเดาะเคราะห์ ทำนั่นทำนี่ เพื่อจะให้ไม่มีอันตราย ไม่มีเคราะห์อะไรต่างๆ

บางคนก็ไปบวชเพื่อสะเดาะเคราะห์ ให้ทำความดีเข้า เคราะห์ก็ไม่มาหรอก ถ้ามาก็เรียนรู้มันเสีย เบญจเพสแปลว่ายี่สิบห้าเท่านั้นเอง พอเขาเข้าใจแล้วเขาก็ อ๋อ!ขึ้นมา ทีแรกเขาไม่เข้าใจคิดว่าเบญจเพสเป็นอะไรที่มันไม่ดี ทำนองนั้น เพราะความไม่รู้นั่นเอง ทีนี้พอเลย ๒๕ ไปแล้วเขา

ถือว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว ถ้าไปทำความผิดเขาก็ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ทำ ไม่ใช่เด็กทำ เด็กเขาให้อภัยได้ในฐานะเป็นเด็กอยู่ พออายุเลย ๒๕ ไปแล้วเขาถือว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว ทำอะไรให้ระวัง นี่แหละที่คนเฒ่าคนแก่บอกว่า เบญจเพสทำอะไรให้ระวัง คือ เราจะขึ้นเป็นผู้ใหญ่แล้ว

อย่างในวินัยของพระสงฆ์ ผู้ชายบวชได้เมื่ออายุ ๒๐ ปีเต็มบริบูรณ์ แต่ว่าท่านจะไม่ยอมให้เป็นอิสระ ต้องอยู่ในการปกครองของอุปัชฌาย์อาจารย์ไป ๕ ปี เรียกว่า ถือนิสสัย หมายความว่า ต้องอาศัยอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อยู่ไปก่อน ยังเป็นอิสระแก่ตัวไม่ได้ ต้องบวชไปถึง ๕ พรรษาแล้ว เมื่อล่วงเลย ๕ พรรษาแล้วถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ก็พ้นนิสสัย ท่านให้เป็นอิสระ ให้ปกครองตัวเอง อันนี้หมายถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม มีคุณสมบัติพอที่จะปกครองตัวเองได้ แต่ถ้าเห็นว่ายังไม่เป็นผู้ใหญ่พอ นิสสัยก็ยังไม่ดี ยังปกครองตนเองไม่ได้ ท่านก็ให้อยู่ในปกครองต่อไป ยังไม่ยอมให้พ้นจากนิสสัย ยังไม่ยอมให้เป็นอิสระแก่ตัว อย่างนี้เรียกว่ายังไม่ได้นิสสัยมุตตกะ ถ้าเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถพอจะปกครองตัวเองได้ แล้วก็พอจะดูแลรุ่นน้องได้ ท่านก็จะให้เป็นนิสสัยมุตตกะ คือพ้นจากนิสสัย ให้ดูแลตัวเองและปกครองผู้อื่นได้ด้วย

ทีนี้พอ ๒๖ ถึง ๓๐ คือบวชถึง ๓๐ ก็บวชได้ ๑๐ พรรษาแล้ว ก็เป็นพระเถระแล้ว ๕ พรรษาขึ้นไปเรียกอนุเถระ คือเถระน้อย ๑๐ พรรษาก็เป็นพระเถระเต็มภาคภูมิ เป็นอุปัชฌาย์ได้แล้ว เป็นอุปัชฌาย์บวชให้ผู้อื่นได้แล้ว แต่ถ้าก่อน ๑๐ พรรษายังไม่ได้ อันนี้พูดถึงว่าถ้าจัดวัยเป็น ๓ วัย เอา ๗๕ เป็นเกณฑ์ หรือวัยละ ๒๕ คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ปัจฉิมวัยยืดออกไปได้เรื่อยๆ เท่าที่อายุยังมีอยู่

มีพระบาลีในชราสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า

อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ	ชีวิตนี้น้อยนัก
โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ	หย่อนกว่า ๑๐๐ ปีก็จะตาย คือไม่ถึง ๑๐๐ ปีก็จะตาย
สเจปิ อติจฺจ ชีวติ	ถ้ายังมีชีวิตต่อไปอีกหลังจาก ๑๐๐ ปี
อถ โข โส ชรสาปิ มิยฺยติ	จะต้องตายเพราะชราเป็นแน่แท้

(พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ข้อ ๔๑๓)

เคยทราบข่าวว่า มีการตั้งชมรมชื่อว่า "อยู่ ๑๐๐ ปีชีวีเป็นสุข" ท่านจะอยู่ให้ได้ถึง ๑๐๐ ปี แล้วก็จะให้อยู่อย่างเป็นสุขด้วย ทราบข่าวว่าจริงๆ แล้วกำหนดเอาไว้จะอยู่ถึง ๑๒๐ ปีแล้วให้ชีวีเป็นสุข แต่บางท่านก็บอกว่าไม่ต้องกำหนดกฎเกณฑ์หรอก ตายเมื่อไรก็เมื่อนั้น ไม่ต้องไปกำหนดว่าจะเป็น ๑๐๐ ปี หรือ ๑๒๐ ปี ตายเมื่อไรก็เมื่อนั้น มาเมื่อไรก็ไปเมื่อนั้น อันนี้ก็ไปเข้าสุภาษิตของพระสารีบุตรที่ท่านบอกว่า "ไม่ยินดีชีวิต ไม่ยินดีความตาย เพียงแต่รออยู่ รออยู่เหมือนลูกจ้างที่ทำงานเสร็จแล้ว คอยแต่รับค่าจ้าง"

๑.๒ วิธีชะลอความแก่

ที่นี้ก็แทบทุกคนที่อยากจะมีอายุยืนนาน แม้จะแก่ก็ให้แก่อย่างมีคุณภาพ มันก็มีวิธีชะลอความแก่เพื่อให้แก่ช้า อายุยืน มีพระพุทธภาษิตบางแห่งได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่จะทำให้เป็นคนแก่ช้า และอายุยืนว่า

มนุชสฺส สทา สตีมโต	บุคคลมีสติทุกเมื่อ
มตฺตํ ชานโต ลทฺธโภชเน	รู้จักประมาณในอาหาร
	(แปลตามตัวคือ ในโภชนะที่ได้แล้ว)
ตนุกสฺส ภวนฺติ เวทนา	ผู้เช่นนั้นย่อมมีทุกขเวทนาน้อย
สณิกํ ชีรติ อายุ ปาลยํ	แก่ช้า อายุยืน

(พระไตรปิฎกเล่ม ๑๕ ข้อ ๓๖๖)

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ว่าเป็นวิธีชะลอความแก่ ซึ่งจับใจความสำคัญได้ คือ

๑. เป็นคนมีสติทุกเมื่อ อยู่ด้วยสติ อยู่ด้วยธรรมะ มีธรรมะ จะทำให้สบายใจ ไม่เครียด

๒. เรื่องอาหาร อ เดียว ความจริงมีตั้งหลาย อ เช่น อากาศ ออกกำลังกาย ก็ผนวกเข้าไปได้ ที่เขาพูดกันถึง ๕ อ, ๖ อ ต่างๆ

นี่เป็นวิธีทำให้เป็นคนแก่ช้า อายุยืน หรือชะลอความแก่ เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ แต่ก็ชะลอได้ตามสมควร

๑.๓ วิธีพิจารณาความแก่

ท่านลองนึกดู หรือทายปัญหาดูว่า เราสามารถมองเห็นความแก่ชราได้หรือไม่? ท่านลองนึกตอบดู โดยหลักแล้วเรามองเห็นความแก่ไม่ได้ ชรานี่มองเห็นด้วยตาไม่ได้ สิ่งที่เรามองเห็นอยู่นั้นเป็นชราลักษณะ เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเป็นความแก่ เรียกว่าเป็นอาการของชรา ไม่ใช่ตัวของชรา ตัวของความชรานี่เรามองไม่เห็น

ท่านลองนึกดูสิ่งที่ง่ายกว่านี้ก็ได้ครับ ดูว่าเวลาลมพัดมาถูกตัวท่าน ท่านมองเห็นลมไหม? มองไม่เห็น แต่ท่านก็รู้สึกได้ว่ามีลมพัดมากระทบกายของท่าน ผิวหนังของท่าน ท่านรู้ว่ามีลม เมื่อท่านสังเกตเห็นใบไม้ไหว กิ่งไม้ไหว อันนั้นเป็นอาการปรากฏของลม ไม่ใช่ตัวลม ตัวลมท่านก็มองไม่เห็น ไฟก็เหมือนกัน ตัวธาตุไฟท่านมองไม่เห็น ท่านมองเห็นแต่การปรากฏของไฟที่มีสื่อให้ปรากฏ ถ้าไฟที่มีเชื้อยิ่งเห็นง่าย เมื่อมีเชื้อ ไฟปรากฏขึ้น อันเป็นการปรากฏของไฟ ไม่ใช่ตัวธาตุไฟ ตัวธาตุไฟนั้นมองไม่เห็น เมื่อไฟไหม้เชื้อหมดก็ดับไป ท่านก็จะมองไม่เห็นไฟอีก อย่างไฟฟ้าที่ท่านมองเห็นอยู่ก็เป็นการปรากฏของไฟ เมื่อมีหลอดมีสายและอะไรต่ออะไรมาประกอบพร้อมกันเข้า แต่ถ้าไม่มีหลอด ไม่มีสาย ไฟก็ไม่ปรากฏทั้งๆ ที่มีอยู่ แต่ท่านก็มองไม่เห็นมัน

ความเกิด ความตายก็เหมือนกัน ท่านไม่สามารถจะมองเห็นความเกิดได้ แต่ท่านเห็นสิ่งที่เกิด คือเด็กที่เกิดขึ้นมา ความตายเราก็มองไม่เห็นตัวความตาย เห็นแต่สิ่งที่ตาย ช้างตาย ม้าตาย คนตาย แต่ความตายอยู่ที่ไหนเรามองไม่เห็น เทียบดูอีกเรื่องหนึ่งที่ผมพูดบ่อยๆ คือเรื่อง

ความงาม ตัวความงามนี้เรามองไม่เห็น เราเห็นแต่สิ่งที่งาม ชรา ความแก่ ก็เหมือนกัน ตัวความแก่เรามองไม่เห็น สิ่งที่เราเห็นก็คือชราลักษณะ ลักษณะที่บอกเราว่านี่คือ ชราหรือคร่ำคร่า ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

มีข้อความในพระพุทธพจน์แห่งหนึ่งในมหาสติปัฏฐานสูตร ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความปรารถนาที่ไม่อาจให้สมหวังได้ ๕ อย่าง คือ

๑. สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา จะปรารถนาว่าอย่าให้เกิดเลย

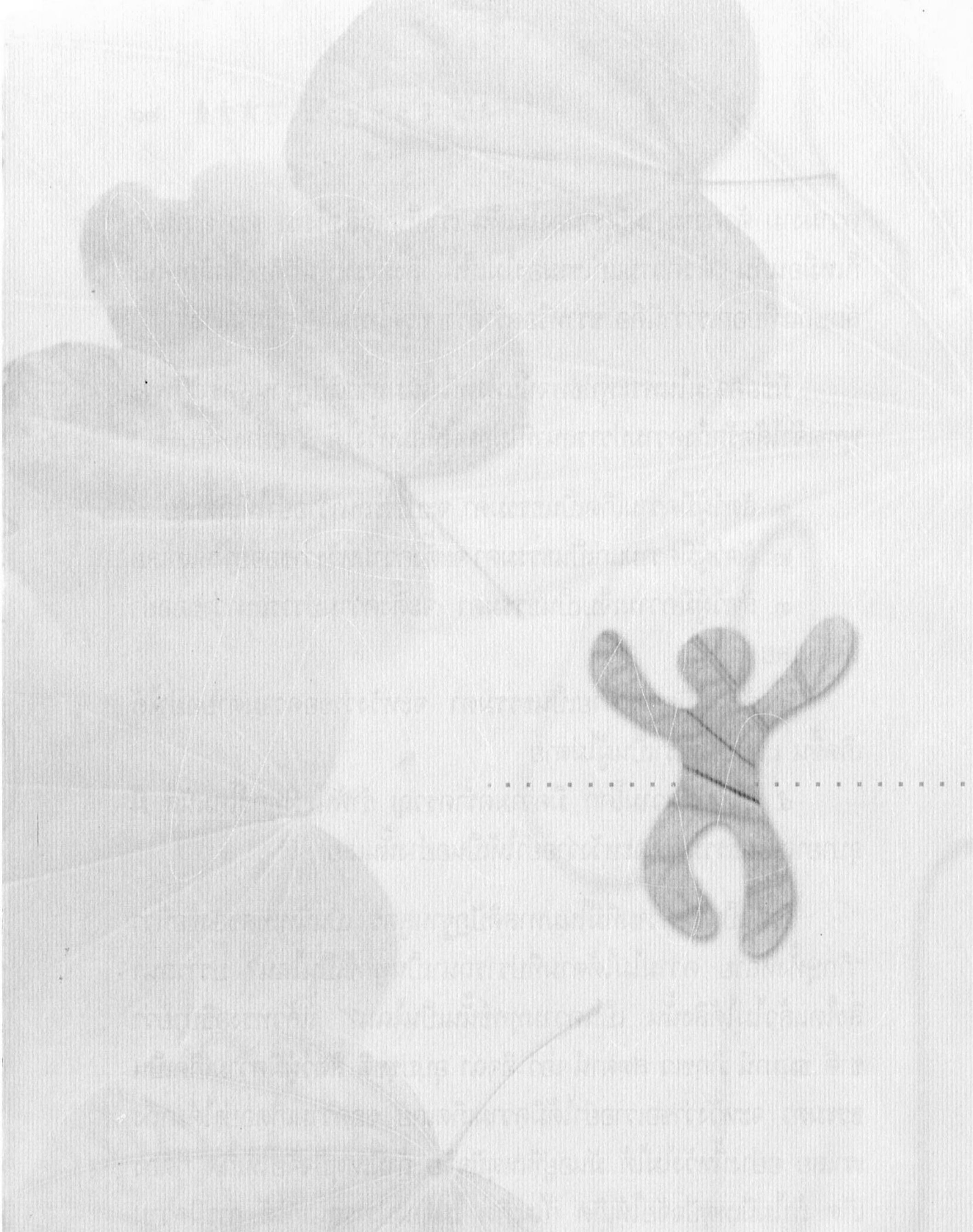
๒. สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา จะตั้งความหวังว่าขออย่าให้แก่เลย

๓. สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา จะตั้งความปรารถนาว่าขออย่าให้เจ็บเลย

๔. สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา จะหวังว่าขอความตายอย่าได้เกิดขึ้น และขอให้เราเป็นผู้ไม่ตาย

๕. สัตว์ที่มีความโศก มีความคร่ำครวญ รำพัน มีทุกข์โทมนัส มีอุปายาสเป็นธรรมดา จะหวังว่าอย่าให้เป็นอย่างนั้นเลย

อันนี้เป็นข้อความที่มีในมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นนิทเทสของข้อที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ความไม่ได้ตามที่ปรารถนาเป็นทุกข์เป็นไฉน? ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้น เป็นความทุกข์นั้นเป็นไฉน?" แล้วทรงอธิบายว่า ชาติ ธมฺมานํ ภิกฺขเว สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา จะหวังว่าขอเราอย่าได้มีความเกิดเลย ขอความเกิดอย่าได้มาถึงเราเลย อย่างนี้หวังไม่ได้ มันอยู่ที่เหตุปัจจัย ถ้ามีเหตุปัจจัยให้เกิด ก็ต้องเกิด ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิด ก็ไม่เกิด ไม่ต้องปรารถนาก็ได้ การมีความแก่เป็นธรรมดา จะปรารถนาว่าขออย่าให้แก่เลย นี่ก็หวังไม่ได้ ถ้ามีเหตุปัจจัยให้ไม่แก่ ก็คือไม่เกิด ไม่เกิดมาก็ไม่แก่ พอไม่แก่ก็ไม่มีอะไรจะเจ็บ

เมื่อไม่เกิดมาก็ไม่มีอะไรจะเจ็บ แล้วก็ไม่ตาย ไม่เกิดก็ไม่แก่ ไม่เจ็บไม่ตาย ไม่ต้องเศร้าโศกเสียใจ พิไรรำพัน มันต้องตัดที่ต้นเหตุ คือไม่เกิด การที่จะทำให้ไม่เกิดก็ต้องมีเหตุอีก คือต้องไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิด ไม่มีความติดใจ ไม่มีความพอใจในภพ เพราะฉะนั้นสัตว์ผู้มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย และเศร้าโศกเสียใจ พิไรรำพัน เป็นธรรมดานี้จะหวังว่าไม่ให้เกิดสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ เพราะเหตุปัจจัยมีอยู่ก็ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้าไม่ต้องการอันนั้นก็ต้องไปตัดที่เหตุปัจจัยของมัน

มีพระพุทธภาษิตอีกแห่งหนึ่งที่พูดถึงว่า นายโคบาลต้อนโคไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ ฉันใด เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินํ ความแก่และความตายก็ต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉันนั้น อีกแห่งได้ตรัสถึงชราว่า ชีวิตและอายุนี้มีน้อย ถูกชราน้อมนำเข้าไป เมื่อสัตว์ถูกชรานำไป ความต้านทานก็ไม่มี ไม่มีอะไรที่จะต้านทานได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นอย่างนี้ก็อย่าให้แก่เปล่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสสอนว่า อย่าให้แก่เปล่า ให้มีคุณค่าติดไปกับอายุด้วย อายุล่วงไปๆ ก็แก่ไปตามอายุที่ล่วงไป วัยล่วงไป อายุล่วงไป ก็ให้มีคุณค่าติดไปด้วย อย่าให้แก่เปล่า

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า บุคคลชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่เพราะเหตุที่มีหงอกบนศีรษะก็หามิได้ แต่เหตุที่มีหงอกบนศีรษะก็เพราะวัยของเขาแก่ไปล่วงไป ถ้าเพียงเท่านี้ก็เรียกว่าแก่เปล่า โมฆชิณฺโณ แปลว่าแก่เปล่า ไม่มีประโยชน์อะไรติดไป แต่ว่าสัจจะ ธัมมะ อหิงสา ความไม่เบียดเบียน สัญญมะ ความสำรวมตน ทมะ การฝึกตน มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นนักปราชญ์ คายมลทินได้แล้ว คายสิ่งเศร้าหมองได้แล้ว ผู้นั้นเรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ เป็นเถระ อันนี้เป็นคนแก่ที่มีคุณธรรม เป็นคนแก่ที่มีคุณภาพ ไม่แก่เปล่า

ไหนๆ จะต้องแก่แล้ว อย่าให้แก่เปล่า ให้มีคุณภาพ มีคุณสมบัติติดตัวไปด้วย เป็นคนแก่ที่มีคุณสมบัติ ไม่ใช่แก่มะพร้าว เฒ่ามะละกอ อย่างที่คำพังเพยโบราณว่าไว้

แต่บางคนก็พยายามต่อสู้กับความแก่เหลือเกิน แต่ถึงจะต่อสู้อย่างไรก็สู้ไม่ได้ สู้ความแก่ไม่ได้ ชราลักษณะต้องปรากฏออกมา ชะลอความแก่ทำได้ แต่ถ้าจะต่อสู้กับความแก่ มันสู้ไม่ได้ ถ้าเราต่อสู้ด้วยความรู้สึกว่าจะต้องชนะมัน ก็เครียดเปล่าๆ ในที่สุดก็ต้องแพ้มันอยู่ดี เพราะฉะนั้นทำไปตามธรรมดา ทำไปตามธรรมชาติดีกว่า ธรรมชาติมันเป็นอย่างไรก็ให้เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ต้องไปต่อสู้กับมันมากนักจนถึงกับเครียดจนถึงจะต้องสู้กันเอาเป็นเอาตายชนิดที่เราต้องสวยอยู่เสมอ ถึงอย่างไรชราลักษณะต้องปรากฏออกมาอยู่ดี ในที่นี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ให้พิจารณาเนืองๆ ว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่สามารถจะล่วงพ้นความแก่ไปได้

แต่มีพระพุทธภาษิตบางแห่งตรัสกับพระอานนท์ว่า **“ดูก่อนอานนท์ สัตว์ผู้มีความเกิด มีความแก่ มีความเจ็บ มีความตายเป็นธรรมดา ได้อาศัยกัลยาณมิตรเช่นเราแล้วก็จะพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตายได้”** ถ้าจะตั้งคำถามว่า พระพุทธพจน์ ๒ แห่งนี้ไม่ขัดแย้งกันหรือ? ตอบว่า ไม่ขัดแย้งกัน เพราะว่าในที่หนึ่งที่ว่าให้พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ อันนี้สำหรับผู้ที่เกิดมาแล้ว ถึงจะต้องแก่ ต้องเจ็บไข้ และต้องตายเป็นธรรมดา

ในที่อีกแห่งหนึ่งตรัสกับพระอานนท์ว่า สัตว์ผู้มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ได้อาศัยกัลยาณมิตรเช่นเราแล้ว ก็จะพ้นจากความเกิด

ความแก่ ความเจ็บ และความตาย อันนั้นตรัสมุ่งถึงอุดมคติที่ว่า **เราสามารถจะทำไม่ให้เกิดได้ พอได้กัลยาณมิตร ได้ฟังธรรม ได้ประพฤติคุณงามความดีต่างๆ ที่เป็นไปเพื่อความไม่เกิดอีก คือทำกรรมเพื่อความสิ้นกรรม ในที่สุดก็สิ้นกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดอีก สิ้นความพอใจในภพอันเป็นเหตุให้เกิดอีก เพราะได้อาศัยพระพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ทำให้สิ้นกิเลสที่ให้เกิดอีก เมื่อไม่เกิดอีก ก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องเศร้าโศกเสียใจ พิไรรำพัน** ความหมายมันต่างกันอยู่อย่างนี้

ประการแรกนั้นแสดงถึงความเป็นจริงที่เป็นสัจธรรม ประการที่ ๒ นั้นแสดงถึงอุดมคติว่า เรามีอุดมคติที่ไม่เกิดได้ โดยอาศัยกัลยาณมิตรเช่นพระพุทธเจ้า และได้ถึงภาวะที่สิ้นภพ สิ้นชาติ ขีณาชาติ ความเกิดของเราสิ้นแล้ว อย่างนี้ก็พ้นไป ไม่ขัดแย้งกัน

๒

ควรพิจารณาเนืองๆว่า :

เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธบริษัท ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชาย พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ (พฺยาธิ ธมฺโมมฺหิ พฺยาธึ อนตีโต)

๒.๑ คนเราเจ็บมาตั้งแต่เกิด

เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ก็เจ็บกันมาตั้งแต่เกิด ตั้งแต่เป็นเด็ก เจ็บนั่น เจ็บนี่ เด็กๆ มักจะปวดท้องบ่อย ก็รักษากันไปตามสติปัญญาเท่าที่จะมีอยู่ในหมู่พ่อแม่ญาติพี่น้อง ทุกคนก็ป่วยกันมาตั้งแต่เด็กแล้ว บางคนพิการมาตั้งแต่ในท้อง ออกมาก็

ไม่ครบ แขน ขา มือ ไม้ ตา หู แหว่งไปบ้าง ขาดไปบ้าง เจ็บป่วยกันมาตั้งแต่อยู่ในท้อง ออกจากครรภ์มารดาแล้วก็มีโรคสารพัดอย่าง จนมีหมอประเภทหนึ่งออกไปต่างหากคือ หมอเด็ก เจ็บไข้ได้ป่วยกันมาตั้งแต่เด็ก ผู้พูดก็เป็นคนมีโรคมากเหมือนกัน เป็นมาตั้งแต่เด็ก ร่างกายอ่อนแอมาตั้งแต่เด็ก เกี่ยวกับหลายๆ อย่าง สิ่งแวดล้อมบ้าง ความไม่รู้บ้าง ความไม่พร้อมอะไรหลายๆ อย่างบ้าง ก็ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ นั่นเป็นสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เวลานั้นขาดแคลนไปทุกอย่าง เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค ขาดแคลนไปทั้งหมู่บ้าน ทั้งตำบล ทำให้มีอาการเจ็บป่วยกันมาก ความจนก็เป็นสาเหตุหนึ่งของความเจ็บป่วย จนแล้วเจ็บ และไม่ได้รับการรักษา ไม่มีความรู้ ทำให้ป่วยและเจ็บ เวลานี้ก็มีกันอยู่ทั่วไปในสังคมไทย

โรงพยาบาลทุกแห่งแน่นขนัดไปด้วยคนเจ็บคนป่วย มีทุกวัย เป็นโรคหลายๆ ประเภท หลายๆ ชนิด ไปเห็นแล้วก็รู้สึกว่าเรายังสบายอยู่ เดินไปไหนมาไหนได้ ยังทำงานได้ ยังพูดวิทยุได้ ยังกินได้นอนหลับ ก็ยังสบายอยู่ เมื่อเทียบกับคนที่เขาร่อแร่เต็มที ท่านที่รู้สึกไม่สบายใจอะไรต่างๆ ก็ลองนึกถึงคนอื่นที่ลำบาก เจ็บป่วยกว่าเรา และที่ร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือ มีคนเป็นจำนวนมากเจ็บป่วยแล้วไม่มียารักษา ที่ไม่มียารักษาก็เพราะไม่มีเงินที่จะไปซื้อยาหรือที่จะไปรักษาได้ คนที่มีเงินก็เป็นโรคบางอย่างที่ไม่มียารักษา เช่น โรคเอดส์ ยังไม่มียารักษา ก็ประทะประทังกันไป

เมื่อ ๒ วันก่อนมีคนมาเล่าให้ฟังว่า มีเด็กผู้หญิงคนหนึ่ง บอกว่าไม่กลัวเอดส์ แต่กลัวมีท้อง มันควรจะกลัวอะไรมากกว่า? เอดส์นี่มัน

รักษาไม่หาย ยังไม่มียารักษา มีแต่จะตายไป สังคมก็รังเกียจด้วย ถึงจะพยายามทำใจก็อยู่กันแบบไม่สบายใจ ส่วนคนที่มีท้องโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ถ้าทำใจดีๆ ก็ยังมีโอกาสได้คลอดบุตร ได้เด็กมาแล้วถ้าเลี้ยงดีๆ เด็กก็อาจจะดี หรืออย่างน้อยได้มาเป็นเพื่อนกับเรา ถึงจะเป็นไม่ได้ตลอดชีวิต ก็ยังเป็นได้ชั่วระยะหนึ่ง ถ้าเทียบกับเอดส์แล้วก็ควรจะกลัวเอดส์มากกว่า แต่ทีนี้ถ้าไม่กลัวเอดส์ ก็จะทำไปอีกแบบหนึ่ง เป็นแบบที่ว่าไม่กลัวที่จะทำอะไรนอกลู่นอกทาง ขออย่างเดียวคืออย่ามีท้องเท่านั้น ก็จะทำอะไรต่ออะไรไปได้ทุกอย่าง อย่างนี้ไม่ถูกต้อง เด็กๆ ควรจะระวังในเรื่องพวกนี้

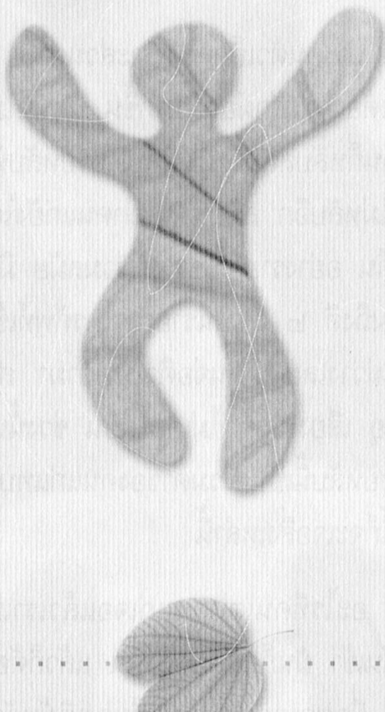
อันนี้ก็พูดถึงเรื่องโรคภัยไข้เจ็บที่มีอยู่ ไม่ใช่เฉพาะแต่เราคนเดียว มีอยู่ทั่วประเทศไปหมด แผ่กระจายไปทุกบ้าน ทุกตำบล ทุกหนทุกแห่ง มีปัญหามากมายเกี่ยวกับเรื่องความเจ็บไข้ พูดไปเท่าไรมันก็ไม่หมด ยิ่งขุดลงไป ยิ่งค้นคว้าไปก็ยิ่งเห็นมากขึ้น ยิ่งรู้เรื่องเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้น ทุกประเทศ และทุกหนทุกแห่ง ก็พยายามรณรงค์ต่อสู้ว่าทำอย่างไรพลเมืองจึงจะมีความเจ็บไข้น้อยลง มีโรคน้อยลง โรงพยาบาลทุกแห่งเต็มไปด้วยคนไข้ ทั้งหมอและพยาบาลก็รู้สึกเหนื่อยและลำบากใจเหมือนกัน นอกจากโรงพยาบาลบางแห่งที่ทำเป็นธุรกิจ ยิ่งมีคนป่วยมากเขายิ่งชอบ เพราะได้เงินมาก ร่ำรวย ทำนองนี้ ที่จริงความคิดอย่างนี้ก็ไม่ใช่ความคิดที่ถูกต้อง แต่บางคนเขาต้องการความสะดวก เขาก็ต้องจ่ายเงินมาก ถึงจะทำเป็นธุรกิจก็ได้ช่วยเหลือไว้พอสมควร มีทางดีทางเสีย มองในแง่ดีก็มีส่วนดี มองในแง่เสียก็มีส่วนเสียอยู่บ้างเหมือนกัน

๒.๒ ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง

มีโรคอยู่ชนิดหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นโรคอย่างยิ่ง คือ ความหิว ชิฆจฺฉา ปรมา โรคา ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง โรคชนิดนี้เป็นโรคที่ใครรักษาให้หายขาดไม่ได้ เราทุกคนที่เกิดมาก็เป็นโรคเรื้อรังกันมาตั้งแต่ก่อนเกิด ตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ ถ้าไม่ได้อาหารจากสายสะดือก็คงตาย ทีนี้ได้อาหารจากแม่เลี้ยงเอาไว้ พอถึงวันคลอดออกมาก็ได้อาศัยนมแม่ ถ้าไม่ได้นมแม่ก็ต้องเป็นนมอย่างอื่น เป็นนมสัตว์อะไรก็แล้วแต่ ยิ่งโตขึ้นมาก็ยิ่งหิว ยิ่งหิวมากขึ้น ยิ่งกินได้มากขึ้น ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง เป็นโรคที่รักษาไม่หายขาด เพียงแต่บรรเทาไปได้ชั่วครู่ชั่วยาม

บางคนต้องจ่ายยาให้โรคนี้วันละหลายๆ ครั้ง หิวบ่อย กระหายบ่อย ก็ต้องกินบ่อย บางคนสุขภาพดีก็ไม่หิวบ่อย ไม่กระหายบ่อย ต้องหายาหรือซื้อยาประเภทนี้น้อยลง-ยาที่มารักษาโรคหิว แล้วก็ทีวิ่งวุ่นกันอยู่ เอาหลังสู้ฟ้าเอาหน้าสู้ดินอยู่ในกลางทุ่งกลางนา ปีนป่ายตามตึกใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ขุดถนนหนทางกลางแดดกลางฝน ทำอะไรกันอยู่ เครียดกันอยู่ในออฟฟิศต่างๆ สารพัด ก็เพื่อจะหาเงิน ได้เงินมาก็แปรสภาพเป็นอาหาร เป็นข้าว เป็นน้ำ อาหารการกินนี่แหละ โรคหิวไม่กินไม่ได้ จึงต้องหากันไปตลอดชีวิต

อายุในวัยชราความต้องการปริมาณอาหารก็น้อยลง กินได้น้อยลง แต่มีความจำเป็นต้องกินอาหารที่มีคุณภาพพอสมควร เพราะต้องไปซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ ส่วนที่มันชำรุดทรุดโทรม คนอายุมากขึ้นร่างกายมันก็ทรุดโทรม ทุกส่วนมันทรุดโทรมไปหมด ถ้าหากมันเป็นเครื่องรถมัน

ก็รวนไปหมดทุกส่วน ถ้าเป็นเครื่องยนต์มันก็เปลืองน้ำมันเครื่อง น้ำมันเครื่องมันลดเรื่อย ต้องคอยเติมน้ำมันเครื่อง เพราะเครื่องมันหลวม เครื่องมันทรุดโทรม เหมือนคนแก่อายุมากขึ้นเท่าไร ความแข็งแรงทนทานก็น้อยลงๆ บางทีเดินก็เซ เดินไม่ตรงเหมือนสมัยยังหนุ่ม คนแก่ทุกคนรู้สึกได้ด้วยตนเองถึงร่างกายที่มันรวนและทรุดโทรมลง

บางคนตัวเล็กลงเพราะส่วนต่างๆ มันเหี่ยวลงไป ทรุดโทรมลงไป ความต้องการพักผ่อนมีมากขึ้น นอนก็ไม่ค่อยหลับ หลับบ้างไม่หลับบ้าง บางคืนก็หลับสลับกับไม่หลับ หรือหลับหัวค่ำแล้วตื่นขึ้นมาตอนดึก แล้วนอนไม่หลับอีก สมัยนี้คนเฒ่าคนแก่ยังได้ฟังวิทยุบ้าง เวลานี้รายการวิทยุมีทั้งคืน อย่างรายการธรรมะร่วมสมัย มีแฟนรายการเยอะเลย เริ่มตั้งแต่ ๖ ทุ่มถึงตี ๒ มีแฟนรายการโทรศัพท์เข้ามาตลอด พอเปิดสายโทรศัพท์สายไม่ว่างเลย มีคนจ่อคิวโทรเข้ามา ส่วนมากก็อยู่ในวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ เสียงเด็กๆ ไม่เคยได้ยิน ช่วงนั้นเป็นช่วงที่เด็กเขาหลับ การนอนไม่ค่อยหลับนี้เป็นธรรมดาของคนแก่แทบจะทุกคน เมื่อมาเดินบนเส้นทางสายนี้ก็จะเจอสิ่งเหล่านี้

อะไรที่คนเฒ่าคนแก่เจอแล้วเราเป็นเด็กยังไม่เคยเจอ พอมาถึงช่วงนั้นเข้า มันก็ต้องเจอสิ่งนั้น แล้วก็ต้องกินอาหารบ่อยขึ้น แต่ไม่ได้กินมาก เมื่อตอนเด็กๆ เคยเห็นญาติผู้หลักผู้ใหญ่อายุมากๆ แล้ว ท่านชิมอาหาร ชิมขนม อย่างละคำสองคำ ก็พอแล้ว พวกเด็กกินกันเป็นจานๆ เป็นถ้วยๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าว ขนม ผลไม้ เห็นเขากินกันมากๆ มองดูคนแก่ เอ๊ะ! ทำไมท่านหยิบนั่นคำ หยิบนี่คำ พอแล้ว ท่านกินไม่ค่อยได้ ลูกหลานและคนที่ใกล้ชิดอยู่ใกล้ผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่จึงต้องดูแลให้

ท่านเป็นอยู่พอสมควรแก่อัตภาพ มีอะไรจะให้ท่านก็ให้เสียตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ อีกไม่เท่าไรอีกไม่กี่ปีท่านก็จะต้องละจากโลกไป โอกาสที่จะให้อาหาร ให้ผลไม้ ให้อะไรต่ออะไรท่านไม่มีแล้ว จะทำบุญอุทิศให้ปีละหนก็อย่างนั้นแหละ ไม่รู้ว่าท่านไปอยู่ที่ไหน จะทำอะไรก็ทำให้ท่านเมื่อยังมีชีวิตอยู่ จะได้ไม่เสียใจภายหลัง จะได้ไม่ต้องเขียนลงในหนังสืองานศพว่า รู้สึกเสียใจ เสียดายที่ยังไม่ทันได้ทำอะไรให้ท่านเลย ท่านก็จากไปเสียแล้ว ตอนที่พูดประโยคนี้อายุ ๕๐ ไปแล้ว หรืออายุ ๖๐ บ้าง อายุ ๔๐ บ้าง ที่ยังไม่ได้ทำอะไรให้ท่าน ไม่รู้ทำอะไรอยู่ช่วงตั้งแต่เป็นหนุ่มเป็นสาวจนอายุ ๔๐-๕๐ ไม่ได้เลี้ยงดูผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้มีอุปการะบุพการีของตัวมาบ่นเสียใจตอนที่ท่านตายแล้วว่า เสียดายที่ยังไม่ได้ทำอะไรให้ท่าน คิดดูก็ขำดีเหมือนกัน นี่ก็บ่นตามประสาคนแก่เหมือนกัน พูดแบบคนแก่ พูดถึงโรคหิวแล้วก็พูดมาเรื่อยเปื่อยถึงอะไรต่ออะไร

ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง เป็นโรคที่รักษาไม่หายขาด **เราทุกคนมีโรคประจำตัวกันมาอย่างน้อย ๑ อย่างเหมือนกัน คือ โรคหิว รักษาไม่หายขาด ดีว่ามันยังมีความอร่อยให้เป็นรางวัลสำหรับการกินอยู่ กินแล้วอร่อยก็อยากกินเพื่อจะได้ไปเลี้ยงร่างกาย ถ้าอาหารมันไม่อร่อยด้วย และกินเข้าไปเหมือนรู้สึกกินยา คือมันขม หรือเฝื่อนทุกครั้ง สงสัยว่าคนคงตายไปเป็นจำนวนมาก เพราะไม่อยากกิน** กินแล้วไม่มีรส ทีนี้โชคดีอยู่ว่ามันมีรสอร่อยให้เป็นรางวัลสำหรับให้กินเพื่อมีชีวิตอยู่ได้ เพื่อจะได้ทำประโยชน์ต่อไปได้ เพื่อจะได้ทำการทำงานได้ อันนี้ก็เป็นโชคดีอย่างหนึ่ง

๒.๓ โรคภัยเข้าทางปาก ทุกข์ภัยออกจากปาก

ที่พระพุทธเจ้าให้พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่สามารถจะล่วงพ้นความเจ็บไข้ได้ เราก็ต้องพยายามที่จะทำให้มีความเจ็บไข้น้อย ถ้ามีอยู่ก็พยายามรักษากันไปด้วยความรู้ความฉลาดความเข้าใจ ทีนี้ก็มีเรื่องที่น่าสนใจ เช่นคำพังเพยที่ว่า "โรคภัยเข้าทางปาก ทุกข์ภัยออกจากปาก" **โรคภัยเข้าทางปาก อันนี้ต้องการให้ระวังปาก อย่ากินมากเกินไป หรือกินไม่เป็น** โรคภัยหลายอย่างเข้าทางปาก เพราะกินไม่เป็น ก็ยากเหมือนกันที่จะให้เป็นคนกินเป็นและพอประมาณ โรคภัยที่จะเข้าทางปากก็จะลดลง ถึงเราจะมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา มันก็อาจจะน้อยหน่อย แต่บางทีกว่าจะรู้ก็เลยไปแล้ว คือมันเป็นแล้ว ตอนที่ยังไม่เป็นก็ประมาทไปว่าเรายังไม่เป็น แต่พอเป็นเสียแล้วบางอย่างก็แก้ไขยาก ถึงอย่างไรก็ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลง ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร

ทุกข์ภัยออกจากปาก อันนี้ก็เพราะปากหรือลิ้นของเรามันนำทุกข์ภัยมาให้ ถ้าพูดเป็นก็นำสุขมาให้ พูดไม่เป็นก็นำทุกข์ภัยมาให้ มีเรื่องร้ายๆ มากมายที่เกิดจากปากของเราเอง มีการทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้น นึกดูเอาเองแล้วกันว่า มันเกิดขึ้นมาจากปากของคนนั้นบ้าง คนนี้บ้าง

เรื่องปากเราก็ใช้ ๒ อย่าง คือใช้พูด กับใช้กิน ลิ้นก็เหมือนกัน ใช้พูดกับใช้กิน เราก็สำรวมทั้ง ๒ อย่าง คือ สำรวมลิ้นในการบริโภคในการกิน ทุกข์ภัยจะได้ไม่เกิดจากปาก ให้ลิ้นกับท้องมันสัมพันธ์กัน อีกประการหนึ่ง คือ สำรวมลิ้นในการพูด ดังกลอนของสุนทรภู่ว่า "เป็น

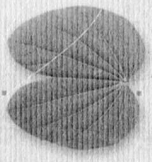
มนุษย์สุดจะดีก็ที่ปาก จะอดอยากโหยหิวเพราะชิวหา” บางทีพูดอะไรที่ไม่เหมาะไม่ควรไปก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นถึงกับอดอยาก พูดดีเป็นศรีแก่ปาก เป็นศรีแก่ตัว พูดชั่วอัปราชัย ทำตัวให้ลำบากยากจน ระวังทุกข์ภัยที่จะเกิดจากปาก และระวังโรคภัยที่จะเข้าทางปาก ท่านสอนว่า **เราสามารถเอาชนะโรคภัยไข้เจ็บด้วยความพอประมาณในทุกสิ่งทุกอย่าง คือ กินพอประมาณ นอนพอประมาณ ออกกำลังพอประมาณ มันต้องพอประมาณไปหมดทุกอย่าง หากเกินประมาณหรือหย่อนไป โรคภัยไข้เจ็บบางอย่างก็จะมา**

พอแก่มากเข้าโรคต่างๆ ก็จะมากด้วย ตอนที่ยังหนุ่มยังสาวอยู่ โรคยังน้อย เพราะกำลังต้านทานเยอะ พออายุมากเข้ากำลังต้านทานน้อย การเคลื่อนไหวร่างกายก็น้อย เพราะว่ามันทำไม่ได้ หรือทำไม่ไหว โดยเฉพาะคนที่ไม่ได้ออกแรงมาตั้งแต่อายุน้อยๆ ก็จะยิ่งอ่อนกำลังลง ไม่ได้ออกกำลังไม่ได้ใช้แรงมาตั้งแต่เป็นเด็ก เป็นหนุ่ม เป็นสาว พออายุมากขึ้นก็ยิ่งอ่อนแอลง คนที่ทำงานด้วยสมอง ถ้าไม่ได้เป็นอะไรที่เกี่ยวกับสมองเช่นเส้นโลหิตในสมองตีบก็จะทำงานด้วยสมองไปได้เรื่อยๆ จนแก่จนเฒ่า แต่ทำงานด้วยกำลังกายไม่ไหว โรคภัยมันมากขึ้น คือ เหนื่อยง่าย ยิ่งคนเป็นโรคหัวใจด้วยก็ยิ่งเหนื่อยง่าย ต้องพกยาประจำตัว จะทำอะไรหนักนิดหนึ่งก็ต้องกินยา กินยาล่วงหน้าไว้ก่อน

เกี่ยวกับการรักษาโรคนั้น

โรคบางอย่าง รักษาก็หาย - ไม่รักษาก็หาย คือมันหายเอง

โรคบางอย่าง รักษาหาย - ไม่รักษาตาย

โรคบางอย่าง ไม่รักษา - ไม่หายหรือตาย

โรคบางอย่าง ไม่รักษาก็ไม่หาย - รักษาก็ไม่หาย คือมันไม่หาย

แต่โรคบางอย่างมันไม่หายขาด สามารถควบคุมได้ ถ้าควบคุมมันได้ก็อยู่ได้ ถ้าควบคุมไม่ได้ก็อยู่ไม่ได้ ไม่หายขาด เป็นแล้วก็ต้องเป็นไปตลอดชีวิต ก็ดีเหมือนกันอยู่เป็นเพื่อนกันไปจนตลอดชีวิต รู้จักมันดีขึ้น มันต้องหายตอนตาย โรคทุกอย่างหายหมดตอนตาย ทุกคนต้องเดินทางไปถึงตรงนั้น เวลานี้โรคภัยไข้เจ็บมากขึ้น คนมากขึ้น สิ่งแวดล้อมไม่ค่อยดี ทำให้คนระแวงที่จะเป็นโรคนั่น เป็นโรคนี่ นอกจากโรคภัยแล้ว โจรภัยก็เยอะ ไปไหนก็ไม่ค่อยจะเย็นใจ มันรู้สึกว่า รอบ ๆ ตัวเต็มไปด้วยภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโจรภัย ไม่รู้จะเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร คาดหมายไม่ได้ ทำให้คนในสังคมของเราอยู่ไม่เป็นสุข

ความเป็นอยู่ของมนุษย์เมื่อพิจารณาไปแล้วก็น่าสงสาร น่าเห็นใจ เป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชได้ข้อหนึ่ง เป็นสังเวควัตถุได้ มีภัยรอบด้าน ทุกโขติณฺณา ทุกฺขปเรตา เราทั้งหลายหยั่งลงสู่ทุกข์แล้ว มีทุกข์อยู่เบื้องหน้า เวลานี้ก็กำลังทุกข์อยู่ มองไปข้างหน้าก็มองเห็นทุกข์ขวางอยู่ เป็นเส้นทางที่ต้องเดินไป ไปทางอื่นไม่ได้ มีทางเดียวที่จะต้องเดินไป เส้นทางชีวิตต้องไปอย่างนั้น จะหลบหลีกไปอย่างไรก็ไม่ได้ เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “เหมือนภูเขาศิลาล้วน ใหญ่โตสูงจรดฟ้าหมุนมาทั้ง ๔ ทิศ” จะหลีกไปทิศไหนก็ไม่ได้ ต้องเจอภูเขาที่จะหมุนเข้ามาห้ำหั่นย่ำยีสัตว์ทั้งหลาย

ลองดูโรคต่างๆ ในคัมภีร์บาลี ท่านพูดถึงโรคอะไรไว้บ้าง ในคิริมานนทสูตร (พระไตรปิฎกเรียกว่า อาพาธสูตร) ว่าด้วยสัญญา ๑๐ (สัญญาคือข้อพิจารณา) มาถึงข้อที่ว่า อาทีนวสัญญา พิจารณาถึงโทษว่า พหุทุกฺโข โข อยํ กาโย พหุอาทีนโว กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก ก็อาพาธต่างๆ เกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคหู โรคปาก โรคฟัน โรคไอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เซื่องซึม โรคในท้อง โรคลมสลบ โรคบิด โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ (ไม่มีเวลาได้ปรึกษาหมอว่าคือโรคอะไรในปัจจุบัน) โรคลมบ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดด้าน โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละออง โรคบวม โรคอาเจียนเป็นโลหิต โรคดีเดือด โรคเบาหวาน โรคเริม โรคพุพอง โรคริดสีดวง

นี่คือโรคต่างๆ ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์บาลี ตอนนั้นไม่มีโรคเอดส์ หรือมีแล้ว แต่ไม่รู้ โรคมะเร็งก็ไม่ได้พูดถึงไว้ ตอนนั้นท่านก็พูดไว้อย่างนี้

สาเหตุให้เกิดโรคตามคัมภีร์บาลีในที่เดียวกันนี้ว่า อาพาธนี้มีดีเป็นสมุฏฐานก็มี อาพาธมีเสมหะเป็นสมุฏฐานก็มี อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐานก็มี อาพาธมีไข้สันนิบาตเป็นสมุฏฐานก็มี อาพาธอันเกิดแต่ฤดูแปรปรวน (เปลี่ยนอากาศ) อาพาธอันเกิดแต่การบริหารกายไม่สม่ำเสมอ ยืน เดิน นั่ง นอน ไม่สม่ำเสมอ นั่งมากเกินไป เดินมากเกินไป ยืนมากเกินไป นอนมากเกินไป อิริยาบถไม่สม่ำเสมอทำให้เกิดโรค พนักงานขายตามห้างต่างๆ เขาไม่ให้นั่งให้ยืนอย่างเดียว ทราบว่าเป็นโรคเส้นเลือดขอดที่น่อง อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง เพียรมากเกินไป ทำงานมาก

เกินไป อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม นี่เป็นเพียงอย่างหนึ่งในหลายๆ อย่าง คือ เหตุเกิดของอาพาธ

เพราะฉะนั้น เวลาป่วยก็อย่าไปโทษกรรมอย่างเดียวว่า กรรมของเราๆ มันมีอยู่อย่างหนึ่งในหลายๆ อย่าง อาจเป็นสาเหตุอื่นก็ได้ ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ ปัสสาวะ นี่ท่านก็ถือเป็นโรคอย่างหนึ่งเหมือนกัน เป็นเหตุให้เจ็บป่วย หิวแล้วก็ไม่สบาย ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง ความหิวกระหายเป็นโรคที่รักษาหายไม่ขาด ต้องบำบัดกันอยู่เรื่อยไป ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะก็เหมือนกัน สิ่งเหล่านี้พอแก้ไขได้ พอบำบัดได้ ก็ประทังไป แต่คราวใดที่แก้ไขไม่ได้ บำบัดไม่ทันก็ต้องเดือดร้อนมาก

พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้เราพิจารณาเห็นความเป็นจริงในกายนี้ด้วยประการดังกล่าว

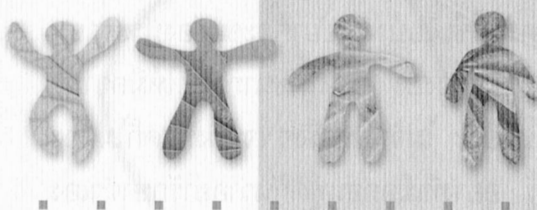
๒.๔ ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง

อาโรคฺยา ปรมา ลาภา แปลตามตัวว่า ลาภทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภที่สูงสุด ความหมายจริงๆ ก็คือ ความไม่มีโรคทางใจ ไม่มีกิเลสนั่นเอง ไม่ยึดมั่นในขันธ์ ๕ ความหมายที่ผ่อนลงมา หมายถึง ความไม่มีโรคทางกายด้วยก็ได้ ถ้าถือโดยปริยายเบื้องสูง พระพุทธเจ้าท่านหมายเอาความไม่มีโรคทางใจ คือ ไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ ๕ เพราะในที่นั้นท่านตรัสว่าร่างกายเป็นตัวโรคอยู่แล้ว จะให้ไม่มีโรคได้อย่างไร บางแห่งเรียก โรคนิทฺธํ เป็นที่นิทรา แปลว่าหลับ, นอน เป็นที่อาศัยอยู่ของโรค ร่างกายนี้เป็นที่อาศัยอยู่ของโรค ถ้าไม่มีร่างกายโรคก็ไม่รู้จะอยู่ที่ไหน โรคทางกายก็ต้องอยู่ที่กาย

ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง แม้โรคทางกายที่ชาวบ้านสมมติกัน ถ้าไม่เป็นก็เป็นลาภอย่างหนึ่งของชีวิต อันนี้ไม่ต้องพูดมาก เพราะเป็นที่เข้าใจโดยทั่วกันอยู่แล้ว มีแต่ว่าเราจะป้องกันอย่างไร เป็นแล้วจะรักษาอย่างไร เป็นที่หนักใจของคนทุกคนรวมทั้งผู้พูดด้วยว่า กรุงเทพฯ เวลานี้เป็นเมืองที่เจริญ แต่ว่ากันดาร ไปไหนมาไหนก็ลำบาก ต้องดูเวลา หลายเวลาที่ลำบาก ยิ่งไปโรงพยาบาลยิ่งลำบาก ที่จอดรถก็ไม่มี เต็มครืดไปหมดเลย โดยเฉพาะโรงพยาบาลของรัฐ ถ้าเป็นโรงพยาบาลของเอกชนค่าใช้จ่ายก็สูงมาก โรงพยาบาลของรัฐค่าใช้จ่ายไม่แพงมากนักแต่มันกันดาร ที่จอดรถไม่มี คนก็เยอะ บางคนต้องเอารองเท้าไปวางไว้ตั้งแต่ตี ๔ ตี ๕ จนเกือบเที่ยงแล้วจึงได้ตรวจ หรือหลังเที่ยงไปก็มี ประชาชนไร้ที่พึ่ง ไม่รู้จะพึ่งอะไร

พูดถึงเรื่องโรคภัยไข้เจ็บก็น่าสงสารอยู่ พูดไม่ออกเหมือนกัน ทุกคนรู้ประจักษ์ใจตัวเอง ต่างคนต่างรู้กันอยู่ พอหันหน้าเข้าหากัน มองตากันระหว่างผู้มีทุกข์ด้วยกัน ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร จะแก้ปัญหาอย่างไร วิธีที่ดีคือ วิธีสาธารณสุข คือการป้องกัน แต่ในบ้านเมืองเราระบบการป้องกันโรคก็ยังไม่ค่อยมี คนมีความรู้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บน้อย ไม่มีการศึกษา ยิ่งสมัยก่อนยิ่งแย่กว่านี้ เดี๋ยวนี้หมอยังมีจิตใจกว้างขวาง เขียนหนังสือเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บบ้าง อยากจะขอร้องประชาชนทั้งหลายให้สนใจในการหาความรู้เรื่องยา เรื่องโภชนาการ ให้มีความรู้พื้นฐานไว้บ้างก็จะช่วยตัวเองได้เยอะ ไม่จำเป็นจริงๆ จนถึงที่สุดก็ไม่ต้องไปหาหมอก็ได้เพราะมีความรู้ อย่างที่เมื่อก่อนพูดกันว่าอย่ารักษาตัวเองนั่นหมายความว่าเราไม่มีความรู้ ถ้ามีความรู้อย่างที่หมอรู้ถึงจะไม่มากนักก็พอช่วยตัวเองได้บ้างสำหรับโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่ร้ายแรงนัก อย่างนี้ก็ยังดีและเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายด้วย แต่ถึงอย่างไร เราก็ต้องภาวนาเอาไว้เสมอว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่สามารถจะล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ มันต้องมีและให้เห็นเป็นเรื่องธรรมดา มันจะต้องเป็นอย่างนั้น

๓

ควรพิจารณาเนืองๆว่า :

เรามีความตายเป็นธรรมดา

อภิณหปัจจเวกขณ์ข้อที่ ๓ ที่พระพุทธเจ้าสอนให้พิจารณาบ่อยๆ เนืองๆ ก็คือ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถจะล่วงพ้นความตายไปได้ (มรณ ธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต)

๓.๑ ธรรมชาติของความตาย

ความตายนี้มันไม่เหมือนความแก่ ความเจ็บ ซึ่งเราเห็นประจักษ์ชัดด้วยตนเอง แต่เรื่องความตายนี่เราไม่เห็น เพราะว่าเมื่อความตายมาถึงเข้าเราก็ไม่รู้เรื่องแล้ว แต่ก่อนจะตายเราพอมองเห็นได้ พอรู้ได้ คนเราที่กลัว

เจ็บส่วนหนึ่งก็คือกลัวตายด้วย คือเจ็บจนจะตาย เจ็บมากเหลือเกินจนจะตาย ถ้ารู้ว่าเจ็บแล้วไม่ตาย บางทีอาจจะกลัวน้อยกว่านี้

มรณภัย คือความตาย เป็นสิ่งที่สัตว์ทั้งหลายกลัวกันทุกคน ยกเว้นพระอรหันต์ซึ่งท่านไม่กลัวตาย ท่านคอยอยู่ ไม่ยินดีชีวิต ไม่ยินดีความตาย คอยเวลาอยู่เท่านั้น สัตว์อาชาไนยบางจำพวกก็ไม่กลัวตาย ที่ไม่กลัวตายเพราะมีทิฏฐิมานะมาก ทิฏฐิมานะครอบงำจนไม่กลัวตาย คนธรรมดาก็กลัวตาย สำหรับพระอรหันต์นั้น ท่านไม่มีทิฏฐิมานะ ไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้สะดุ้ง ที่เป็นเหตุให้ต้องกลัว

ทีนี้เราก็รู้ยากว่าจะตายที่ไหน ตายเมื่อไร ตายด้วยโรคอะไร ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า ชีวิตํ พฺยาธิ กาโล จ เทหนิกฺเขปนํ คติ ปญฺเจเต ชีวโลกสฺมึ อนิมิตฺตา น นายเร แปลว่า ชีวิต, พยาธิ - โรคภัยไข้เจ็บ, กาล - เวลาที่ตาย, สถานที่ทิ้งร่างกาย, คติที่ไปในเบื้องหน้าว่าหลังจากตายแล้วมีคติอย่างไร รวม ๕ อย่างนี้ไม่มีเครื่องหมายและรู้ไม่ได้ ยกเว้นพระอริยะพระอรหันต์ที่ท่านสามารถรู้สิ่งเหล่านี้ได้ คนธรรมดารู้ไม่ได้ว่าจะเป็นอย่างไร

ชีวิตของคนเรารู้ไม่ได้ว่าจะยืนนานเท่าไร คือไม่รู้ว่าจะอยู่ไปได้อีกนานสักกี่วัน กี่เดือน กี่ปี เพียงแต่หวังเอาไว้ บางคนหวังจะอยู่ถึง ๑๐๐ ปี บางคนหวังว่าจะอยู่ถึง ๑๒๐ ปี แต่จริงๆ แล้วไม่รู้ว่าจะตายเมื่อไร บางคนก็ไม่หวังเพราะอยากจะตายเร็วๆ เพราะอยู่ลำบาก ความอยู่ลำบากทำให้อยากตายเร็วๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเจ็บป่วยเรื้อรัง รักษาไม่หายและเจ็บด้วย ไม่ใช่ป่วยแบบไม่เจ็บ โรคบางอย่างมันไม่เจ็บ แต่มันเรื้อรัง โรคบางอย่างทั้งเรื้อรังและเจ็บ อย่างนี้รู้สึกว่ารักความตายขึ้นมาเยอะเลยว่า

เมื่อไรจะตายสักที บางคนอยากจะตายเร็วๆ แต่ก็ไม่ตาย กว่าจะตายอีกตั้งนาน จนเบื่อชีวิต อยากจะตายมาตั้ง ๒๐ ปีก่อนโน้น มันก็ยังไม่ตาย บางคนยังไม่อยากตาย แต่ก็ตาย ชีวิตรู้ไม่ได้ว่าจะยืนนานสักเท่าไร แล้วก็พยาธิ คือจะตายด้วยโรคอะไร กาล ก็คือเวลาที่จะตาย เวลาไหน จะตายที่ไหน เมื่อตายแล้วจะไปเกิดที่ใด อย่างนี้เรียกว่า มันรู้ไม่ได้

ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาท่านกล่าวถึงความตายไว้ ๒ อย่าง

๑. กาลมรณะ ตายเมื่อถึงคราวจะตาย ตายตามกาลเวลา อาจจะเป็นเพราะสิ้นบุญก็ได้ สิ้นอายุก็ได้ ถ้าขณะมีชีวิตอยู่มันลำบากเหลือเกินแล้วตายไป เรียกว่า สิ้นเวรสิ้นกรรม ถ้าอยู่สบาย อยู่อย่างมีความสุขแล้วต้องตายไปทั้งที่มีความสุขสบายอยู่ เรียกว่า สิ้นบุญ

๒. อกาลมรณะ ตายเมื่อยังไม่ถึงคราวที่จะต้องตาย เพราะกรรมเก่ามาตัดรอน เช่น ประสบอุบัติเหตุถูกรถชนตายก็มี ตายด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งที่ไม่ใช่อย่างธรรมดา เป็นภัยพิบัติก็มี เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ หรือถูกโจรปล้นแล้วฆ่าเจ้าทรัพย์เสียด้วยก็มี เป็นที่น่าสังเวชสลดใจ เหมือนกับว่าเราเกิดมาเพื่อตายหรืออย่างไร ระหว่างที่ยังไม่ตาย บางคนก็หลงใหลมัวเมากันไป ไม่ได้คิดถึงความตายเลย

คนบางพวกมีพฤติกรรมที่แสดงออกต่อสังคมเหมือนกับว่า เขาจะไม่ตาย ก็น่าสังเวชสลดใจไปอีกอย่างหนึ่งว่า ทำไมเขาไม่นึกถึงความตายบ้าง คนทั่วไปเมื่อพูดถึงความตาย จะบอกว่า อย่าพูด อย่าพูด ถ้าใครสักคนหนึ่งบอกว่าจะอยู่ถึงปีหน้าหรือเปล่าก็ไม่รู้ จะมีคนบอกว่า อย่าพูดอย่าพูด ทำไมถึงพูดเป็นลางอย่างนั้น แต่พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ระลึกถึง

ความตายทุกลมหายใจเข้าออกก็ว่าได้ ชั่วโมงนี้เรายังมีชีวิตอยู่ ชั่วโมงหน้าเราจะมีชีวิตอยู่หรือเปล่าก็ไม่รู้ มันไม่แน่ ความเป็นไปได้มันมีมาก คืนนี้ผู้พูดที่กำลังพูดอยู่นี้ ตอนตีหนึ่งจะต้องเข้ารายการธรรมะร่วมสมัยทุกวันพฤหัสบดีในช่วงเข้าพรรษานี้ ถ้าพูดกันอย่างทางธรรม อย่างพระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า ไม่รู้จะอยู่ถึงได้พูดธรรมะร่วมสมัยตอนตีหนึ่งหรือเปล่า? มันเหลือเวลาอีกตั้งหลายชั่วโมง ก็ไม่แน่ ถ้าอยู่ถึงก็ได้พูด ถ้าอยู่ไม่ถึงก็แล้วไป **เมื่อพระพุทธเจ้าท่านสอนให้ระลึกถึงความตายอยู่เสมอตลอดเวลา ทำให้สังเวชสลดใจ แล้วอะไรที่ควรทำก็จะได้ทำ**

ตอนไปสอนนักศึกษาในมหาวิทยาลัย มีบ่อยๆ ที่พูดแล้ว เด็กนักศึกษาเขาตกใจ บอกว่า "นี่สอนเสร็จแล้วออกไป ไม่รู้จะถึงบ้านหรือเปล่า? พูดอย่างนั้นมาทุกปี แต่ก็กลับไปสอนได้ทุกวันที่มีสอน เด็กเขาตกใจว่า เราพูดเป็นลาง แต่โดยความสำนึกของผู้ที่ระลึกถึงความตายหรือเจริญมรณัสสติภาวนาซึ่งเป็นกรรมฐานข้อหนึ่งในกรรมฐานทั้งหลายเป็นอนุสติข้อหนึ่งที่พระพุทธเจ้าสอนชาวพุทธให้ระลึกถึงบ่อยๆ ไม่ได้ถืออะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงพูดได้เสมอ

มนุษย์เราเกิดมาทุกวัน แล้วก็ตายกันไปทุกวัน ที่จริงอายุมนุษย์ก็มีไม่มากอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อปฺปมายุ มนุสฺสานํ อายุของมนุษย์ทั้งหลายมีน้อย เราจึงควรจะดูหมิ่นอายุนั้นเสีย ไม่ไปปลาบปลื้มกับอายุนั้น พระเถระผู้ใหญ่บางท่าน อย่างอาจารย์พุทธทาสท่านบอกให้ล้ออายุทำบุญล้ออายุ คนทั่วไปเขาจะทำบุญต่ออายุ ให้อายุมันยืนต่อไปๆ เช่นคนอายุ ๕๐ เวลาจะทำบุญเลี้ยงพระ ถ้าเป็นคนที่มีทุนมากพอที่จะทำได้จะเลี้ยงพระ ๕๑ รูป เพื่อจะต่อไว้อีก ๑ ไม่ให้ขาดไป เป็นการทำบุญต่อ

อายุ แต่ท่านอาจารย์พุทธทาสท่านเป็นพระเถระที่ไม่หอบสังขารหนีความตาย ท่านก็ทำบุญล้ออายุ ถ้าจำไม่ผิดดูเหมือนว่าตั้งแต่อายุ ๖๐ ไปแล้ว เมื่อก่อนท่านก็ไม่ได้ทำบุญอายุ ทีนี้ลูกศิษย์ลูกหาก็ช่วยกันไปทำบุญในวันเกิดของท่าน ท่านก็เรียกว่าทำบุญล้ออายุ คือไม่ได้ไปปลาบปลื้มกับมัน ล้อมันเสีย ชีวิตที่เหลืออยู่เอาไว้ล้อเล่น ทำนองนั้น อายุมันก็น่าล้ออยู่เหมือนกัน

๓.๒ ความไม่ประมาทในชีวิต

คนเราไม่รู้ว่าจะมีอายุต่อไปทำไมถ้าไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน สำหรับคนที่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่าจะมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร ก็ดำเนินชีวิตไปตามจุดมุ่งหมาย ไปตามเป้าหมาย เพราะอายุของมนุษย์นี่น้อยนัก คนดีควรจะดูหมิ่น ไม่ไปชื่นชมกับอายุนั้นนัก ประพฤติตนเป็นเหมือนคนที่มีศีรษะอันถูกไฟไหม้แล้วรีบดับเสียโดยพลัน ช้าอยู่ไม่ได้ เพราะความตายจะไม่มาถึงนั้นไม่มี จึงควรใช้ชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท

ในสมัยของอรกศาสดา (เป็นศาสดานอกพุทธศาสนา มีชีวิตอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าอีก เวลานั้นมนุษย์อายุ ๖๐,๐๐๐ ปี) ท่านสั่งสอนลูกศิษย์ว่า อายุมนุษย์นี่น้อยนัก เปรียบด้วยน้ำค้างบนยอดหญ้าโดนดวงอาทิตย์แผดเผาก็จะมลายหายไป พระอาทิตย์ขึ้นมาส่องแสงสักพักหนึ่ง หยาดน้ำค้างบนยอดหญ้าก็หายไป เหมือนเนื้อที่เขาเอาลงกระทะน้ำมันแล้วทอด

มันก็มีแต่จะแห้งไป เกรียมไป ถูกความแก่ความตายเผาให้ชีวิต หรืออายุนี้ไหม้ไปเกรียมไป เหมือนโคที่เขานำไปสู่ที่ฆ่า มันก็เดินไปหาความตายทุกย่างก้าว มนุษย์เราก็เป็นอย่างนั้น

พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ในสมัยของอรกศาสดานั้น มนุษย์อายุ ๖๐,๐๐๐ ปี อรกศาสดายังบอกสาวกว่าชีวิตของมนุษย์นี่น้อยนัก มาถึงเวลานี้สมัยเราและเธอทั้งหลาย มนุษย์มีอายุเท่าไร อย่างมากก็ ๑๐๐ ปี ถึงเกิน ๑๐๐ ปีไปก็ไม่มากนัก ควรหรือที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยความประมาท ความตายจะไม่มาถึงนั้นไม่มี จึงควรประพฤติตนเป็นเหมือนคนที่ถูกไฟไหม้ศีรษะ รีบดับเสียโดยพลัน

มีบางคนเชื่อว่าเวลาผ่านไป ๑,๐๐๐ ปี ชีวิตจะลดลง ๑๐ ปี ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ามาถึงตอนนี้ก็ ๒,๕๐๐ ปี ชีวิตคนลดลง ๒๕ ปี เหลือ ๗๕ คือ ถ้าสมัยพระพุทธเจ้า ๑๐๐ ปี สมัยนี้ก็เหลือ ๗๕ ปี เขาเชื่ออย่างนั้น แต่ไม่เคยพบในตำรา ได้ยินได้ฟังคนเขาเชื่อกันว่ามีผู้พูด อันนี้ไม่แน่ บางคนก็อายุร้อยกว่า บางคนเกือบร้อย **หากมองในแง่พุทธศาสนาแล้ว อายุมากหรืออายุน้อยไม่สำคัญ สำคัญว่าได้ทำประโยชน์อะไรระหว่างที่มีอายุอยู่นั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดมีอายุอยู่ ๑๐๐ ปี แต่ไม่มีความเพียร ไม่มีปัญญา สู้คนที่มีอายุอยู่วันเดียว แต่มีความเพียรมีปัญญาไม่ได้”**

ถ้ามีอายุมากแต่ไม่ได้ทำประโยชน์อะไร มันก็ไม่มีอะไรติดไป ไม่มีอะไรตกอยู่แก่สังคม มีแต่ทำให้ปัจจัยของสังคมสิ้นเปลืองไปมากมาย ชีวิตของแต่ละคนในแต่ละวันทำให้ปัจจัยของสังคม ทรัพยากรของสังคม

สูญเสียไปมากมาย ถ้าเขาไม่มีประโยชน์ หรือไม่ได้ทำประโยชน์ หรือเป็นภัยแก่สังคมเสียอีก อย่างนี้มันก็ขาดทุนมาก ขาดทุนทั้งตัวเองและสังคมที่เลี้ยงเขามาก็ขาดทุนด้วย

มีบางแห่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า "รูปกายนี้มีแต่จะคร่ำคร่าไป เป็นที่พักของโรค เป็นที่นอนของโรค มีแต่จะแตกทำลายไป มีความตายเป็นที่สุด มรณนฺตํ หิ ชีวตํ ชีวิตขึ้นต้นด้วยชีวิต จบลงด้วยความตาย" ความหนุ่มสาวทั้งหลายจบลงด้วยความชรา ชีวิตจบลงด้วยความตาย

มีอีกแห่งหนึ่งตรัสเปรียบเอาไว้ว่า "เหมือนกับภูเขาศิลาล้วนสูงจรดฟ้า หมุนบดสัตว์มาทั้ง ๔ ทิศ บุคคลไม่สามารถเอาชนะได้ด้วยทรัพย์ ด้วยเวทมนตร์คาถา ไม่สามารถต่อสู้ได้ด้วยยุทธ ด้วยกองทัพ ช้าง ม้า คนเดินเท้า" รู้อย่างนี้แล้วควรจะทำอย่างไร พระพุทธเจ้าเคยตรัสถามพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ควรจะประพฤติสุจริต ธมฺมจริยา สมจริยา ไม่เห็นมีอย่างอื่นจะรอดไปได้ ก็ควรจะประพฤติธรรม ประพฤติสุจริตให้เป็นที่อุ่นใจ

เราทุกคนต่างบ่ายหน้าไปสู่ความตายตั้งแต่คืนแรกที่ถือปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา ยเมกรตฺตึ ปฐมํ คพฺเภ วสติ มาณโว ไม่มีทางที่จะเดินกลับ ถ้าเป็นทางธรรมดาหากเราเดินผิดเสียแล้ว เดินกลับไปทางอื่นได้ แต่บนเส้นทางของชีวิตนี้ไม่มีทางกลับ อพฺภุฏฺฐิโต ว โส ยาติ ส คจฺฉํ นาติวตฺตติ มีแต่เดินไปข้างหน้าอย่างเดียว เดินหน้าไปสู่ความตาย บ่ายหน้าไปสู่ความตาย เมื่อคิดถึงความตายอยู่อย่างนี้ มันก็สังเวชสลดใจ ทำให้เป็นคนมุ่งหน้าแต่จะทำคุณงามความดีเท่าที่จะมีชีวิตอยู่

ถ้ามองให้ลึกลงไปอีกสักหน่อยหนึ่งว่า เราหล่อเลี้ยงชีวิตเอาไว้ มันจะต่างอะไรกับน้ำมันที่หล่อเลี้ยงไฟเอาไว้ ท่านลองนึกภาพดูน้ำมันที่หล่อเลี้ยงไฟเอาไว้ ในที่สุดไฟต้องมาเผาน้ำมันที่หล่อเลี้ยงมันนั่นเอง ตลอดเวลาที่มีน้ำมันอยู่ไฟก็ยังลุก ในที่สุดน้ำมันต้องหมดไป เพราะถูกไฟเผาทีละเล็กทีละน้อย น้ำมันหมด ไฟก็ดับไป เราหล่อเลี้ยงชีวิตไว้จะต่างอะไรกับน้ำมันที่หล่อเลี้ยงไฟไว้ เมื่อไฟมันเผาน้ำมันหมด มันก็ดับไป พูดอีกทีว่า น้ำมันที่หล่อเลี้ยงไฟก็ย่อมจะเผาไหม้ตัวเองในที่สุด มองให้ดีพระอริยะท่านจะมองเห็นสิ่งเหล่านี้ไม่เหมือนกับคนทั่วไป ท่านจึงไม่ยินดีชีวิตและไม่ยินดีความตาย คอยเวลาอยู่เท่านั้น

มีอีกทางหนึ่งที่เราพอจะทำได้ คือ ธมฺมมาตา มีธรรมเป็นมารดา เราจะได้อุ่นใจ ท่านลองนึกดูตัวอย่าง เด็กที่มีมารดาเลี้ยงอยู่ มารดามีฐานะมั่นคง เด็กก็ไม่กังวลว่าชีวิตจะเป็นอย่างไร เพราะมั่นใจในอ้อมอกของมารดา

บัณฑิตผู้มีจิตใจสูงส่งก็ทำนองเดียวกัน มีความเป็นอยู่คล้ายเด็กไม่ต้องกังวลว่าชีวิตจะเป็นอย่างไร มั่นใจในธรรมที่ตนประพฤติอยู่ว่า ได้มอบตนให้แก่ธรรมไปแล้ว จะสุข จะทุกข์ จะตกต่ำ จะขึ้นสูง ก็สุดแล้วแต่ธรรมจะจัดการให้เป็นไป ตัวเองไม่เข้าไปจัดการ ทำแต่เหตุ ทำแต่ความดีทำแต่สิ่งที่ควรทำ ทำแต่หน้าที่ให้ดีให้สมบูรณ์ เรื่องนอกจากนี้แล้วแต่ธรรมมอบให้ ควรจะได้อะไร ไม่ควรจะได้อะไร ก็ค่อยสบายใจขึ้น ผู้ที่มีจิตใจซึ่งได้รับการพัฒนาอบรมดีแล้วจะมีความเป็นอยู่อย่างธรรมชาติที่สุดเหมือนกับเด็กที่มีความรู้สึกบริสุทธิ์ต่อสิ่งทั้งหลาย ที่เรียกว่า innocent หรือไร้เดียงสา ทำนองนั้น

ผู้ใหญ่ที่มีจิตใจสูงจะมีลักษณะไร้เดียง สามีความเป็นอยู่อย่างธรรมดาสามัญที่สุด แต่มีความฉลาดรอบรู้ในความเป็นไปของชีวิต มีความเป็นอยู่อีกแบบหนึ่งซึ่งไม่มีความปรุงแต่งมาก ไม่มี artificial life มีชีวิตธรรมดาเป็น natural manner มีลักษณะอาการเป็นไปตามธรรมชาติ อันนี้เป็นเรื่องแปลกประหลาดแต่ว่าเป็นเรื่องจริง ท่านลองสังเกตดูจะเห็นลักษณะอย่างนี้

๓.๓ ความเกิดและความตาย ๒ แบบ

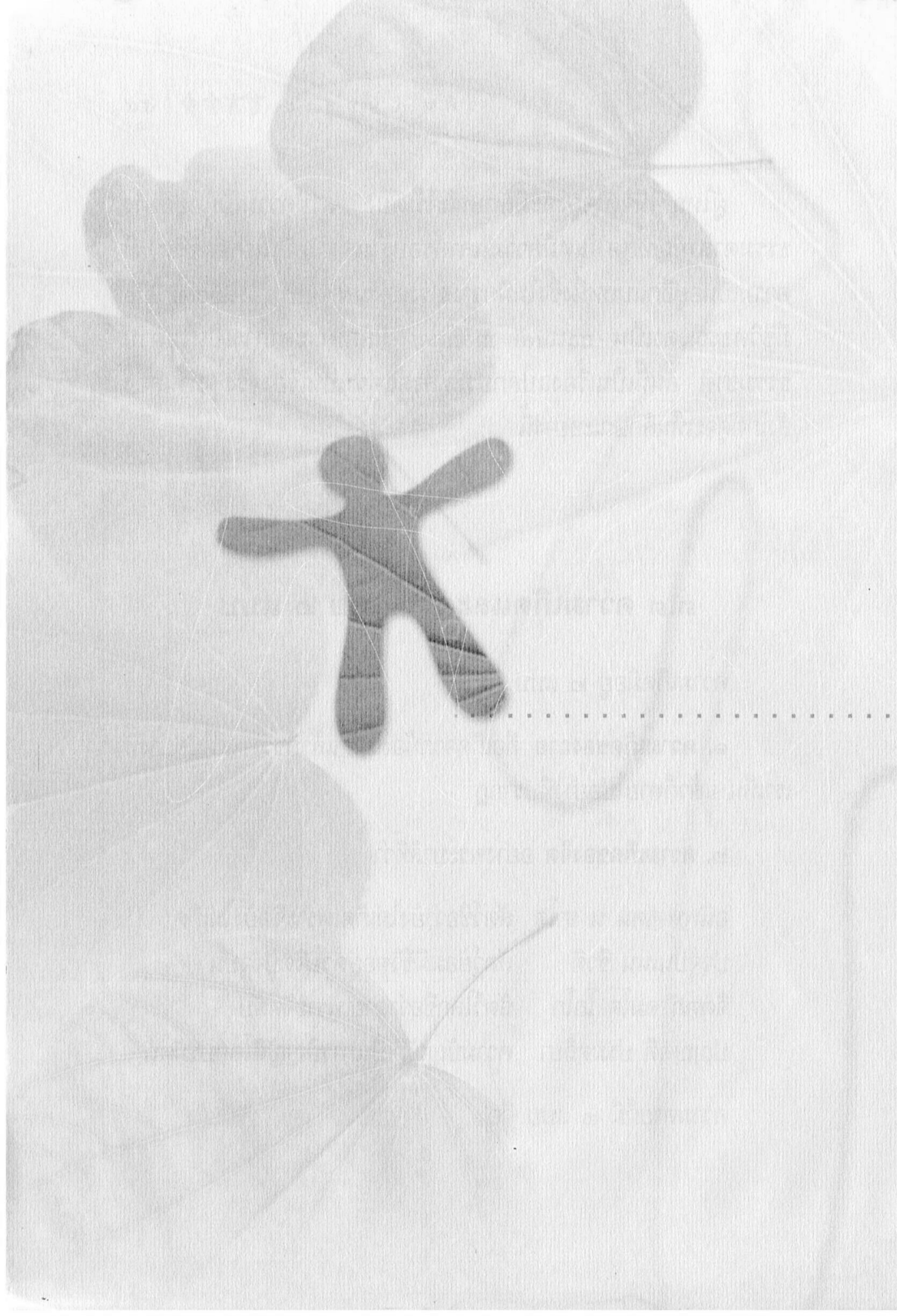
ความเกิดมีอยู่ ๒ แบบ คือ

๑. ความเกิดของกาย คือเกิดจากท้องแม่ แล้วก็ชรา แก่ไปอย่างที่เราเห็น แล้วก็ตายไปอย่างที่ปรากฏ

๒. ความเกิดของจิต อย่างพระบาลีที่ว่า

อนิพฺพตฺเตน น ชาโต	สัตว์ชื่อว่ายังไม่เกิดเพราะจิตยังไม่เกิด
ปจฺจุปนฺเนน ชีวติ	สัตว์ย่อมมีชีวิตอยู่ด้วยจิตปัจจุบัน
จิตฺตภํ คมโต โลโก	สัตว์โลกชื่อว่าตายเพราะจิตดับ
ปญฺญตฺติ ปรมตฺถิยา	ความบัญญัติเป็นการบัญญัติโดยปรมัตถ์

ความตายก็มี ๒ แบบ คือ

๑. ความตายโดยสมมติ หรือสมมติสัจจะ คือ ความตายอย่างที่คนเห็นกันอยู่ด้วยตาธรรมดา เกิดก็คือเกิดจากท้องแม่ ตายก็คือหมดลมหายใจ อันนี้เรียกว่าความตายอย่างธรรมดา หรืออย่างที่สามัญชนรู้จักกัน

๒. ความตายโดยปรมัตถ์ หรือปรมัตถสัจจะ คือความตายทางจิตที่ว่า เพราะจิตยังไม่เกิด บุคคลชื่อว่ายังไม่เกิด จิตดับบุคคลจึงชื่อว่าตายไป สัตว์โลกถือว่าตายเพราะจิตดับ อันนี้เป็นบัญญัติโดยปรมัตถ์ คือเกิดทุกขณะ ตายทุกขณะที่จิตเกิดดับ

เรื่องเกิดตายธรรมดานี่เราเห็นกันอยู่ ไปรดน้ำศพกันอยู่ ไปเผากันอยู่ ส่วนความเกิดโดยละเอียดหรือความเกิดทางจิตคือ จิตเกิดครั้งหนึ่งชื่อว่าสัตว์เกิดครั้งหนึ่ง จิตดับครั้งหนึ่งชื่อว่าสัตว์ตายไปครั้งหนึ่ง ลองดูเวลาที่จิตเกิดโทสะขึ้นมา ก็เกิดเป็นคนคนหนึ่ง เวลาที่จิตอ่อนโยนประกอบด้วยเมตตา ก็เป็นคนอีกคนหนึ่ง เป็นคนละคนกัน ที่ทางอภิธรรมบอกว่าจิตมีตั้งร้อยๆ ดวง ก็ถือเอานัยอย่างนี้ เอาเจตสิก คือกิเลสหรือคุณธรรมที่เกิดกับจิตนั้นแหละมาเรียกเป็นจิต เรียกโทสะจิต โมหะจิต โลภะจิต อย่างนี้เป็นต้น

เจตสิกคือสิ่งที่เกิดกับจิต เกิดแล้วก็ดับไป เกิดแล้วก็ดับไป ดับไปครั้งหนึ่งก็เรียกว่าเกิดไปครั้งหนึ่ง วันนี้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เกิดเป็นเปรตบ้าง เกิดเป็นอสุรกายบ้าง เกิดเป็นมนุษย์บ้าง เกิดเป็นเทวดาบ้าง ในวันเดียวกันเกิดกลับไปกลับมา ไม่รู้ตั้งกี่ครั้ง แล้วแต่จิต จิตมันเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น คือความหมายในทางละเอียด โดยความหมายนี้มนุษย์ก็มีชีวิตอยู่ทีละขณะจิต คือเกิดและตายอยู่ทุกขณะจิต เขาเรียกว่าขณิกวาทะ (Momentariness) หลักที่ว่าด้วยความเป็นอยู่ทีละขณะ มัน

แยกย่อยออกมาจากอนิจจตาความไม่เที่ยง เป็นส่วนละเอียดของอนิจจตา แล้วซอยลงมาเป็น Momentariness ขณิกวาทะ ความเป็นไปทีละขณะ โดยนัยนี้จะเห็นว่าคนแต่ละคนก็เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา บางเวลามีคุณธรรมหลายๆ อย่าง เป็นเทวดาก็ได้ เป็นมนุษย์ที่ดีวิเศษก็ได้ หรืออาจจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรตก็ได้ในชาติที่เห็น ๆ อยู่ นี่ก็มองในแง่นี้

ปัญหาก็คือ บางท่านไปยึดมั่นถือมั่นโดยปริยายใดปริยายหนึ่งว่าอย่างนี้เท่านั้นถูก อีกอย่างหนึ่งใช้ไม่ได้ แล้วก็ทะเลาะกัน คนหนึ่งถือปริยายความเกิดความตายทางร่างกาย อีกคนหนึ่งถือปริยายความเกิดความตายทางจิต ก็เถียงกัน ทะเลาะกันว่าอย่างนี้ถูก อย่างโน้นผิด ที่จริงประนีประนอมกันได้ เพราะถูกทั้ง ๒ อย่าง แต่พูดกันคนละปริยาย แล้วเราก็ทำความเข้าใจเสีย มันก็ไม่ต้องทะเลาะวิวาทกัน

อย่างเรื่องนักปราชญ์เลี้ยงลิงไว้เล่นละคร ลิงมีหลายตัว ท่านบอกว่า เช้านี้ให้กินผลไม้ตัวละ ๓ ผล ตอนเย็นให้กินตัวละ ๔ ผล พวกลิงแสดงอาการไม่พอใจมาก พอท่านรู้ก็เปลี่ยนเสียใหม่ บอกว่า ถ้าอย่างนั้นตอนเช้าให้กิน ๔ ผล ตอนเย็นให้กินตัวละ ๓ ผล พวกลิงที่ฝึกไว้เล่นละครก็พอใจ ฟังแล้วก็ขำดี ที่จริงมัน ๗ ผลเท่ากัน แต่พูดกลับเสียทีแรกบอกให้จำนวนน้อยก่อน คือเช้าให้ ๓ ผล เย็นให้ ๔ ผล ลิงไม่พอใจ พอบอกว่าตอนเช้าให้ ๔ ผล ตอนเย็นให้ ๓ ผล ซึ่งมันเท่ากันแต่ลิงพอใจ นิทานเรื่องนี้สอนอย่างไร ท่านลองนำไปคิดดู เพียงเปลี่ยนคำพูดนิดเดียว ลิงก็พอใจ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราสามารถจะพลิกแพลงหรือเปลี่ยนความคิดของคนได้ด้วยการที่เราเปลี่ยนคำพูดเล็กๆ น้อยๆ ทำนองนั้น

๓.๔ นึกถึงความตายให้ประกอบด้วยธรรม

เมื่อนึกถึงความตายท่านให้ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง คือ

๑. สติ คือ ระลึกถึงความตายว่าเป็นของธรรมดา

๒. ความสังเวช คือให้เกิดความสังเวชสลดจิตว่าเราต้องตายบ่อยๆ ที่ตายบ่อยๆ ก็เพราะเกิดบ่อยๆ ความเกิดบ่อยๆ นั้น พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าเป็นทุกข์ ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนํ

เมื่อเกิดบ่อยๆ ก็ต้องตายบ่อยๆ ระหว่างนั้นก็ต้องเจ็บบ่อยๆ แก่บ่อยๆ มันบ่อยกว่าตายอีก ถ้าตายโดยร่างกาย เกิดมาหนเดียวก็ตายหนเดียว แต่เจ็บนี่มันเจ็บบ่อยๆ แก่ก็แก่บ่อยๆ มันบ่อยกว่าตายอีก แก่มาตลอดจนถึงกับแก่หง่อม ลุกไม่ไหว เดินไม่ไหว ไปไหนก็ต้องนั่งถัดๆ ไป หรือมีเก้าอี้นั่งให้คนเข็นไป เดินไม่ไหวแล้ว เคยเห็นคนเฒ่าคนแก่ท่านไม่มีรถเข็นให้นั่ง ท่านก็คลานไป ไปไหนท่านก็ต้องคลานไปเหมือนเด็กคลาน มีคำถามว่า สัตว์ชนิดหนึ่งได้แก่อะไร...เช้า ๔ ขา สายขึ้นมาเป็น ๒ ขา บ่ายก็เป็น ๓ ขา พอเย็นหรือค่ำก็เป็น ๔ ขา คำตอบคือคนนั่นเอง เด็กๆ พอพลิกตัวได้ก็คลาน เราก็ดีใจที่เด็กคลานได้แล้ว พอโตขึ้นหน่อย ๒ ขาก็เดินได้วิ่งได้ พอตกบ่ายอายุมากขึ้น ต้องถือไม้เท้าช่วย บางคนบังเอิญขาแพลงขาหักแม้ยังไม่ทันแก่มาก ปกติถ้าขาไม่หักไม่แพลง ไม่ต้องใช้ไม้เท้าก็เดินได้ ทีนี้ขาหักก็ต้องเอาไม้เท้าช่วยเดิน ก็เป็น ๓ ขา พอแก่มากเข้าๆ เดินไม่ได้ก็คลาน ๔ ขา มนุษย์เราก็เป็นอย่างนี้ ก็ให้เกิดความสังเวชสลดจิตที่จะต้องแก่บ่อยๆ ต้องเจ็บบ่อยๆ ตายบ่อยๆ

๓. ญาณ คือความรู้ชัดเจนแจ่มชัดว่า เราจะต้องตายอย่างแน่แท้หลีกเลี่ยงไม่ได้

ทีนี้เมื่อได้สติ ได้ความสังเวช และได้ญาณอย่างนี้ การระลึกถึงความตายก็จะได้ประโยชน์ มิเช่นนั้นแล้วก็จะกลัวความตายมากจนเกินเหตุ แม้จะกลัวความตายอยู่บ้างตามประสาคนธรรมดา อยู่ไปๆ คิดถึงความตายเรื่อยๆ เป็นเพื่อนกับความตาย หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความตาย ความพลัดพราก ความสูญเสีย ความเจ็บไข้ได้ป่วย มันก็มีความรู้สึกเป็นเพื่อนกัน เมื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสิ่งเหล่านี้ ใจก็สงบอยู่ได้

๓.๔ นึกถึงความตายโดยอาการ ๘ อย่าง

ท่านสอนต่อไปว่า ให้นึกถึงความตายโดยอาการ ๘ อย่าง

๑. ความตายนี้ปรากฏประดุจเพชฌฆาตเงื้อดาบอยู่ใกล้คอ

เพราะความตายมาพร้อมกับความเกิดทีเดียว แต่ก็ยังเป็นความตายชั่วขณะ ที่เรียกว่า ขณิกมรณะ จึงมองไม่เห็นว่าตาย ปรากฏเหมือนเพชฌฆาตที่เงื้อดาบอยู่ใกล้คอ มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ เหมือนเงาตามตัวแต่เราไม่เห็น

บางคนเห็นกันอยู่ชั่วโมงที่แล้ว อีกชั่วโมงหนึ่งตายเสียแล้วด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง มีพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่ง กลางคืนท่านก็ยังไปงานศพของคนอื่น

อยู่ พอเช้าขึ้นมาพบว่าท่านมรณภาพเสียแล้ว คนที่เร็วกว่านั้นก็มี คือกลับจากงานศพแล้วก็ประสบอุบัติเหตุตาย พอออกจากงานศพแล้วตัวเองก็เป็นศพไปเลย อย่างนี้ก็มี มันเหมือนดาบจ่ออยู่ที่คอจริงๆ

ด้วยความรู้สึกอันนี้ทำให้ไม่ประมาทต่อความตาย เราก็สำรวมตนจะพูดจะจาอะไรก็มีความสำรวมตน ระมัดระวัง ท่านเปรียบเหมือนว่าถ้ามีเพชฌฆาตถือดาบตามอยู่ข้างหลัง และให้ประคองหม้อน้ำที่มีน้ำเต็มปริ่ม บอกว่าถ้าน้ำในหม้อกระฉอกหกเมื่อไรจะฟันคอ ลองนึกดูว่าคนที่ประคองหม้อน้ำนั้นจะต้องระวังเพียงไรเพื่อไม่ให้น้ำหก

ให้คิดถึงความตายเหมือนเพชฌฆาตเงื้อดาบอยู่ใกล้คอ มันไม่รู้จะมาถึงเมื่อไร ก็เป็นโชคดีถ้าวันนี้รอดไปได้ พรุ่งนี้ก็ไม่แน่ ถ้าพรุ่งนี้รอดไปได้ มะรืนนี้ก็ไม่แน่ ก็รอดไปทีละวันๆ วันนี้รอดตายแล้ว เข้านอนแล้วนึกว่าจะรอดตาย ก็ไม่แน่

๒. ความตายนี้เป็นเรื่องวิบัติขั้นสุดยอดของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

สมบัติทุกอย่างลงท้ายด้วยวิบัติ หรือมีวิบัติเป็นที่สุด ใครจะมีสมบัติมากมายเท่าไร จะเป็นจักรพรรดิหรือเป็นราชาธิราชมีอานุภาพเกรียงไกร ก็ต้องลงท้ายด้วยวิบัติ วิบัติอะไรที่ยิ่งไปกว่าความตายไม่มี ความตายเป็นวิบัติสุดยอดของชีวิต ถ้าเราถือว่าชีวิตเป็นสมบัติที่มีค่าที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่เราหวงแหนที่สุด

ความตายนี้เป็นวิบัติที่ไม่มีวิบัติอะไรยิ่งกว่า ถึงเราจะเสียทรัพย์ เสียญาติ เสียอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าชีวิตยังอยู่ก็หาใหม่ได้ แต่ถ้าชีวิตหาไม่แล้ว ไม่ว่าจะมีสมบัติสักเท่าไร มันก็ถึงความวิบัติ ไม่มีความหมาย

อะไรอีกต่อไป มีสมบัติมากมายสักเท่าไรที่หวงแหนไว้ตอนมีชีวิตอยู่ มันก็มีความหมายเฉพาะเวลาที่มีชีวิตอยู่เท่านั้น พอหาชีวิตไม่แล้ว ตายไปแล้ว ทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นสวิญญาณกทรัพย์ คือทรัพย์ที่มีวิญญาณมีชีวิต เช่น บุตร ภรรยาหรือสามี หรือสัตว์เลี้ยงต่างๆ อวิญญาณกทรัพย์ คือทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาณ เช่น เรือกสวนไร่นา เพชรนิลจินดา ข้าวของ เงินทองต่างๆ มันไร้ความหมายไปทันที จะมีความหมายก็เป็นความหมายสำหรับคนอื่น สำหรับเราหมดความหมายไป เพราะความตายเป็นวิบัติขั้นสุดยอดของความวิบัติทั้งหลาย

ทรัพย์สินสมบัติที่เราพยายามสะสมเอาไว้ถ้าได้มาโดยสุจริตก็นับว่าดี แต่ถ้าได้มาโดยทุจริตมันก็ไม่คุ้มกันกับการที่เราจะแสวงหามันเอามาไว้เป็นของเรา ตายแล้วก็เอาอะไรไปไม่ได้เลยสักอย่างเดียว เอาไปได้แต่บาปที่เราหาทรัพย์มาโดยทางมิชอบ หรือโดยทางทุจริต เพราะฉะนั้นคนที่หาทรัพย์มาโดยวิธีโกงเขามา ได้ทรัพย์โดยวิธีไม่ชอบธรรม มันไม่คุ้ม คิดดูแล้วมันขาดทุนย่อยยับ นอกจากว่าทรัพย์นั้นมันตามเราไปไม่ได้แล้วเรายังต้องขนเอาบาปที่เกิดจากการแย่งชิง ฆ่าฟัน ฉ้อโกงทรัพย์จากผู้อื่นไปด้วย

ถ้าคิดด้วยวิธีนี้แล้ว มนุษย์เราก็ไม่น่าจะโลภอะไรกันมาก พอมีชีวิตอยู่ได้ พอเลี้ยงชีวิตได้ ถ้าจะแสวงหาทรัพย์ให้มากเกินจำเป็นก็เพื่อจะได้เกื้อกูลผู้อื่น ตั้งจุดมุ่งหมายไว้เพื่อจะได้เกื้อกูลผู้อื่น แต่ต้องได้มาโดยชอบธรรม ถ้าได้มาโดยวิธีไม่ถูกต้อง ก็อย่าไปเอาเลย มันสร้างความเจ็บช้ำให้แก่ผู้อื่น มิเช่นนั้นก็เป็นการสร้างมรดกแห่งความโง่เขลาไว้ให้คนอื่น เป็นมรดกแก่สังคมสืบทอดกันต่อไป

สมมติว่าเราจะหาได้ทรัพย์เพราะการทำให้คนโง่ ทำให้คนมัวเมาหลงงมงายแล้วได้ทรัพย์ มันหาทรัพย์ได้ง่ายก็จริง แต่มันคุ้มกันหรือเปล่า แม้จะมีจุดมุ่งหมายดี จะเอาไปสร้างนั่นสร้างนี่เพื่อสังคม แต่ว่าวิธีการที่ทำเป็นวิธีการที่ทำให้คนโง่ ทำให้คนหลง ทำให้คนงมงาย เรียกว่าหาได้เพื่อเป็นการสร้างวัตถุ แต่เป็นการทำลายคน ทำลายสติปัญญาของคน ทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ ทำลายการพัฒนาการของมนุษย์ที่ศาสดาหรือท่านที่เป็นปราชญ์ทั้งหลายพยายามดึงขึ้นไป พยายามดึงวิญญาณ ดึงจิตสำนึกของมนุษย์ให้สูงขึ้น แต่มีคนบางพวกพยายามดึงจิตสำนึกของมนุษย์ให้ต่ำลง เป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้อง แม้จุดมุ่งหมายจะดี แต่มันไม่เป็นการถูกต้อง อย่างนี้ไม่ทำเสียดีกว่า ไม่เท่าไรเราก็ต้องตายไป ตายแล้วก็เอาทรัพย์สินอะไรเหล่านั้นไปไม่ได้ เหลือไว้แต่ร่องรอยสิ่งของ ได้แต่สร้างสิ่งที่ไม่เป็นการพัฒนาปัญญาให้แก่มนุษย์

อันนี้ก็ระลึกถึงความตายโดยอาการที่ความตายนี้เป็นวิบัติขั้นสุดยอดของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีอะไรที่จะวิบัติมากเท่านี้ แต่บางทีมนุษย์เราเห็นค่าของมันน้อยไป ไปให้ค่าแก่สิ่งอื่นมากเกินไป บางทีก็ยอมเอาชีวิตเข้าไปเสี่ยงเพื่อสิ่งที่มีคุณค่าน้อย หรือไม่ได้มีคุณค่าอะไรเพราะความหลงผิดนั่นเอง

๓. ระลึกถึงความตายโดยการนำตนเข้าไปเปรียบเทียบกับผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย

ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย เช่นผู้ที่ยิ่งใหญ่ด้วยยศ ยิ่งใหญ่ด้วยบุญ ยิ่งใหญ่ด้วยกำลัง ยิ่งใหญ่ด้วยฤทธิ์ ยิ่งใหญ่ด้วยปัญญา ยิ่งใหญ่ด้วยความเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ยิ่งใหญ่ด้วยความเป็นพระพุทธเจ้า ระลึกว่าบุคคล

ผู้ยิ่งใหญ่พรั่งพร้อมด้วยยศ ด้วยบุญ ด้วยกำลัง ด้วยฤทธิ์ ด้วยปัญญาอันไพศาลก็ต้องตาย จะป่วยกล่าวไปไยถึงเราซึ่งเล็กน้อย จะไม่ตาย

นำตนเข้าไปเทียบกับผู้ยิ่งใหญ่ด้วยยศ ท่านเป็นราชาธิราช เป็นฮ่องเต้ เป็นอะไรต่ออะไรที่ยิ่งใหญ่ เป็นประธานาธิบดีที่เป็นเหมือนเจ้าโลก เพราะทำให้โลกหวั่นไหวด้วยความคิด ด้วยการตัดสินใจของบุคคลเช่นนั้น แต่ท่านเช่นนั้นก็ไม่เคยอยู่ยั่งยืนไปได้นาน อยู่แค่ ๕๐ ปี ๗๐ ปี ๘๐ ปี ๙๐ ปี ๑๐๐ ปี ส่วนมากก็ไม่ค่อยถึง แล้วก็ต้องตาย

ท่านผู้ยิ่งใหญ่ด้วยบุญจะมีบุญมากสักเท่าไร มีบุญแวดล้อมพรั่งพร้อม มีบุญมหาศาล มีบุญอย่างยิ่ง ใครๆ ก็รู้ว่าเป็นผู้มีบุญ มีบุญญาธิการมาก เช่น พระสีวลีมีลาภเหลือหลาย ไปไหนไม่อดไม่อยาก ไปไหนไม่ต้องมีอะไรก็มีลาภมากมาย สามารถจะเลี้ยงผู้อื่นได้เป็นจำนวนมาก ท่านก็ยังต้องนิพพาน

ผู้ที่ยิ่งใหญ่ด้วยฤทธิ์ เช่น พระมหาโมคคัลลานะสามารถจะยังเวชยันต์ปราสาทของท้าวสักกเทวราชให้หวั่นไหวเพียงแต่กดหัวแม่เท้าลงกับพื้นปราสาทเท่านั้น พระสาวกของพระพุทธเจ้าไม่มีใครมีฤทธิ์เสมอด้วย พระมหาโมคคัลลานะอุดมด้วยฤทธิ์มากมาย ถึงกระนั้นท่านก็ต้องนิพพานไปแล้ว ผู้ที่มีฤทธิ์ประเภทใดก็ตาม จะเป็นบุญฤทธิ์ก็ตาม อิทธิฤทธิ์ก็ตาม จะเป็นฤทธิ์ใดๆ ก็ตาม ในที่สุดท่านก็ต้องตาย

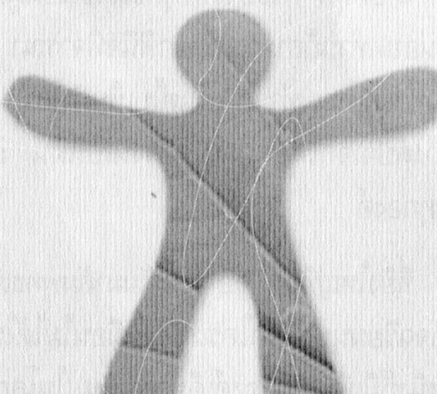
ท่านที่ยิ่งใหญ่ด้วยปัญญา อย่างเช่นพระสารีบุตร มีปัญญามาก มีปัญญาแหลมคม มีปัญญาไพศาล มีปัญญาหลายอย่างที่คนธรรมดาไม่มี แต่ท่านมี ถึงกระนั้นท่านก็ต้องนิพพานไป

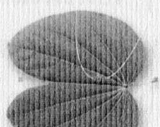
คนที่ฉลาดที่สุดในโลกเท่าที่จะหาได้ ไม่ว่าจะเป็นใคร นักวิทยาศาสตร์ หรือนักประพันธ์ หรือนักอะไรต่างๆ ที่นิยมกันว่ามีสติปัญญามากที่สุด ไม่ว่ากษัตริย์โซโลมอนที่ทางฝรั่งเขายกย่องกันว่าเป็นกษัตริย์ที่เฉลียวฉลาด ถึงกระนั้นก็ต้องสิ้นพระชนม์ อยู่ไปไม่ได้

โดยที่สุด พระปัจเจกพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้มีบารมีมาก ท่านได้เห็นอะไรนิดหน่อย ท่านก็สามารถนำมาพินิจพิจารณา สามารถชำแรกกิเลส บรรลุปัจเจกโพธิญาณ ท่านเพียงแต่ไปเห็นกำไลมือ ๒ อัน ที่ทาสีใส่กระทบกัน ท่านก็ได้ปัจเจกโพธิญาณ อย่างนี้เป็นต้น ถึงกระนั้นท่านก็ต้องนิพพานหมดทุกองค์

ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีอะไรพรั่งพร้อมทุกอย่าง เป็นอัจฉริยมนุษย์ที่หาใครเสมอเหมือนไม่ได้ในโลก คือ ในโลกธาตุหนึ่งในครั้งหนึ่งก็มีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ในโลกธาตุหนึ่งในคราวเดียว ไม่มี ๒ พระองค์ มีเพียงองค์เดียวเท่านั้น ถึงกระนั้นท่านก็ต้องปรินิพพานไปแล้ว

จะป่วยกล่าวไปไยถึงเราตัวนิดเดียว ถ้าจะเทียบด้วยจักรวาลแล้ว เราก็เป็นอณูเล็กๆ เป็นขี้ผงเล็กๆ ที่ลอยอยู่ในอากาศ ไม่มีความหมายอะไรสำหรับใครเท่าไรนัก ถ้าเราตายไป น้ำก็ไม่ได้หยุดไหล ไฟก็ไม่ได้หยุดสว่าง ลมก็ไม่ได้หยุดพัด แผ่นดินก็ไม่ได้ไหว เกือบจะไม่มีอะไรผิดปกติไปเลย ความตายของเราเป็นความตายที่เงียบงัน ไม่มีอะไรนักหนา ถ้าเราคิดถึงสิ่งเหล่านี้ ก็ทำให้เราคุ้นเคยกับความตาย ไม่กลัวตาย

๔. ควรพิจารณาร่างกายว่าเป็นของทั่วไปแก่หมู่หนอนนานาชนิดซึ่งอยู่ในกายนี้ และร่างกายนี้จะต้องตายเป็นแน่แท้ เพราะอันตรายหลายประการ

กายนี้เป็นเป้าแห่งอันตรายมากมายที่จะตกลงมาถึง และร่างกายนี้ก็จะต้องตายไม่เร็วก็ช้า วันหนึ่งจะต้องตาย เป็นสาธารณะแก่หมู่หนอนและสัตว์หลายชนิดที่อาศัยร่างกายนี้อยู่ เป็นที่หลับ เป็นที่นอน เป็นที่กินเป็นที่เที่ยวเล่น รวมทั้งเป็นป่าช้าของสัตว์เป็นจำนวนมาก ในร่างกายนี้ มีแบคทีเรียมากมายในท้องในลำไส้ ในหลายๆ ส่วนของร่างกาย และมันก็คิดว่านี่เป็นที่อยู่ของมัน เป็นบ้านเรือนของมัน เป็นที่อาศัยของมัน เรียกว่าเป็นสาธารณะแก่หมู่สัตว์เป็นจำนวนมาก มีอันตราย เป็นที่ตั้งของอันตรายนานาประการ ถ้าไม่มีร่างกายนี้อันตรายต่างๆ ที่มีมากมายนี้ก็ไม่รู้จะตกอยู่ที่ไหน

พออายุมากขึ้น บางทีเพียงแต่หกล้มลงนิดหน่อย ก็ขาหักบ้างแขนหักบ้าง กระดูกสะโพกหักบ้าง ต้องซ่อมแซม ต้องผ่าตัด ต้องอยู่โรงพยาบาล เคลื่อนไหวไม่ได้ ตอนเป็นเด็กล้มแล้วล้มอีก ล้มลุกคลุกคลาน เดินก็ล้ม วิ่งก็ล้ม ถีบจักรยานก็ล้ม แต่ไม่เป็นไร เพราะกระดูกยังดีอยู่ พออายุมากขึ้น ล้มไม่ได้ ล้มเข้าก็กระดูกหัก แตก ร้าวมันชำรุดไปหมด แล้วในที่สุดก็ต้องตาย

เราเป็นเป้านิ่งของอันตรายต่างๆ มากมาย วันหนึ่งรถชนกันไม่รู้กี่ราย ร่างกายพิกลพิการไป เพราะอันตรายต่างๆ มาตกแก่ร่างกาย ในที่สุดก็เหนี่ยวรั้งไว้ไม่ได้ แม้เราจะพยายามสักเท่าไรมันก็ไม่ได้ ในที่สุดต้องตาย

ไม่เร็วก็ช้า พิจารณาอย่างนี้บ่อยๆ ก็จะปลงได้ แทนที่จะไปเสียเวลากับมันมากมายอย่างคนที่อยู่ในวัยหนุ่มวัยสาว ก็เสียเวลากับร่างกายน้อยลง เอาเวลาไปใช้อย่างอื่นบ้าง

๔. พิจารณาถึงความตายโดยที่อายุของสัตว์ทั้งหลายเป็นสิ่งทุรพล

คำว่า "ทุรพล" ก็คือ มีกำลังน้อย อายุนี้อยู่ได้เพราะอาศัยลมหายใจเข้า - ออก พอไม่สามารถจะหายใจเข้า - ออกได้แค่ ๓-๔ นาทีก็ตายแล้ว บางทีคนป่วยหนักหายใจเองไม่ได้แล้ว หมอก็ยังมีเครื่องช่วยให้หายใจได้ต่อไป พอถอดเครื่องช่วยหายใจก็ตาย เป็นเรื่องที่มีปัญหาอยู่เวลานี้ เรื่องสิทธิที่จะตายโดยอิสระ หรือตายตามธรรมชาติ เวลานี้บางประเทศ เช่นอเมริกายอมให้คนป่วยเลือกปฏิเสธการรักษา เช่น ไม่ยอมใส่เครื่องช่วยหายใจ ให้ตายตามธรรมชาติ ที่จริงเครื่องช่วยชีวิตเหล่านี้เป็นแต่เพียงเครื่องมือสำหรับยืดความทุกข์ออกไปเท่านั้น ชีวิตพอไปถึงตรงนั้น มันจะฟื้นมาเดินมาเหินมาทำงานทำการ มาพูด มาอะไรมันไม่ได้แล้ว ได้แต่นอนรอความตายอยู่ เพียงแต่ว่าชะลออยู่ เอาเครื่องช่วยหายใจมาช่วยชะลอความตายให้ช้าออกไป ให้ห่างออกไปเท่านั้น ช่วงนั้นเป็นช่วงที่เสียเงินมากที่สุด เสียค่ารักษาพยาบาลแพงที่สุด เป็นล้านเลย บางคนเพื่อที่จะรักษาเพียงลมหายใจไว้เท่านั้น

ทีนี้ถ้าปล่อยไว้ตามธรรมดา เขาควรจะตายตามปกติธรรมชาติของเขาเหมือนในสมัยโบราณที่ยังไม่เคยมีเครื่องช่วยหายใจ คนจะตายเขาก็ค่อยๆ ตายไปทีละเล็กทีละน้อย อวัยวะในร่างกายค่อยทรุดโทรม ค่อยๆ หยุดการทำงานไปทีละอย่างสองอย่าง แล้วก็อยู่ท่ามกลางลูกหลานญาติพี่น้อง

รู้สึกอบอุ่นดี คือตายอย่างอบอุ่น แต่ตายกับเครื่องนี่รู้สึกทรมาน ญาติพี่น้องถึงเวลาจริงก็เข้าไม่ได้

อายุนี้อยู่ได้เพราะอาศัยลมหายใจเข้า - ออก พอขาดลมหายใจไม่กี่นาทีก็จะตายแล้ว เด็กที่อยู่ในครรภ์จะคลอด ถ้าคลอดลำบากขาดออกซิเจนสมองก็เสื่อม บางทีเป็นเด็กที่ปัญญาอ่อนหรือปัญญาน้อยไป อันตรายเยอะแยะไปหมดเลย สำหรับชีวิตที่รอดมาได้แต่ละวันนับว่าโชคดีแล้ว

นอกจากอาศัยลมหายใจเข้า - ออกแล้ว เรายังต้องอาศัยอาหารและอิริยาบถ อาหารเป็นเรื่องสำคัญยิ่งใหญ่ อะไรชื่อว่าหนึ่ง เอกํ นามกึ ตอบว่า สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา สิ่งที่ชื่อว่าหนึ่ง คือ สัตว์ทั้งหลายอยู่ได้ด้วยอาหาร เพียงหาอาหารมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง นี่ก็เหนื่อยแย่แล้ว ที่อยู่อาศัยบางทีเราสร้างทีเดียว ก็อยู่ไปได้ ๑๐ - ๒๐ - ๓๐ ปี ถ้าสร้างแบบถาวรอาจจะอยู่ไปได้เป็น ๑๐๐ ปี ซ่อมแซมบ้างก็นิดหน่อย เสื้อผ้าเราก็สะสมไว้ปีละชุด สองชุด พอ ๒๐ - ๓๐ ปีมันก็เยอะ ใหม่มันมากขึ้น เก่ามันก็เก่าไม่ทัน เรียกว่าใช้ไปสัก ๑๐ - ๒๐ ปี ไม่ต้องตัดใหม่เลยก็ยังใช้ได้ยังอยู่ได้ แต่อาหารนี้ไม่ได้ ต้องกินทุกวัน แล้วมันมีตั้งหลายอย่าง ไม่ใช่ข้าวอย่างเดียว มีกับข้าว มีน้ำ มีเครื่องดื่ม มีขนมนมเนยอะไรเยอะไปหมดเลย ต้องกิน ขาดอาหารไม่ได้ ขาดไม่กี่วันก็ตาย

พูดถึงเรื่องอาหาร สัตว์มันอดทนได้มากกว่าคน เช่น สุนัขอดข้าวได้ ๗ วัน ไม่เป็นไร ไม่ตาย แต่คนอาจจะตาย แต่ถ้าเอาไม้ไปแหย่สุนัขไม่ให้มันนอน พอมันจะหลับ เอาไม้ไปแหยไม่ให้หลับ ให้คนเข้าเวรกันคอยแหย่ไม่ให้สุนัขหลับ ๓ คืนสุนัขตายแล้ว แต่อดข้าวอดน้ำไม่เป็นไร

สุนัขไม่ตาย คนเราถ้าไม่ได้นอน ๒ - ๓ คืนไม่เป็นไร แต่ถ้าอดข้าวอดน้ำตายเร็ว สัตว์บางประเภทอดอาหารได้นานมาก

เรื่องอาหารเป็นเรื่องสำคัญที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร เช้าขึ้นมาก็ต้องอาหาร กลางวันก็ต้องอาหาร ระหว่างมื้อก็ต้องอาหาร บ่ายหน่อยก็ต้องอาหาร เย็นก็อาหาร บางทีรอบดึกยังกินอาหารอีกเล็กๆ น้อยๆ ห่างอาหารไปไม่กี่ชั่วโมงก็ต้องกิน เราอยู่ด้วยอาหาร ที่วิ่งวุ่นทำงานทำการเป็นการใหญ่เวลานี้ และเวลาไหนก็เหมือนๆ กัน ส่วนใหญ่เพราะจะได้มีอาหารใส่ปากใส่ท้อง บางครอบครัวมีแต่คนช่วยกินหลายๆ คน แต่คนที่หามาเลี้ยงมีอยู่คนเดียว ก็ต้องหนักหน่อย ลูกยังเรียนหนังสืออยู่ ยังหาเงินไม่ได้ แม่ก็ป่วย ทำอะไรไม่ได้ มีแต่พ่อบ้านคนเดียวที่ยังหาเงินอยู่ บางบ้านลูกยังเรียนหนังสืออยู่ พ่อบ้านป่วยทำอะไรไม่ได้ แม่บ้านคนเดียวที่หาเงินอยู่ ก็เพื่อจะได้มาซื้ออาหารใส่ปากใส่ท้อง ยิ่งอนาคตต่อไปข้างหน้าคนก็มากขึ้นๆ ทรัพยากรธรรมชาติมันมีจำกัด อาหารน้อยลง น้ำน้อยลง ก็จะมีปัญหาเรื่องการแย่งทรัพยากร แย่งกันอยู่ แย่งกันกิน แย่งกันหางานทำ พิจารณาในแง่นี้ก็น่าเบื่อ เป็นที่สังเวชสลดจิต อย่าได้ประมาทเลย ถึงจะมีอาหารกิน บางคนก็กินไม่ได้ มีโรคมีภัยบางอย่าง กินอาหารทางปากไม่ได้ต้องใส่ทางจมูก ก็ทรมานเหมือนกัน บางคนเป็นโรคลำคอ กินอาหารไม่ลง น้ำก็กลืนไม่ลง เจ็บอย่างนี้เกี่ยวกับร่างกาย พูดไปก็ไม่มีจบสิ้น

มาถึงเรื่องอิริยาบถ อายุร่างกายของเรานี้อยู่ได้เพราะอาศัยลมหายใจเข้า - ออก อาศัยอาหาร อาศัยอิริยาบถ เป็นต้น อิริยาบถ คือ ยืน เดิน

นั่ง นอน ต้องเปลี่ยนอิริยาบถให้สม่ำเสมอ พออายุมากขึ้นก็นอนมากขึ้น อิริยาบถนอนจะมีมากขึ้น เดินก็น้อยลง ยืนก็น้อยลง นั่งก็น้อยลง บางคนเมื่อก่อนนี้ยืนปาฐกถาได้ ๓-๔ ชั่วโมงตอนยังหนุ่ม พออายุมากขึ้นยืนไม่ได้ ต้องนั่ง นั่งนานก็ไม่ได้ ปวดนั่นปวดนี่ ต้องเปลี่ยนอิริยาบถอยู่เรื่อย ความไม่สม่ำเสมอของอิริยาบถ เป็นสาเหตุแห่งความป่วยอีกชนิดหนึ่ง ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้ว อายุก็จะสิ้นไป ไม่นานนัก

๖. พิจารณาถึงชีวิตว่าเป็นสิ่งไม่มีเครื่องหมาย

พิจารณาถึงความตายโดยพิจารณาถึงชีวิตว่าเป็นสิ่งไม่มีเครื่องหมาย สมกับที่ท่านกล่าวว่า ชีวิต พยาธิ ที่ทิ้งร่างกาย คติ กาลที่ตาย ทั้ง ๕ อย่างนี้ไม่มีเครื่องหมาย อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ตญฺจ ทุกฺเขน สํยุตํ

ใครๆ รู้ไม่ได้ว่าชีวิตจะยืนนานไปสักเท่าไร จะตายด้วยโรคอะไร จะตายที่ไหน ตายแล้วจะไปเกิดที่ใด จะตายเวลาเช้า หรือสาย หรือบ่าย หรือเย็น หรือเมื่อไร รู้ไม่ได้ ไม่มีเครื่องหมาย ยังเป็นสิ่งฝืดเคือง (กสิรญฺจ) คือมันไม่คล่อง มีอุปสรรคเยอะ มีปัญหาเยอะ มันฝืดต้องคอยหยอดน้ำมันไว้เรื่อย และยังเป็นของน้อยด้วย (ปริตฺตญฺจ) นอกจากนั้นยังประกอบไปด้วยทุกข์ (ทุกฺเขน สํยุตํ) ฝืดเคือง เล็กน้อย และยังประกอบไปด้วยทุกข์

๗. พิจารณาความตายโดยกำหนดระยะกาล

คือพิจารณาว่าระยะกาลที่จะมีชีวิตอยู่นี้น้อยนัก ไม่ถึง ๑๐๐ ปีก็จะต้องตาย แม้ผู้ใดจะอยู่เลย ๑๐๐ ปีไปบ้างก็ต้องตายเพราะชราเป็นแน่แท้

๘. พิจารณาถึงความตายอยู่ทุก ๆ ขณะ

มีความหมายว่า สัตว์ทั้งหลายตายอยู่ทุกขณะ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จิตฺตภงฺคมโต โลโก ปญฺญตฺติ ปรมตฺถิยา ว่าโดยบัญญัติทางปรมัตถ์สัตว์ชื่อว่าตายเพราะจิตดับ เราตายอยู่ทุกขณะ ชั่วโมงหนึ่งก็ตายหลายครั้ง เกิดหลายครั้ง

อันนี้เป็นการพิจารณาความตายโดยอาการ ๘ อย่าง ลองทบทวนดูแล้วก็พิจารณาบ่อยๆ ทั้ง ๘ อย่างนี้

อายุของคนเรานั้นจะยืนดีหรือสั้นดี ก็สุดแล้วแต่ความรู้สึกของแต่ละคน คนจำนวนมากปรารถนาจะให้อายุยืน แต่ความจริงแล้วอายุยาวหรืออายุสั้นมันไม่มีความหมาย มันอยู่ที่ว่าช่วงที่มีอายุนั้นได้ทำอะไร พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "คนมีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี แต่ไม่มีปัญญา ไม่มีความเพียร สู้คนที่มีชีวิตอยู่วันเดียว แต่มีปัญญา มีความเพียร ไม่ได้" ไม่ใช่เกิดมาวันเดียวนะครับ หมายความว่า มีชีวิตอยู่วันเดียว เช่นเวลานี้เรามีอายุ ๔๐ ปีแล้วก็จะอยู่ไปอีกวันเดียว แต่ก็อยู่ด้วยปัญญาและอยู่ด้วยความเพียร กับคนที่มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี แต่ไม่มีปัญญาและไม่มีความเพียร ก็สู้คนที่อยู่วันเดียวไม่ได้ เพราะว่าเป็นวันเวลาที่เต็มไปด้วยประโยชน์ บางท่านบอกว่าเกิดมาวันเดียวดีกว่า หรือประเสริฐกว่า อย่างนั้นไม่ใช่ คนเกิดมาวันเดียว คนเกิดจากท้องแม่วันเดียว ทำอะไรไม่ได้ ต้องหมายถึงว่ามีชีวิตอยู่วันเดียวเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว ไม่ใช่เกิดมาวันเดียว ถ้าเข้าใจอย่างนั้นจะทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งได้

๓.๖ ข้อคิดเพื่อพิจารณาความตาย

มีภัยอยู่ ๓ อย่าง เรียกว่า อมาตาปุตติกภัย แปลว่า ภัยที่มารดาบิดาป้องกันให้บุตรไม่ได้ และบุตรป้องกันให้มารดาบิดาไม่ได้ คือ

ชราภัย ภัยคือความแก่

พยาธิภัย ภัยคือความเจ็บป่วย

มรณภัย ภัยคือความตาย

(พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่ม ๒๐)

คนที่เป็นพ่อแม่กัน เป็นลูกกัน ช่วยกันได้ในเรื่องอื่น แต่เกี่ยวกับเรื่องแก่ เจ็บและตาย ช่วยกันได้น้อย ช่วยชะลอได้ แต่ช่วยกันจริงๆ ช่วยไม่ได้

ปกติมนุษย์เราก็ตายกันทุกวัน ถ้าไม่ช่วยเอาไว้ด้วยการกินข้าวกินน้ำ พักผ่อน ออกกำลังกาย มันก็จะตาย คือไม่มีใครทำร้ายก็ตายเอง นอกจากนี้มนุษย์ก็ยังประทุษร้ายกันไม่เว้นแต่ละวัน เป็นที่ประหวั่นพรั่นพรึงน่ากลัว มีชีวิตอยู่ด้วยความหวาดระแวงภัย มันน่ากลัว

ดังที่กล่าวแล้วว่า "ชีวิตไม่มีนิมิต รู้ไม่ได้ ไม่มีเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ว่าจะตายที่ไหน ตายเมื่อไร จะตายด้วยโรคอะไร จะตายอย่างไร ทั้งฝืดเคือง ทั้งน้อย ทั้งประกอบด้วยความทุกข์" เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้เราพิจารณาบังสุกุลตัวเองเสียบ้าง ก่อนที่จะถึงเวลาที่จะให้พระบังสุกุลที่วัด

เวลานอนกลางคืน หลังจากนอนหงายเหยียดยาว เอามือแนบกับกายทั้ง ๒ ข้างเหมือนคนตาย แล้วก็ว่าคาถาบังสุกุล

อจิรํ วตยํ กาโย ปฐวึ อธิเสสฺสติ

ร่างกายนี้ไม่นานหนอจะนอนทับถมแผ่นดิน

ฉุฑฺโฑ อเปตวิญฺญาโณ นิรตฺถํว กลิงฺครํ

กายนี้ปราศจากวิญญาณแล้วเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่า ก็จะถูกทอดทิ้ง

ใครจำได้ก็ให้ว่าทั้งภาษาบาลีและแปลภาษาไทยด้วย ก็จะได้ความรู้ความเข้าใจ ท่อนไม้มันยังมีประโยชน์สำหรับคน เอาไปทำฟืนก็ได้ เอาไปทำอย่างอื่นก็ได้ พอสำเร็จประโยชน์ได้ แต่ว่าร่างกายนี้ ตายแล้วก็ไม่มีประโยชน์อะไร มีแต่เป็นภาระแก่คนที่เขาอยู่ข้างหลัง ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องเหน็ดเหนื่อยจัดงานศพอะไรมากมาย นี่ก็คิดดูมันไร้ค่ายิ่งกว่าท่อนไม้ที่เขาทิ้งเสียอีก

มีคาถาบังสุกุลอีกคาถาเรียกบังสุกุลตาย เวลาที่ท่านไปงานศพ ถ้าท่านฟังออก พระท่านจะบังสุกุลศพว่า

อนิจฺจา วต สงฺขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ

อุปฺปาทวยธมฺมิโน มีการเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา

อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

เตสํ วูปสโม สุโข การสงบสังขารเสียได้เป็นสุข

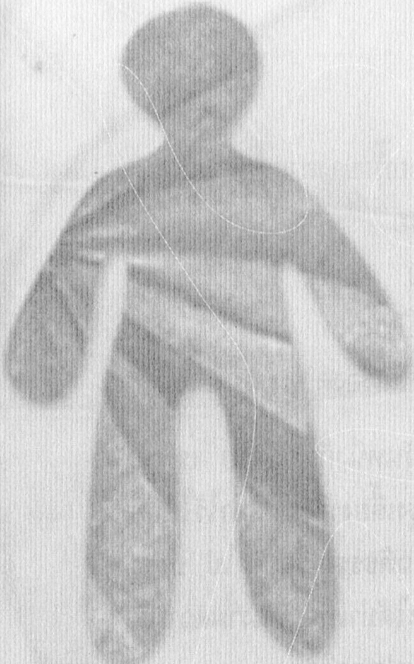
สังขารมี ๒ อย่าง คือ สังขารภายนอก หมายถึง สังขารที่เป็นรูปธรรม คือ ร่างกาย และสังขารที่เป็นนามธรรม คือ ความคิด เป็นความคิดปรุงแต่งที่ทำให้เป็นทุกข์ไปต่างๆ ถ้ามหานิกายท่านก็จบเท่านี้

ทางพระธรรมยุตท่านจะต่ออีกนิดหนึ่งว่า

สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงตายอยู่ด้วย
มรึสุ จ	ตายแล้วด้วย
มริสฺสเร	จักตายด้วย
ตเถวาหํ มริสฺสามิ	เราจักตายเป็นแน่แท้
นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย	ความสงสัยในเรื่องความตายนั้นไม่มี

ไม่ต้องสงสัย ต้องตายแน่ ไม่วันใดก็วันหนึ่งก็ต้องตาย เพราะฉะนั้นเมื่อรู้อย่างนี้แล้ว **บุคคลผู้ฉลาดก็ควรบำรุงเลี้ยงร่างกายเอาไว้ให้อยู่ได้นานๆ ด้วยตนเอง เมื่อมีชีวิตอยู่ก็พึงประพฤติธรรมเรื่อยๆ ไป บำรุงเลี้ยงร่างกายไว้เพื่อจะได้ประพฤติธรรม เพื่อจะได้บำเพ็ญคุณงามความดี เพราะธรรมนั่นแลเป็นเหมือนแก้วสารพัดนึกอันประเสริฐ**

ท่านกล่าวไว้อีกว่า **เมื่อน้ำนมกับยาผสมกันดีแล้ว รสยาก็คลุกเคล้ากันเข้าดีกับน้ำนม (น้ำผึ้งก็ได้) ฉันใด กุศลธรรม หรือคุณงามความดีที่บุคคลประพฤติไว้ดีแล้วในโลกนี้ ก็จะเป็นเหมือนเงาติดตามคนผู้ละโลกนี้ไปสู่โลกหน้า** หมายความว่า ยากับน้ำผึ้งเมื่อมันคลุกเคล้าด้วยกันแล้ว มันก็ไปด้วยกัน เหมือนกับจิตที่มีธรรม จิตที่ได้สั่งสมความดี ประพฤติความดีเอาไว้มาก มันก็ติดกันไป เมื่อจิตไป คุณความดีหรือกุศลธรรมก็ไปด้วย เหมือนตัวยากับน้ำผึ้งที่คลุกเคล้าเข้าด้วยกัน เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทำแล้วไม่ได้เป็นประโยชน์เฉพาะในโลกนี้อย่างเดียว เป็นประโยชน์ในโลกหน้าด้วย

อย่างที่ท่านบอกไว้ว่า ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ **บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า เป็นที่พึ่งในโลกนี้ด้วย** บุญนั้นก็คือ คุณงามความดี คนเราที่มีคุณงามความดีก็เป็นที่พึ่งแก่ตัวได้ ในโลกนี้อยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ อยู่ได้ง่าย อยู่ได้ไม่ยาก ใครๆ ก็ต้องการให้อยู่ ใครๆ ก็ประสงค์ จากไปเขาก็ระลึกถึง ไม่อยากให้ไป กลับมาเขาก็ยินดีต้อนรับ มีพุทธภาษิตทำนองนี้เหมือนกันว่า **บุญทั้งหลายต้อนรับบุคคลผู้ที่จากโลกนี้ไป เหมือนกับญาติคอยต้อนรับญาติอันเป็นที่รัก**

สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้วจะไม่ตายด้วยความพยายามอันใด ความพยายามอันนั้นไม่มี คือว่าพยายามเพื่อจะไม่ตายไม่ได้ พยายามเพื่อจะเลี่ยงความตาย หนีความตายไม่ได้ แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย เพราะฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายมีความเป็นอย่างนี้เป็นธรรมดา เอวํ ธมฺมา หิ ปาณิโน ผลไม้สุกงอมแล้ว ก็จะมีภัย เพราะจะต้องร่วงหล่นลงไป ไม่เวลาใดก็เวลาหนึ่ง สัตว์ทั้งหลายผู้ที่เกิดแล้ว ก็จะมีภัยเพราะต้องตายเป็นแน่แท้ มรณภัยเป็นภัยที่ถึงที่สุดของสัตว์ทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปรียบเอาไว้ว่า **ภาชนะดินที่นายช่างทำแล้วทุกชนิด มีความแตกเป็นที่สุด คือในที่สุดก็ต้องแตกฉันใด ชีวิตสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น** ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเขลา ทั้งคนฉลาด ล้วนไปสู่อำนาจของความตาย มีความตายเป็นที่ไปในเบื้องหน้าด้วยกันทั้งนั้น สพฺเพ มจฺจุปรายนา ทั้งหมดจะต้องเดินหน้าไปสู่ความตาย เมื่อสัตว์ทั้งหลายถูกมฤตยูครอบงำแล้ว ต้องไปปรโลก บิดาจะป้องกันบุตรไว้ไม่ได้ หรือพวกญาติจะป้องกันพวกญาติก็ไม่ได้

มีพระพุทธพจน์มากมายที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตา ความต้านทานในญาติทั้งหลายไม่มี ก็ได้แต่นั่งมองหน้ากัน มองตากัน เวลาเจ็บไข้ หรือป่วยหนักไปนอนโรงพยาบาล ญาติทั้งหลายก็ไปล้อมแล้วก็มองตากัน มองหน้ากัน จับมือถือแขนกัน แต่ก็จะดึงรั้งเอาไว้ไม่ได้ ไม่มีใครที่จะมีอำนาจต่อสู้กับมฤตยูหรือความตายได้

"ดูเถิด! เมื่อหมู่ญาติของสัตว์ทั้งหลายผู้จะต้องตายกำลังแลดู รำพันอยู่โดยประการต่างๆ สัตว์ผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้นถูกมฤตยูนำไป เหมือนโคที่เขาจะนำไปฆ่า ถูกนำไปตัวเดียว ความตายและความแก่กำจัดสัตว์โลกอยู่อย่างนี้ เพราะเหตุนั้นนักปราชญ์ทั้งหลายทราบชัดสภาพของโลกแล้วย่อมไม่เศร้าโศก"

เมื่อหมู่ญาติกำลังแลดูรำพันอยู่ด้วยประการต่างๆ สัตว์ผู้ต้องตายผู้เดียวเท่านั้นที่ถูกมฤตยูนำไป คือไม่เอาผู้อื่นไป ใครจะคร่ำครวญ ใครจะทำอะไรก็ตามใจ แต่มฤตยูต้องเอาคนนั้นไป เพราะฉะนั้นนักปราชญ์ทั้งหลายทราบความอย่างนี้แล้วก็ไม่เศร้าโศก คือรู้ความจริง เศร้าโศกไปก็เท่านั้น ไม่มีประโยชน์

ท่านย่อมไม่รู้ทางของผู้มา หรือผู้ไป ไม่เห็นที่สุดทั้ง ๒ อย่าง ไม่รู้ทางของผู้มาหรือผู้ไป หมายความว่า ตอนที่เขามา เราก็ไม่รู้ว่าเขามาทางไหน ตอนที่เขาจะไปก็ไม่รู้ว่าเขาจะไปทางไหน ไม่เห็น ยกเว้นท่านที่ได้จุตูปปาตญาณ หรือได้ทิพจักษุญาณ ถึงจะรู้ได้ เมื่อไม่รู้ทางที่มาที่ไปของผู้ตาย ถึงจะคร่ำครวญไปก็ไร้ประโยชน์ ถ้าผู้คร่ำครวญเบียดเบียนตัวเองอยู่ จะทำประโยชน์อะไรให้เกิดขึ้นได้แล้ว บัณฑิตผู้ที่เห็นแจ้งในเรื่องนี้

ก็จะช่วยคร่ำครวญ ช่วยร่ำร้อง ถ้าเห็นว่าการคร่ำครวญนั้นเป็นประโยชน์ เพราะฉะนั้นบัณฑิตทั้งหลายจึงไม่คร่ำครวญไม่เศร้าโศกในความตาย

"คนจะถึงความสงบใจได้ด้วยการร้องไห้เพราะความเศร้าโศกก็หามิได้ ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น สรีระของผู้นั้นก็จะซูบซีด บุคคลเบียดเบียนตนเองย่อมเป็นผู้ซูบผอม มีผิวพรรณเศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายผู้ละไปแล้วย่อมรักษาตัวไม่ได้ด้วยคำรำพันนั้น"

การรำพันจึงไร้ประโยชน์ คือ เรารำพันไปซักเท่าไร หรือผู้ที่จะตายและญาติของผู้ที่จะตาย จะรำพันไปสักเท่าไรก็ไม่ได้ประโยชน์ ไร้ประโยชน์ คนผู้ทอดถอนใจถึงบุคคลผู้ทำกาละแล้ว ยังละความเศร้าโศกไม่ได้ ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก ย่อมถึงทุกข์ยิ่งขึ้น

"ท่านจงดูคนแม้เหล่าอื่นผู้เตรียมจะดำเนินไปตามยถากรรม สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ถึงอำนาจแห่งมัจจุราชแล้ว กำลังพากันดิ้นรนอยู่ทีเดียว สภาพแห่งโลกมีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ความพลัดพรากมีได้เสมอ บุคคลจะพึงเป็นผู้อยู่ ๑๐๐ ปี หรือยิ่งกว่า ๑๐๐ ปี ก็ต้องพลัดพรากจากหมู่ญาติต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้

เพราะเหตุนั้น บุคคลฟังพระธรรมเทศนาของพระอรหันต์แล้ว เห็นคนผู้ล่วงลับทำกาละแล้ว กำหนดรู้อยู่ว่า บุคคลผู้ล่วงลับทำกาละแล้วนั้นหวังไม่ได้ว่าจงเป็นอยู่อีกเถิด คืออ้อนวอนไม่ได้ หวังให้เขาอยู่เขาก็ไม่อยู่ พึงกำจัดความรำพันเสีย บุคคลพึงดับไฟที่ไหม้ลุกลามไปด้วยน้ำฉันใด นรชนผู้เป็นปราชญ์มีปัญญาเฉลียวฉลาด พึงกำจัดความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นเสียโดยฉับพลัน เหมือนลมพัดนุ่นปลิวไปฉะนั้น"

ทำได้ง่ายอย่างนี้ก็ดีนะครับ คนที่เฉลียวฉลาดกำจัดความเศร้าโศกเสียได้เหมือนกับลมพัดนุ่นไป นุ่นมีสภาพเบา เป็นของเบา ลมพัดนิดเดียวก็ปลิวแล้ว ส่วนมากความทุกข์โศกของคนมันเป็นหิน หนักเหมือนหิน ลมพัดก็ไม่ขึ้น คงเศร้าโศกอยู่อย่างนั้น

"คนผู้แสวงหาความสุขเพื่อตนพึงกำจัดความรำพัน ความทะยานอยาก ความโทมนัสของตน พึงถอนลูกศร คือกิเลสของตนเสีย เป็นผู้มีลูกศรคือกิเลสอันถอนขึ้นได้แล้ว อันตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยแล้ว ถึงความสงบใจ ก้าวล่วงความเศร้าโศกได้ทั้งหมด เป็นผู้ไม่มีความเศร้าโศกเยือกเย็น"

อันนี้เป็นข้อความทั้งหมดจากสัลลสูตร คัมภีร์สุตตนิบาต ท่านให้หัวเรื่องว่า ความเป็นธรรมดาของสัตว์โลกเป็นเช่นนั้นเอง คือต้องตาย

บุคคลผู้ที่จะต้องตายซึ่งกำลังจะจากโลกนี้ไป มีนิมิต ๒ อย่างปรากฏขึ้น คือ

อย่างที่หนึ่งเรียกว่า กรรมนิมิต คือ กรรมที่ได้ทำเอาไว้อย่างไรจะปรากฏ เช่นคนที่เป็นโจรทำโจรกรรมมากๆ หรือคอร์รัปชั่นทรัพย์สินเงินทองของคนอื่น เคยทำอย่างไร สิ่งที่เคยทำก็จะปรากฏให้เห็นในขณะที่ใกล้จะตาย ที่เขาเรียก กรรมนิมิต ทางฝ่ายดีก็มี คนถ้าสวดภาวนาสนใจกรรม สนใจในการฟังธรรม ทำบุญต่างๆ บ่อยๆ เนืองๆ เป็นอาจิณณกรรม เวลาใกล้จะตายสิ่งนั้นก็ปรากฏให้เห็นเป็นกรรมนิมิตเหมือนกัน กรรมนิมิต แปลว่า เครื่องหมายแห่งการกระทำปรากฏขึ้น

อีกอันหนึ่งคือ คตินิมิต หมายความว่า ภพที่จะไป จะไปเกิดเป็นอะไร สิ่งนั้นก็จะปรากฏขึ้น เช่นว่า จะไปเกิดในหมู่สุนัข ภาพฝูงสุนัขก็จะปรากฏขึ้นในมโนทวาร ในจิตสำนึก ถ้าจะไปเกิดเป็นเทวดา ก็จะมีภาพของเทวดาปรากฏขึ้น ไปเกิดเป็นอะไร เกิดในภพใด สิ่งนั้นก็จะปรากฏให้เห็น เรียกว่า คตินิมิต คือ เครื่องหมายที่จะไปสุคติ หรือทุคติ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า ผู้ที่กำลังจะตายนี้ ลืมตาเห็นโลกนี้ เห็นญาติ เห็นพี่น้องในโลกนี้ พอหลับตาลงก็เห็นโลกหน้า เห็นว่าจะไปอย่างไร

มีเรื่องเล่ามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคัมภีร์อรรถกถา เล่าถึงคตินิมิตของคนผู้จะตาย หรือกำลังจะตาย อันนี้ท่านผู้สนใจโปรดไปแสวงหาอ่านเองเพิ่มเติม

มีนักปราชญ์บางท่าน เช่น ท่านโสเครตีส นักปราชญ์กรีก ท่านเห็นว่า การมีชีวิตอยู่ก็คือการเจ็บป่วยอันยาวนานนั่นเอง ทั้งนี้มีคำอธิบายว่า มองอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้ว คนเราเจ็บป่วยทุกวันมากบ้างน้อยบ้าง เพราะร่างกายเป็นตัวทุกข์อยู่แล้ว ขันธ์ ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นทุกข์โดยสภาวะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทุกขขันธ์ คือ กองทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ขันธ์ ๕ เป็นภาระหนัก แต่บุคคลก็ต้องนำภาระไป การยึดขันธ์ ๕ อันเป็นภาระไว้เป็นความทุกข์ การปลงภาระเสียได้เป็นสุข อันนี้เป็นทรรศนะของนักปราชญ์ที่เห็นว่าการมีชีวิตอยู่ ก็คือการเจ็บป่วยที่ยาวนานนั่นเอง เพราะว่าเราป่วยอยู่ทุกวัน ยิ่งอยู่นานไปก็ยิ่งเจ็บป่วยมากเข้าทุกทีๆ

แง่ดีของความตาย

คนส่วนมากมักมองแต่แง่ร้ายของความตายว่าไม่ดี เป็นความทุกข์ แม้จะพูดถึงเรื่องความตายก็ไม่ได้ ถือว่าเป็นสิ่งร้าย ห้ามพูด ห้ามคิดถึง แต่ว่า**แง่ดีของความตายก็มีอยู่ อันนี้เป็นวิสัยของผู้ช่างคิด รู้จักคิดให้เป็นประโยชน์ เหมือนทำมะนาวเปรี้ยวให้หวาน เป็นคุณลักษณะของบัณฑิต คุณสมบัติที่ว่านี้ทำให้เป็นคนมั่นคง มองหาประโยชน์ได้ในทุกๆ เรื่อง เข้าลักษณะที่ว่าหาจุดสว่างในมุมมืด หาความเย็นในความร้อน** ในความร้อนนั่นเองมีความเย็นอยู่ หาความสุขในภาวะที่น่าจะทุกข์ ดังภาษิตที่ว่า นรชนผู้ประกอบด้วยปัญญาในโลกนี้ หาความสุขได้ในเหตุการณ์ที่น่าจะทุกข์ ถ้ามองในมุมกลับ ก็คือ ผู้ประกอบด้วยความเขลาจะประสบความทุกข์แม้ในภาวะที่น่าจะสุข

ความสุขกับความทุกข์ขึ้นอยู่กับความรู้จักมอง เหมือนกับนักโทษ ๒ คน มองออกมาจากช่องลูกกรงห้องขัง คนหนึ่งเห็นโคลนตม อีกคนหนึ่งเห็นดวงดาวในท้องฟ้า ตามคำกลอนที่ท่านว่า "สองคนยลตามช่อง คนหนึ่งมองเห็นโคลนตม คนหนึ่งตาแหลมคมเห็นดวงดาวอยู่พราวพราย" เมื่อมองออกมาจากที่เดียวกัน มนุษย์เราถ้าตั้งใจเสียอย่างเดียวว่า จะแสวงหาความรู้จากเหตุการณ์ต่างๆ แก่ชีวิตและจิตใจแล้ว ถ้าจะมีอะไรมาทำให้เขาทุกข์และเดือดร้อนจนถึงกับกินไม่ได้ นอนไม่หลับ แม้จะนอนไม่หลับ เขาก็หาแง่ดีจากการนอนไม่หลับได้ คือเมื่อนอนไม่หลับก็หาอะไรทำให้เป็นประโยชน์ มีแง่ดีของการนอนไม่หลับ คนชนิดนี้จะมองความทุกข์เป็นความรู้ความฉลาด เป็นเหตุให้เกิดความรู้ ความฉลาด กลายเป็นเรื่องสนุกไปเลยก็ได้

ในเรื่องความตายก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่คนส่วนมากถือเป็นเรื่องร้าย เป็นเรื่องอัปมงคล ถ้าเป็นงานก็เรียกว่าเป็นงานอวมงคล มีงานมงคลและงานอวมงคล ในหนังสือสวดมนต์พระท่านก็แนะนำเอาไว้ว่างานมงคล ให้สวดอันนี้ๆ งานอวมงคล หมายถึง งานศพ ให้สวดอันนี้ๆ สำหรับผู้พูดเองไม่อยากจะให้เรียกอย่างนั้น อวมงคล แปลว่า ไม่เป็นมงคล ที่จริงไม่ใช่ งานศพก็เป็นงานมงคลอย่างหนึ่งเหมือนกัน เป็นมงคลแก่ผู้ที่ไปร่วมทำบุญ เป็นมงคลทั้งนั้นถ้าทำให้ดี ผู้ที่รู้จักหาประโยชน์จากเรื่องต่างๆ มองเห็นความตายเป็นเรื่องดี เป็นเรื่องที่ไม่เสียหายอย่างไร แต่กลับมีประโยชน์และได้รับประโยชน์หลายด้านด้วยกัน เช่น

(๑) ความตายทำให้คนที่เคยโกรธเกลียด เลิกโกรธเลิกเกลียด ให้อภัยในความผิดพลาดต่างๆ ของเรา

(๒) ความตายไม่สามารถจะมาพรากความรักของคนที่รักกันได้ และทำให้คนที่รักอยู่แล้ว รักมากขึ้น สมมติว่ายิ่งตายในขณะที่กำลังรักกันอยู่ ทำให้รักนิรันดร ไม่มีโอกาสที่จะเกลียดอีกเลย คนที่รักกัน อยู่ไปๆ นานๆ เข้าความรักกลายเป็นความเกลียดก็มี แต่ถ้าเขาตายไปในขณะที่รักกันอยู่ ความรักก็จะกลายเป็นความรักนิรันดร ไม่ต้องเกลียดแล้วและทำให้คนที่รักอยู่แล้วรักมากขึ้น

(๓) ความดีที่เคยทำไว้ซึ่งไม่เคยปรากฏขณะมีชีวิตอยู่ ก็จะปรากฏมากขึ้น เด่นขึ้น หลังจากที่ตายแล้ว เพราะว่าโดยธรรมดาคนที่ยังมีชีวิตอยู่ มักจะเป็นที่ตั้งแห่งความริษยาของคนเป็นจำนวนมาก ถ้ายิ่งเด่นยิ่งดังยิ่งประสบความสำเร็จ ยิ่งมั่งคั่งร่ำรวย ประสบความสำเร็จทางยศฐาบรรดาศักดิ์ ทางชื่อเสียงเกียรติคุณ ก็เป็นที่เพ่งเล็งริษยาของคนบางจำพวก

เขาก็พยายามจะปกปิดกลบความดีเอาไว้ไม่ให้ปรากฏ แต่ถ้าตายไปแล้ว ความดีที่ทำเอาไว้ ไม่เคยปรากฏก็จะปรากฏ เพราะว่าคนริษยาก็จะเลิกริษยา คนที่ทำเรื่องก็จะเลิกหาเรื่อง

(๔) คนที่เคยเห็นเราเป็นศัตรู ถึงจะไม่กลับมาเป็นมิตร ก็เลิกคิดเป็นศัตรู

(๕) คนที่เคยริษยาก็จะเลิกริษยา แล้วก็จะกลับมายกย่องชมเชยเท่าที่สามารถจะทำได้

(๖) ถ้าถือในแง่ปรมัตถ์ที่ว่า การเดินในเส้นทางชีวิตนั้นเต็มไปด้วยความชอกช้ำระบม เหมือนเดินบนหนาม ความสุขมีเพียงระยะที่ยกเท้าก้าวก่อนที่จะก้าวลงบนหนามแล้ว ความตายก็เป็นความสุข เป็นการหยุดเดินบนหนาม คนที่มีชีวิตยาวนานก็เป็นการเพิ่มความชอกช้ำระบมมากขึ้น คือตายเร็วก็ยิ่งได้กำไรมาก เพราะไม่ต้องชอกช้ำนาน

ที่พูดมาทั้งหมด ๖ ประการ เป็นแง่ดีของความตาย ขอออกตัวและขออภัยว่าไม่ใช่ชักชวนท่านทั้งหลายให้มาตาย แต่ให้พิจารณาให้เห็นว่าแง่ดีของความตายก็มีอยู่ เพื่อที่เราจะได้ไม่กลัวตายมากเกินไป ไม่ขลาดต่อความตาย เป็นลูกศิษย์ของพระอรหันต์ เป็นลูกศิษย์ของพระอริยะที่ท่านพูดว่า “ไม่ยินดีชีวิตและไม่ยินดีความตาย คอยเวลาอยู่เท่านั้น” เมื่อไรก็เมื่อนั้น ให้เห็นความตายเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนจะต้องประสบ ไม่ว่าจะมากด้วยยศ มากด้วยบุญ มากด้วยทรัพย์ มากด้วยอะไรก็แล้วแต่ ในที่สุดก็ต้องเผชิญหน้ากับความตาย มันเป็นสัจธรรมที่ว่า คนเราแต่ละคนถ้าไม่รู้จักตาย ท่านลองคิดดูว่าโลกนี้ สังคมนี้จะเป็นอย่างไร คงจะมีคนแก่ที่

ไม่หยุดความแก่ ไม่ตาย แต่ละคนก็อายุ ๒๐๐, ๓๐๐ ไม่รู้จะอยู่ในสภาพอย่างไร ขนาดแค่ไม่ถึง ๑๐๐ ปี ก็เดินไม่ค่อยไหวแล้ว นอนกับนั่ง บางทีก็นั่งเข่าถึงหูกันอยู่ จะทำอย่างไร โลกนี้ก็น่าสมเพชเวทนาเกินไป เพราะฉะนั้น ความตายก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยล้างสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ให้หมดไปตามกาลเวลาอันควร

ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า :

เราต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจทั้งหลายทั้งปวง

ประการที่ ๔ ควรพิจารณาเนืองว่า เราต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจทั้งหลายทั้งปวง (สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโวติ)

เราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักเป็นที่พอใจทั้งหลายทั้งปวง คือ ถ้าเราไม่จากมัน มันก็จากเรา มันจากเราไปก่อนบ้าง เราจากมันไปก่อนบ้าง เพราะความตายเป็นยอดของวิบัติทั้งหลาย ดังที่เรากล่าวแล้วในเรื่องของความตาย

สิ่งต่างๆ ที่เรามีอยู่ สะสมอยู่ ยึดมั่นอยู่ ว่าเป็นของเรา ถ้ามันไม่แตกไป ไม่ทำลายไป ไม่สูญหายไป ไม่มีใครมาโกงเอาไป ไม่มีใครมาแย่งเอาไป มันยังคงอยู่กับเรา แต่ในที่สุดเราก็ต้องจากมันไปด้วยความตายมาพราก

สิ่งทั้งหลายรวมอยู่ใน อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เยวา ปนสฺสเต โหนฺติ อันนี้เป็นคำที่ไพเราะ แปลจากภาษาบาลีนี่แปลยาก ถ้าแปลเป็นภาษาอังกฤษ คือ something like that อะไรทำนองนั้น บางสิ่งบางอย่างคล้ายๆ นั้นแหละ สิ่งที่เราจะต้องพลัดพรากจากไปก็มี รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนั่นแหละ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ทรัพย์สินสมบัติ ผู้คนอันเป็นที่รักที่พอใจทั้งหลายมันอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นั่นแหละ

ในทุกขอริยสัจท่านพูดถึง ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์ เรียกย่อว่า ปิยวิปโยค แล้วก็ อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์

๔.๑ การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก กับการประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก อันไหนเป็นทุกข์มากกว่า

ทีนี้ลองตั้งคำถามดูว่าอันไหนทุกข์มากกว่า พลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ บางคนก็ทุกข์ทั้ง ๒ อย่างพร้อมๆ กัน คือ คนอันเป็นที่รักพลัดพรากจากไป ไปเรียนต่อบ้าง ไปทำงานต่างประเทศบ้าง ตายเสียบ้าง แล้วก็จำเป็นต้องอยู่กับคนอันไม่เป็นที่รัก คนที่อยู่ที่บ้าน คนที่อยู่ที่ทำงานก็ไม่เป็นที่รัก จำต้องอยู่กับ

คนอันไม่เป็นที่รัก แต่คนอันเป็นที่รักจากไป แปลว่าเขาต้องทุกข์ทั้ง ๒ อย่าง ก็ค่อนข้างหนัก

ถ้าจะตั้งปัญหาถามว่า ๒ อย่างนี้อย่างไหนเป็นทุกข์มากกว่า ถ้าจะให้ตอบเวลานี้ก็ตอบว่า มันสุดแล้วแต่ว่าอารมณ์นั้นเข้มข้นหรือเบาบางแค่ไหน เพียงไร ที่ว่าเข้มนั้นคือ สิ่งอันเป็นที่รักพลัดพรากจากไป รักมากหรือรักน้อย ถ้ารักน้อยก็ทุกข์น้อย ถ้ารักมากก็ทุกข์มาก

อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสกับนางวิสาขาผู้มีผ้าเปียก ผมเปียกมาเฝ้าพระองค์ ร้องไห้มาในเวลาที่ไม่เคยมาเฝ้า พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า

"วิสาขา วันนี้มาแต่วัน ธรรมดาเคยมาตอนเย็น เอาน้ำปานะมาถวายพระบ้าง ถวายพระพุทธเจ้าบ้าง วันนี้มาแต่วัน มีน้ำตานอง ผ้าเปียกผมเปียก"

นางกราบทูลว่า หลานรักคนหนึ่งตายไป หลานคนนี้คอยช่วยในงานบุญทุกอย่างเมื่อตายไปนางก็เศร้าโศกเสียใจ ตอนนั้นนางเป็นพระโสดาบันแล้ว พระโสดาบันยังมีสติไม่สมบูรณ์ ร้องไห้ได้ คร่ำครวญได้เผลอได้ พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า

"ถ้ามีหลานหลายๆ คนที่ดีอย่างหลานคนนี้ วิสาขาจะรักมากเท่ากันไหม"

"จะรักมากเท่ากันพระเจ้าข้า ถ้าดีอย่างนี้ก็ต้องรักเท่ากัน"

"ถ้าในเมืองสาวัตถีมีคนดีกันอย่างนี้ เธอจะรักเขาทั้งหมดไหม"

"ก็รักหมดแหละพระเจ้าข้า"

"เออ! ก็แล้ววิสาขาในเมืองสาวัตถีนี้ คนตายวันหนึ่งมากไหม"

"โอ! หลายคนพระเจ้าข้า มีคนตายวันหนึ่งหลายคน"

"วิสาขา, ถ้าอย่างนั้นเธอก็ต้องมีผ้าเปียก ผมเปียก น้ำตานองหน้าทุกวันละซิ"

พระพุทธเจ้าสะกิดแค่นี้ นางวิสาขาผู้เป็นโสดาบันได้สติขึ้นมา

"โอ! จริงพระเจ้าข้า, จริงพระเจ้าข้า ข้าพระองค์เผลอสติไป"

พระพุทธเจ้าท่านก็สรุปให้ว่า

"วิสาขาเอ๊ย! **มีรักหนึ่งก็ทุกข์หนึ่ง มีรักสองก็ทุกข์สอง มีรักร้อยก็ทุกข์ร้อยอย่างนี้ ถ้าไม่มีรักก็ไม่ต้องทุกข์ แต่ว่าคนส่วนมากมีรักไม่สิ่งใดก็สิ่งหนึ่ง ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง คือ ความรักไม่เคยหายไปจากหัวใจ เปลี่ยนแต่วัตถุอันเป็นที่รักเท่านั้น"**

ตอนเด็กๆ ก็รักของเล่น ใครมาแย่งของเล่นก็ร้องไห้ ตีกันก็มี โตขึ้นมาก็ไม่แย่งของเล่นกันแล้ว ใครจะเล่นตุ๊กตาไขลานอะไรก็เอาไป แต่ว่าไปรักอย่างอื่น รักสิ่งอื่นแทน พอเป็นหนุ่มเป็นสาว ก็ไปรักเพื่อนบ้าง เพศตรงข้ามบ้าง ที่สำคัญที่สุดสำหรับเขาเวลานั้น เขาให้ค่าแก่สิ่งนั้นมากที่สุด ถ้าเพื่อนมีการล้มหายตายจากไป เขาก็ร้องไห้มาก พิกลพิการไปหรือเจ็บไข้ได้ป่วย เสียใจมาก แม้แต่เพียงผิดใจกับเพื่อน เขาก็กินไม่ได้นอนไม่หลับ หน้าเศร้าซูบซีดไปหลายวัน เหมือนกับว่าไม่เข้าใจกับเพื่อน ตอนนั้นเปลี่ยนวัตถุแห่งความรักมาเป็นเพื่อน มารักเพื่อน

บางคนก็รักดารา เมื่อไม่นานเท่าไรมานี้ดาราญี่ปุ่นคนไหนไม่ทราบจำไม่ได้ตายไป เด็กไทยที่หลงใหลคลั่งไคล้ดาราญี่ปุ่นร้องไห้กันแทบตาย อันนั้นเรียกว่าปิยวิปโยค พลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นความหวัง

พออายุมากขึ้นๆ ก็รักการงาน บางคนก็รักการงาน ต้องทำงาน พอไม่ได้ทำงานก็เดือดร้อน พอได้ทำงานแล้วก็ไม่ค่อยอยากจะรักงานเท่าไร ถ้ามีเงินพอใช้พอจ่าย ไม่ทำก็ได้ แต่สภาพบังคับมันมีอยู่ นี่ก็อธิบายขยายความออกมาว่า ความรักไม่เคยหายไปจากจิตใจบุคคล เปลี่ยนแต่วัตถุแห่งความรักเท่านั้น

พออายุมากขึ้นก็รักการบำเพ็ญประโยชน์ ขอให้ได้ทำประโยชน์ เหน็ดเหนื่อยเท่าไรก็ไม่ว่า บางคนก็รักบุญ ได้ทำบุญ เหนื่อยเท่าไรก็ไม่ว่า ขอให้ได้ทำบุญ บางคนก็รักหนังสือ ชอบอ่านหนังสือ ตาเจ็บ ตาเปียก ตาห้อย ตาอะไรก็ไม่รู้ ขอให้ได้อ่านหนังสือ เรียกว่า งกความรู้ อยากได้ความรู้ รักความรู้ พวกนักปรัชญา (Philosopher) รักความรู้ รักสติปัญญา (Love of wisdom) รักหนังสือ ต้องอ่านหนังสือ วันๆ หนึ่งหมดไปกับหนังสือ หนังสือบางเล่มรักมากหายก็เป็นทุกข์ เพราะบางเล่มหาแทนไม่ได้ ไม่มีขาย ถ้ามีขายก็ไปหาซื้อเอาได้ แต่ว่าไม่มีขาย หายแล้วก็หายเลย เป็นทุกข์เพราะพลัดพรากจากหนังสือ ถ้าเป็นนักปราชญ์เขามีวิธีการทำใจ ก็พอเอาใจรอดได้

บางคนก็ไปรักบุญกุศล ชอบทำบุญกุศล ชอบเจริญภาวนา อันนี้ก็แปลว่า คนเราอยู่ด้วยจิตใจที่ผูกพันกับสิ่งอันเป็นที่รัก โดยที่สุดแม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดเวลาที่บำเพ็ญบารมีอยู่นั้นก็ทรงรักพระโพธิญาณ ทรงสละอะไรต่ออะไรได้สารพัดอย่าง และตรัสว่า สิ่งที่เราสละไปนี้จะไม่เป็นที่รักก็หามิได้ แต่ว่าเรารักพระโพธิญาณมากกว่า ท่านก็เลยสละอย่างอื่นๆ ลูกก็สละได้ ภรรยาก็สละได้ ทรัพย์สินสมบัติสละได้ โดยที่สุดอวัยวะในร่างกาย ชีวิตก็ยอมสละได้ เพื่อสิ่งอันเป็นที่รักที่ยิ่งกว่า คือพระโพธิญาณ ในที่สุดพระองค์ท่านก็ได้พระโพธิญาณ

ถามว่าอันไหนเป็นทุกข์มากกว่า พลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก กับการประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก?

คำตอบประการแรก คือ อารมณ์นั้นมันเข้มข้นหรือเบาบางเพียงไร รักมากหรือรักน้อยแค่ไหน ถ้ารักมากก็ทุกข์มาก รักน้อยก็ทุกข์น้อย ทีนี้ประสบกับอารมณ์หรือสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เหมือนกัน คือไม่ชอบมากหรือไม่ชอบน้อย เกลียดมากหรือเกลียดน้อย ถ้าเกลียดมากก็ทุกข์มาก พบเข้าก็ทุกข์มาก เกลียดน้อยก็ทุกข์น้อย อย่างนี้เรียกว่าขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่ประสบหรือพลัดพรากนั้นเข้มข้นหรือเบาบางเพียงใด นี่เป็นประการต้น

ประการต่อมา ผู้ที่ได้ประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก หรือพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักนั้น ได้อบรมจิตไว้มากน้อยเพียงไร ถ้าเขาอบรมจิตไว้ดีแล้ว เป็นภาวิตจิตฺโต เป็นผู้อบรมกายดีแล้ว เป็นภาวิตกาโย มีปัญญาอันอบรมดีแล้ว เป็นภาวิตปญฺโญ มีศีลอันอบรมดีแล้ว เป็นภาวิตสีโล ถ้าเขาได้อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญาดีแล้ว การต้องประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็ตาม การต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็ตาม ก็จะทำอันตรายน้อย เพราะเขาได้ฝึกฝนอบรมจิตไว้ดี เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อฝ่ามือไม่มีแผล บุคคลย่อมสามารถนำยาพิษไปได้ด้วยฝ่ามือ ยาพิษนั้นไม่ซึมซาบไปในฝ่ามือของเขาฉันใดก็ฉันนั้น คือ อารมณ์ที่เข้ามากระทบจิตนี้ **ถ้าบุคคลได้ฝึกฝนอบรมจิตดีแล้วสามารถ spring มันออกไปได้ let it go ปล่อยมันไป get it out เขี่ยมันออกไปได้ spring มันออกไปได้โดยง่าย แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ได้อบรมไว้เพียงพอ มัน spring ไม่ได้ บางที spring เป็นสนิม เขี่ยออกไปไม่ได้** มันยากเหลือเกิน ก็ได้ยินกันอยู่เสมอว่า รู้อยู่หรอกว่า ควรจะต้องเขี่ย

มันออกไป แต่ว่าไม่ใช่ว่าพอนึกจะเขี่ย ก็จะเขี่ยออกได้ มันเขี่ยยาก ไปได้ยาก เพราะว่ากำลังไม่พอ **เหมือนเราจะยกของหนัก เรารู้ว่าควรจะยกอย่างไร แต่กำลังที่จะยกไม่พอ เรายกไม่ได้ แต่คนที่เขามีกำลังพอเขายกได้เหมือนของเบา เหมือนว่าเรามีมีดอยู่ แล้วจะตัดเชือก แต่มีดไม่คม กำลังแขนเราก็น้อย เราตัดเชือกด้วยมีดไม่ขาด ตัดแล้วตัดอีกก็ไม่ขาด แต่ถ้าคนที่กำลังดีมีมีดคมด้วย ตัดทีเดียวก็ขาด**

เพราะฉะนั้น การที่ต้องประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก หรือการต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก จะทุกข์มากหรือทุกข์น้อยนั้นอยู่ที่ประการที่ ๒ นี้ด้วยเหมือนกันว่า ผู้ที่ประสบกับสิ่งนั้นได้อบรมจิตไว้มากน้อยเพียงไร

มีพราหมณ์คนหนึ่งในสมัยพระพุทธเจ้า ทำนาจนเกือบจะเก็บเกี่ยวอยู่แล้ว คิดว่าวันรุ่งขึ้นจะได้เก็บเกี่ยว พอดีคืนนั้นน้ำท่วมหนัก พัดพาเอาต้นข้าวไปหมด นาล่ม ไม่มีเหลือเลย ตื่นเช้าขึ้นมาเขาไปดูก็เหลือแต่ผืนนา ไม่มีต้นข้าวเลย มีความทุกข์มาก

พระพุทธเจ้าท่านเสด็จไปปลอบว่า "มีสิ่งอันเป็นที่รักเป็นที่พอใจเป็นที่หวัง ก็ต้องมีความทุกข์เป็นธรรมดา ในเวลาที่เราต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก หรือมันพลัดพรากจากเราไป มันก็เป็นความทุกข์อย่างนี้ ปิยโต ชายเต โสโก ปิยโต ชายเต ภยํ ความโศกเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก ภัยหรือความกลัวก็เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก ถ้าพ้นแล้วจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความโศกและความกลัวก็ไม่มี" เสด็จไปปลอบให้เขาหายโศกอย่างนี้

ตอนนี้ก็น้ำท่วมมากในเมืองไทยเรา คงมีพี่น้องชาวไทยหลายคนเหมือนกันนาล่ม สวนล่ม ในที่สุดบางท่านก็บ้านล่ม บ้านเสียหายไปหมดเลยทั้งหลัง

มีสิ่งใดก็เป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้น มันให้ความสุขกับเราได้ มันก็ให้ความทุกข์กับเราได้ บ้านก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มันให้ความสุขกับเรา ถ้าเรามี แต่มันก็สร้างความกังวลให้กับเรา ให้ความทุกข์กับเราได้เยอะเหมือนกัน ถ้ามีอันเป็นไป เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม หรือประสบภัยพิบัติด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง มันก็เป็นเหตุที่มาของความทุกข์

เพราะฉะนั้นเมื่อมีผู้มากราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ปุตฺเต หิ นนฺทติ ปุตฺติมา ฯ คนมีลูกได้บันเทิงเพราะลูก คนมีโคได้บันเทิงเพราะโค คนไม่มีอะไรก็ไม่มีอะไรจะเป็นที่บันเทิง แปลว่าว่างเปล่า พระพุทธเจ้าตรัสตรงกันข้ามว่า โสจติ ปุตฺเต หิ ปุตฺติมา ฯ มีลูกก็ต้องเศร้าโศกเพราะลูก มีโคก็ต้องเศร้าโศกเพราะโค มีสิ่งใดก็ต้องเศร้าโศกเพราะสิ่งนั้น คนที่ไม่มีก็ไม่ต้องเศร้าโศก

พระพุทธเจ้าท่านตรัสตรงกันข้าม มองคนละมุมกัน ที่จริงในที่สุดก็ต้องพลัดพรากสิ่งทั้งปวงไป จะเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม ตัวอย่างนางมัลลิกาภรรยาของพันธุลเสนาบดีต้องพลัดพรากจากสามีและลูกชายหลายคน แต่เนื่องจากนางได้อบรมจิตมาดีแล้ว ได้เข้าถึงธรรม เรียกว่า **คนเข้าถึงธรรม ธรรมเข้าถึงคน** เพราะฉะนั้นเมื่อนางกำลังเลี้ยงพระ โดยมีพระสารีบุตรเป็นประธานอยู่ บังเอิญนางทาสีหญิงรับใช้ทำถ้วยตกแตก พระสารีบุตรนึกว่านางมัลลิกาจะเกิดโทมนัส ก็เลยปลอบว่า

"เป็นอย่างนี้แหละอุบาสิกา สิ่งที่มีความแตกทำลายเป็นธรรมดา ได้แตกทำลายไปแล้ว อย่าเศร้าโศกเลย อย่าคิดอะไรมากเลย"

นางมัลลิกาได้หยิบจดหมายจากชายพกขึ้นมา กราบเรียนท่านธรรมเสนาบดีสารีบุตรว่าเพิ่งได้รับจดหมายมาว่า บัดนี้สามีซึ่งเป็นเสนาบดีของ

พระเจ้าปเสนทิโกศลและลูกชายอีกหลายคนถูกฆ่าตายหมดแล้ว นางได้รับจดหมายใส่ชายพกเอาไว้ แล้วเลี้ยงพระต่อไป นางก็บอกว่า

"พระคุณเจ้า, ข้าพเจ้าได้รับจดหมายแจ้งข่าวร้ายถึงขนาดนี้ก็ยังทำใจได้ ยังสามารถจะเลี้ยงพระต่อไปได้ ถ้วยชามแตกเพียงเล็กน้อยเท่านี้ข้าพเจ้าจะคิดอะไร"

พระสารีบุตรก็ปลอบใจต่อไป บอกว่า

"อุบาสิกา อนิมิตฺตมนญฺญาตํ ชีวิตของคนไม่มีเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ ทั้งฝืดเคือง ทั้งเล็กน้อยและประกอบด้วยทุกข์"

สำหรับคนที่ได้รับการอบรมจิตไว้ดีแล้วก็จะได้กำไรมาก คนที่หมั่นฟังธรรมก็จะได้ข้อมูลเยอะ พอได้ข้อมูลมากก็จะได้สิ่งที่ประดับใจ มาประดับความรู้สึก มาเป็นเบรคเอาไว้ ไม่ให้เศร้าโศก ไม่ให้ทุกข์ร้อน ไม่ให้หม่นหมองในเวลาประสบกับสิ่งที่น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจ มีญาติผู้ใหญ่ของผู้พูดท่านหนึ่ง ตอนนี้ท่านเสียชีวิตไปแล้ว ท่านเล่าให้ฟังว่า ตอนที่สามีของท่านเสียชีวิต ท่านไม่ร้องไห้เลย ท่านเป็นอุบาสิกาที่เข้าถึงธรรมพอสมควร ตอนที่สามีเสียชีวิตท่านไม่ร้องไห้เลยตลอดเวลาที่ตั้งศพ วันตายก็ไม่ร้องไห้ ตั้งศพสวดหลายวันก็ไม่ร้องไห้ พระก็ชมว่าโยมเก่งเหลือเกิน ไม่เคยร้องไห้ ไม่เคยเห็นน้ำตาเลย ทีนี้ญาติผู้ใหญ่ท่านนั้นบอกว่าไปยอมแพ้ตอนวันเผา พอถึงเวลาเผา อดหลั่งน้ำตาไม่ได้ มีความรู้สึกว่าจะต้องพลัดพรากจากกันไปโดยที่หายไปจากโลกนี้เลย ไม่เห็นกันอีกแล้ว ก็อดหลั่งน้ำตาไม่ได้ ในที่สุดก็ไปแพ้ความเศร้าโศกในวาระสุดท้าย ในวันเผาโดยคิดว่าจะไม่ได้เห็นกันอีกแล้ว จิตใจมันก็แป้วไปเยอะเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่า

ปิยานํ อทสฺสนํ ทุกฺขํ การไม่ได้เห็นสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์

อปฺปิยานญฺจ ทสฺสนํ ทุกฺขํ การได้พบสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นความทุกข์

มันเป็นความทุกข์ทั้ง ๒ อย่าง เหมือนกับว่า มือข้างหนึ่งจับถ่านไฟที่ร้อน มือข้างหนึ่งจับน้ำแข็งที่เย็นจัด มันก็ให้ความทุกข์ด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง แต่ว่าข้างหนึ่งเป็นความทุกข์เย็น อีกข้างหนึ่งเป็นความทุกข์ร้อน เป็นความทุกข์เหมือนกัน เพราะฉะนั้น **ต้องหมั่นพิจารณาเนือง ๆ ว่า เราจะต้องมีความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจเป็นธรรมดา ได้อะไรมาก็คิดล่วงหน้าไว้ก่อนว่า ในที่สุดเราก็ต้องสูญเสียสิ่งนั้นไป พอถึงเวลาสูญเสียเข้าจริงๆ เราก็พอทำใจได้ ไม่เศร้าโศกเสียใจจนถึงกับเอาใจไม่รอด หรือเอาตัวไม่รอด ถึงจะเศร้าโศกบ้าง เสียใจบ้าง ก็พอสมควร ไม่ถึงกับกินไม่ได้ นอนไม่หลับ หรือให้ความเศร้าโศกมันทำร้ายมากเกินไป**

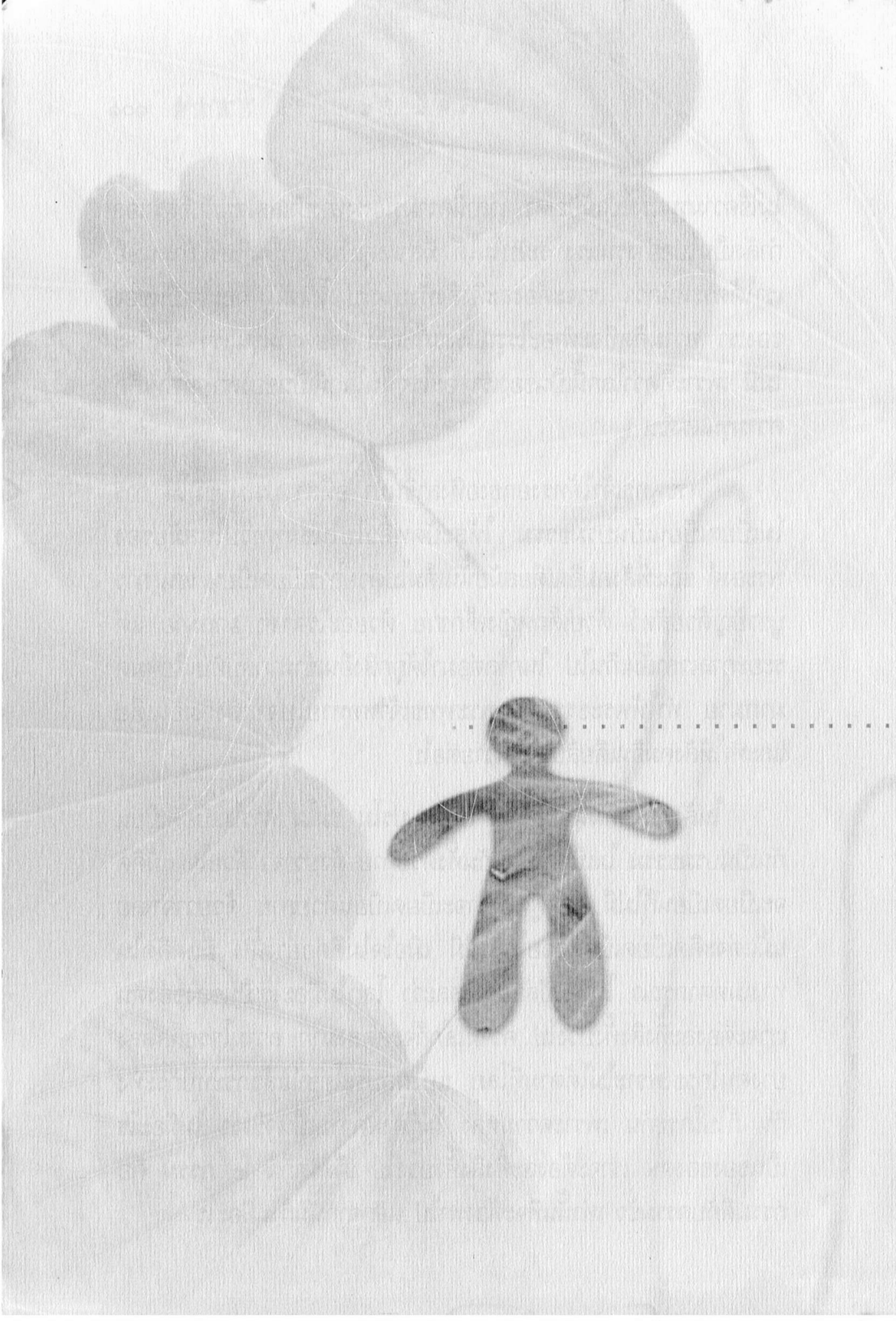
ขอให้ท่องพระพุทธภาษิตอันนี้ไว้ วินา ภาว สนฺตเมวิทํ ชีวิตํ ชีวิตนี้มีความพลัดพรากเป็นที่สุด มันจะต้องเป็นไปอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ จะต้องพลัดพรากเป็นธรรมดา เป็นการชั่วคราวบ้าง เป็นการถาวรบ้าง ขอให้เราท่องเอาไว้เสมอว่า อสฺสโก โลโก สัตว์โลกไม่มีสิ่งเป็นของของตน สพฺพํ ปหาย คมนียํ เราจะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป อยากให้มนุษย์ทั้งโลกท่องคาถานี้เอาไว้ จะได้ไม่โลภมากเกินไป จะได้ไม่เบียดเบียนกันเพราะความโลภเพราะทรัพย์สิน

สังคมมนุษย์เราจะดีขึ้นมากเลย ถ้ามนุษย์ลดความโลภลง ลดการใช้ความรุนแรงลง ปัญหาต่างๆ ก็แก้ด้วยความละมุนละม่อม ด้วยใจเย็น

ไม่ใช้ความรุนแรงไปแก้ปัญหา เวลานี้ความรุนแรงทางปาเลสไตน์กับอิสราเอล กำลังเป็นไปอย่างรุนแรง ระงับไม่ได้ มีสาเหตุเป็นที่ไปเป็นที่มา ถ้ามนุษย์เราได้ตระหนักว่า เราจะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป โลกนี้ไม่มีอะไรเป็นของของเรา ความคิดที่จะทำอะไรรุนแรงแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง มันก็จะไม่มี เพราะคิดว่าโลกนี้เป็นของเรา อะไรๆ ในโลกนี้เป็นของเรา ทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น

พระพุทธเจ้าได้ทรงยกธงอหิงสาขึ้นมา อหึสา ปรโม ธมฺโม การไม่เบียดเบียนเป็นบรมธรรม ให้สะบัดพลิ้วไปในชมพูทวีปในสมัยของพระองค์ ขณะที่สังคมอินเดียสมัยนั้นเต็มไปด้วยการเบียดเบียน เช่น การบูชายัญด้วยสัตว์ ด้วยเด็กหญิงเด็กชาย ด้วยอะไรต่างๆ มากมาย แต่ระยะกาลเวลาสั้นเกินไป ในกาลต่อมาได้ถูกสิ่งอื่นเข้ามากลบทับเสียหมดมากมาย ทำให้พระธรรมของพระพุทธเจ้าหดหายไปจากสังคมอินเดีย และทำให้สังคมอินเดียสับสนวุ่นวายต่อไป

ในสังคมใดที่มนุษย์เราถือ อหึสา ปรโม ธมฺโม การไม่เบียดเบียนกันเป็นบรมธรรม ไม่เบียดเบียนกันทั้งด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ แม้คิดจะเบียดเบียนก็ไม่มี อย่าพูดถึงว่าจะเบียดเบียนด้วยกาย ด้วยวาจาเลย แม้แต่จะคิดเบียดเบียนด้วยใจก็ไม่มี เมื่อใจไม่คิดอย่างนั้น มีแต่คิดในทางเมตตากรุณา ในทางปล่อยวางสละว่า โลกไม่มีอะไรเป็นของของตน เราจะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ความโลภก็จะลดลงมาก ความโกรธก็ลดลง บางคนโกรธเพราะไม่ได้ตามที่โลภ แบ่งผลประโยชน์แล้วกระทบกระทั่งกัน ก็ไปโกรธกัน เพราะความหลง ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่มีอะไรเป็นของของตน เราจะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป เกิดมาก็มี ๒ กรรม คือ กรรมดีกับกรรมชั่ว เท่านั้นที่จะต้องพาไป นอกจากนั้นก็ไม่มีอะไร

การพลัดพรากเป็นสิ่งธรรมดาที่จะเกิดขึ้น คนมีสิ่งที่รักก็ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รัก หรือสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก แม้เป็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจก็ต้องพลัดพรากจากสิ่งไม่น่าพอใจนั้น เพราะว่ามันไม่เที่ยงทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งฝ่ายที่เราปรารถนา และฝ่ายที่เราไม่ปรารถนาก็ไม่เที่ยงทั้ง ๒ อย่าง บางคนเมื่อพลัดพรากก็มีความเศร้าโศกมาก บางคนก็ไม่เศร้าโศกมากนัก พอทำใจได้ เคยมีกษัตริย์ในยุโรปบางพระองค์มีคนที่ทรงโปรดจริงๆ อยู่ แต่พอคนนั้นประสบภัยพิบัติถึงกับถูกลงโทษประหารชีวิต คนทั้งหลายก็คิดว่าท่านจะเศร้าโศกเสียใจ อย่างน้อยก็แสดงอาการให้เห็นว่ามีความอาลัยอาวรณ์ต่างๆ แต่จริงๆ แล้วกลับแสดงความเฉยเมย ไม่สนพระทัย ไม่เศร้าโศก

อันนี้มีทางวินิจฉัยอยู่ได้ ๒ ทาง คือ

ทางที่ ๑) ทรงถือว่าคนโปรดนั้นเป็นแต่เพียงเครื่องมือของพระองค์ มิได้ถือเป็นเรื่องสำคัญแต่ประการใด คือ ไม่จริงจัง ไม่มีความจริงใจ ยังทำประโยชน์ให้ได้ ยังทำอะไรต่ออะไรให้ได้ ก็โปรดไปอย่างนั้นเอง หรือมิเช่นนั้น

ทางที่ ๒) ก็คือทรงมีพระทัยเข้มแข็ง ไม่แสดงความเศร้าโศก หรือความอ่อนแอให้ใครเห็น อาจจะทรงเศร้าโศก ทรงเสียดาย ทรงอาลัยอาวรณ์อยู่ลึกๆ แต่ครั้นจะแสดงความเศร้าโศกออกมาให้ปรากฏ ก็จะเป็นการแสดงความอ่อนแอ ซึ่งโดยธรรมดาหัวหน้าคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นกษัตริย์มักจะไม่แสดงให้ปรากฏแก่ใคร

นี่เป็นทางสันนิษฐานอยู่ ๒ ทางอย่างนี้ อาจจะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง

ทีนี้ก็มีคนอีกพวกหนึ่ง คือคนที่ได้รับการอบรมจิตดีแล้ว รู้เท่าทันธรรมดาว่าธรรมดามันเป็นเช่นนั้นเอง มันไม่เป็นอย่างอื่น รู้เท่าทันธรรมดาและปลงความสังเวชสลดใจว่า สิ่งอันมีความแตกดับเป็นธรรมดา ได้แตกดับไปแล้ว ที่มีความตายเป็นธรรมดา ได้ตายไปแล้ว สิ่งที่จะต้องพลัดพรากจากกันเป็นธรรมดา ได้พลัดพรากจากกันไปแล้ว อันนี้พวกหนึ่ง อย่างเช่น พระอรหันต์ในเวลาที่มีเรื่องเป็นเรื่องตาย เรื่องเจ็บเรื่องป่วยเกิดขึ้น ท่านก็จะมีความสังเวช เรียกว่า ปลงธรรมสังเวช ว่าเป็นธรรมดาที่จะต้องเป็นเช่นนั้น

เคยมีเรื่องเล่าในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเรื่องพระเจ้าฆตราชกับพระเจ้าธังกราช พระเจ้าธังกราชเป็นกษัตริย์นครสาวัตถี พระเจ้าฆตราชเป็นกษัตริย์นครพาราณสี พระเจ้าธังกราชยกทัพไปรุกรานเมืองพาราณสี จับพระเจ้าฆตราชเป็นเชลยได้ แล้วตีตรวนไว้ในห้องขัง พระเจ้าฆตราชสูญเสียราชสมบัติ สูญเสียอิสรภาพ สูญเสียพระเกียรติยศ สูญเสียหลายๆ อย่าง ในฐานะที่เป็นกษัตริย์ แต่ว่าทรงมีพระทัยเข้มแข็ง เพราะได้อบรมจิตมาดีแล้ว ไม่ได้แสดงอาการเศร้าโศกเสียพระทัยแต่ประการใด แม้ถูกตีตรวนอยู่ในห้องขัง ทรงทำสมาธิภาวนาจนจิตใจสงบผ่องใส ในตำราว่าพระพักตร์ใสเหมือนกระจก

พระเจ้าธังกราชเสด็จมาในที่คุมขัง ได้เห็นดังนั้น ก็รู้สึกประหลาดใจว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้นได้ พระเจ้าฆตราชตรัสให้พอทราบว่า ไม่ทรงเศร้าโศกเสียใจแต่ประการใดเลย แม้จะสูญเสียราชสมบัติ อิสรภาพ และพระเกียรติยศ เพราะพระเจ้าธังกราชขังพระองค์ได้แต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่จิตใจของพระองค์ ใครก็จับขังไม่ได้ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงรักษา

พระทัยให้สงบบริสุทธิ์อยู่เสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอย่างใด พระเจ้าธังกราชทรงรู้สึกเลื่อมใส พอพระทัย ทรงรู้สึกยำเกรงในความเข้มแข็งของพระเจ้าฆตราช จึงถวายบังคมพระเจ้าฆตราชแล้วปล่อยให้เสด็จกลับไปครองนครพาราณสีอย่างเดิม

จะพบว่า ลักษณะอย่างพระเจ้าฆตราชหาได้ยากในมนุษย์ธรรมดา หาได้ยาก ไม่ได้หมายความว่าหาไม่ได้ หาได้ยากแต่ก็หาได้ มีอยู่ ปรากฏอยู่ อย่างน้อยพระเจ้าฆตราชก็องค์หนึ่งแล้ว คนประเภทนี้เวลาประสบความสูญเสีย ก็ไม่ได้รู้สึกว่าสูญเสีย ท่านได้อะไรบางอย่างที่ในเวลาธรรมดาไม่ได้ หรือคนธรรมดาทำไม่ได้ เหมือนว่าจะผลักคนประเภทนี้ลงในกองไฟ เขาก็จะตกลงไปในบ่อทอง หมายความว่ากองไฟจะกลายเป็นบ่อทองสำหรับเขา อย่างที่เคยพูดเสมอว่าอย่าผลักคนโชคดีลงไปในบ่อ อย่าโยนเขาลงไปในบ่อ เพราะว่าเขาจะกลับขึ้นมาพร้อมปลาตัวใหญ่

ถ้าเราผลักคนที่มีบุญ และมีจิตใจเข้มแข็ง สามารถจะเปลี่ยนสิ่งที่ร้ายให้กลายเป็นดีได้ ผลักลงไปในกองไฟ จะเหมือนผลักเขาจะลงไปในบ่อทอง เขาจะชุบตัวเป็นทองขึ้นมา และจะได้ทองอีกเยอะด้วย เป็นอย่างนั้น ถ้าใครสามารถทำได้อย่างนั้น ก็จะเป็นคนโชคดีอยู่เสมอ ไม่มีคำว่าโชคร้าย เป็นคนโชคดีอยู่เสมอ ไม่ว่าจะไปอยู่ในเหตุการณ์แบบไหน

๔.๒ ความสัมพันธ์มีมาก่อนความพลัดพราก

ความพลัดพรากเป็นสิ่งธรรมดาก็จริง แต่ก่อนที่จะมีความพลัดพรากต้องมีความสัมพันธ์ก่อน

ความสัมพันธ์นี้ ท่านแสดงไว้ ๒ แบบ

๑. ความสัมพันธ์แบบสังโยค คือ ความสัมพันธ์แบบแยกได้ เช่นว่าคนสัมพันธ์กับเก้าอี้ คนสัมพันธ์กับเตียงนอน คนสัมพันธ์กับจานข้าวเวลากินข้าว แต่สามารถจะแยกได้ แยกคนกับเก้าอี้ได้ แยกคนกับเตียงนอนได้ แยกคนกับจานข้าวได้ มันไปสัมพันธ์กันเฉพาะกิจ

๒. ความสัมพันธ์แบบสมวาย เป็นความสัมพันธ์แบบแยกไม่ได้ เช่น กลีบกุหลาบกับดอกกุหลาบ สีของดอกกุหลาบกับกลีบกุหลาบ อย่างนี้เป็นความสัมพันธ์ที่แยกไม่ได้ หรือเนื้อกับเลือด ก็เป็นความสัมพันธ์ที่แยกไม่ได้ คือ ถ้าตัดเนื้อออกมาต้องติดเลือดออกมาด้วย ถ้าเราต้องการจะเอาเลือดโดยวิธีไม่ถูกต้อง คือ ไม่ได้เจาะแบบสมัยใหม่ ก็ต้องโดนเนื้อด้วย จิ้มลงไปให้เลือดออกมาก็จะต้องถูกเนื้อด้วย เจ็บเนื้อด้วย อย่างนี้เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นสมวาย เป็นความสัมพันธ์ที่แยกไม่ออก

มีละครของเช็คสเปียร์ (Shakespear) เรื่องหนึ่งชื่อ เวนิสวานิช (The Merchant of Venice)

ตัวเอกในเรื่องชื่อ บัสสานิโย เพื่อนของเขาชื่อ อันโตนิโย เป็นพ่อค้าใหญ่ของเมืองเวนิส เป็นคนใจดี บัสสานิโยไปรักผู้หญิงชื่อ ปอร์เชีย แต่เนื่องจากว่าเป็นคนยากจน จึงไปขอยืมเงินของเพื่อน ตอนนั้นอันโตนิโย

เอาเรือออกทะเลหมด ไม่มีเงินสดติดตัว จึงไปขอกู้หนี้ไชล็อกให้เพื่อน กำหนดใช้หนี้ภายใน ๓ เดือน ถ้าไม่สามารถใช้หนี้ได้ภายใน ๓ เดือน ก็ให้เจ้าหนี้เลือกตัดเนื้อส่วนใดส่วนหนึ่งน้ำหนัก ๑ ปอนด์ ใช้หนี้ ปรากฏว่าเรือที่ออกทะเลไปค้าขายเกิดอุปสรรคมีปัญหา ทำท่าว่าจะขาดทุนย่อยยับ ฝ่ายเพื่อนก็ไปได้แต่งงานกับผู้หญิงคือปอร์เชียร์

เมื่อตกลงสัญญากันแล้วว่า จะต้องใช้หนี้ส่วนใดส่วนหนึ่งในร่างกาย ก็ยอมให้เขาเลือกเอา ไชล็อกจะตัดเนื้อหน้าอก ฝ่ายผู้หญิงคือปอร์เชียร์เป็นภรรยาของบัสสานิโย รู้ข่าวเข้าก็ตกใจ เธออยู่ที่เมืองเบนมอนท์ แต่เรื่องเกิดขึ้นที่เมืองเวนิส ก็รีบเดินทางไปหาญาติที่เป็นนักกฎหมาย และขอคำแนะนำว่าเหตุการณ์แบบนี้ๆ ควรจะทำอย่างไร ญาติก็แนะนำให้ทราบรายละเอียด ว่าควรจะทำอย่างไร

ทีนี้หน้าที่ในการชำระความ เป็นหน้าที่ของดยุคผู้ปกครองเมืองแต่ไม่รู้กฎหมาย เมื่อถึงคราวที่จะตัดสินความเขาก็มีหนังสือไปถึงนักกฎหมายให้มาช่วยตัดสินความ นักกฎหมายที่ดยุคเขียนจดหมายไปถึงก็บังเอิญเป็นนักกฎหมายคนเดียวกันกับที่เป็นญาติปอร์เชีย เขาก็ตอบว่าไม่สบายมาไม่ได้ แต่จะให้นักกฎหมายหนุ่มคนหนึ่งมาช่วย ในการนี้ปอร์เชียก็แต่งตัวเป็นชายใส่เสื้อนักกฎหมาย และดัดเสียงให้เป็นผู้ชาย พร้อมด้วยสาวใช้คนหนึ่งตามมาด้วย ก็ไปแทน ไปพิพากษาตามสัญญานั้น ให้ตัดเนื้อส่วนใดส่วนหนึ่ง

เมื่อไชล็อกจะตัดเนื้อหน้าอกอันโตนิโย ผู้พิพากษาก็ตะโกนบอกว่าเอาเนื้อได้ แต่อย่าให้ติดเลือดออกมาด้วย ถ้าติดเลือดแม้แต่หยดเดียว ไชล็อกซึ่งเป็นเจ้าหนี้จะต้องเสียทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดที่มีอยู่ตามกฎหมาย

ของเวนิส ที่ว่าไว้อย่างนั้นว่า ใครก็ตามที่ทำให้ผู้อื่นเลือดตกยางออกโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย จะต้องถูกริบทรัพย์สมบัติทั้งหมดเป็นของรัฐ

ในที่สุดไชล็อกก็ขอร้องว่า ขอรับหนี้คืนก็แล้วกัน ที่จริงแล้วบัสสานิโยซึ่งเป็นเพื่อนของอันโตนิโย หรือเป็นสามีของปอร์เชีย ก็ต้องการจะจ่ายในทีแรก จะใช้หนี้ให้สัก ๓ เท่า หรือ ๑๐ เท่าก็จะใช้ให้ได้ แต่ไชล็อกไม่ยอมด้วยอาฆาตพยาบาทในอันโตนิโยว่าเป็นพ่อค้าใจดี เวลาที่ให้คนยืมเงินก็ไม่คิดดอกเบี้ย ซึ่งเป็นการขัดผลประโยชน์ของไชล็อก เขาคิดจะทำลายอันโตนิโยอย่างเดียว เรื่องในที่สุด ไชล็อกก็ไม่ได้อะไรสักอย่าง หนี้ที่เขายืมไปก็ไม่ได้ เพราะตอนที่เขาจะใช้หนี้เป็นเงินก็ไม่ยอมรับ จะเอาเนื้อที่หน้าอกอย่างเดียว ผู้พิพากษาก็ไม่ยอม

เรื่องก็ดำเนินต่อไปอีก แต่ที่นี้มันไม่เกี่ยวกับเรื่องที่ยกตัวอย่างมาว่าเป็นความสัมพันธ์แบบสมวาย คือ ความสัมพันธ์แบบที่แยกกันไม่ออก ยกตัวอย่างเรื่องเนื้อกับเลือด และเล่าละครของเช็คสเปียร์ มาเพื่อประกอบให้เห็นตัวอย่างว่าความสัมพันธ์บางอย่างมันแยกกันไม่ได้

โดยธรรมดาชีวิตของคนเรา มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ แบบสังโยคเหมือนคนกับเก้าอี้ คนกับเตียงนอน คนกับเสื้อผ้า มันแยกได้ แต่เพราะยึดมั่นถือมั่น อุปาทานมาทำให้ความสัมพันธ์นั้นเป็นสมวาย จริงๆ แล้วต่างคนต่างมา ต่างคนต่างไป แต่มาตอนหลังเมื่อมีความสัมพันธ์กันเข้ามีความยึดมั่นถือมั่นว่านั่นเป็นเรา นั่นเป็นของเราจนแยกไม่ออก ความยึดมั่นนี้เองทำให้ความสัมพันธ์แบบสังโยคกลายเป็นความสัมพันธ์แบบสมวาย

ยกตัวอย่างอีกอันหนึ่ง เช่น เราเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผู้เห็นกับสิ่งที่ถูกเห็น มันเป็นคนละอย่างกัน มันไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกัน หรือผู้ฟังกับสิ่งที่ได้ฟัง มันก็เป็นคนละอย่างกัน แต่เพราะความยึดมั่นถือมั่น ทำให้รู้สึกว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ขาดไม่ได้

อย่างบางคนชอบดนตรี ชนิดที่คิดว่า จะขาดดนตรีไม่ได้ ทีนี้เมื่อความยึดถือนั้นกลายเป็นสมวาย ก็มีความรู้สึกว่าขาดสิ่งนั้นไม่ได้ โดยที่สุดแม้แต่คนที่ติดบุหรี่ ซึ่งมาติดเอาภายหลัง หรือติดเหล้าซึ่งมาติดเอาภายหลัง หรือติดยาบ้าก็เหมือนกัน ที่จริงมันแยกได้ แต่เมื่อมีความยึดมั่นถือมั่นขึ้นมา หรือเกิดความเคยชินขึ้นมา มันก็กลายเป็นขาดไม่ได้ มีความรู้สึกว่าขาดไม่ได้ ทีนี้เมื่อมีความรู้สึกอย่างนั้นเกิดขึ้น เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาพรากสิ่งนั้นออกไป ก็จะเป็นทุกข์

มีเรื่องเล่าในคัมภีร์ของเราว่า มีพระภิกษุรูปหนึ่ง ไปทำกรรมฐาน อาจารย์ของเขาได้อนาคตังสญาณ รู้อนาคต ท่านก็รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นถ้าพระรูปนั้นออกไปจากวัด ท่านก็บอกว่า ระหว่างที่เรียนกรรมฐาน ปฏิบัติกรรมฐานกับท่านอยู่ ห้ามออกไปจากวัด สำหรับอาหารบิณฑบาต ท่านจะไปบิณฑบาตมาเลี้ยงเอง ก็อยู่มานานจนการปฏิบัติกรรมฐาน การเรียนกรรมฐานก็ได้ผลดี พระภิกษุรูปนั้นก็รู้สึกว่า ท่านอาจารย์บิณฑบาตมาเลี้ยงเรานานแล้ว วันหนึ่งก็หนีไปบิณฑบาตเพื่อจะมาเลี้ยงอาจารย์บ้าง ก็เป็นความหวังดี ความคิดดี ไปเจอหญิงสาวคนหนึ่ง ที่บ้านรับบิณฑบาตนั่นเอง พอเห็นเข้าก็เกิดความรักอย่างจับใจ หญิงสาวก็เหมือนกันพอเห็นพระรูปนั้น ก็เกิดความรักอย่างจับใจขึ้นมา ท่านกลับมาวัด ก็มานอนรำพันถึงอยู่ และผู้หญิงก็รักเหลือเกิน แต่มารดาไม่ยอมให้ออกจากบ้าน

หลายวันเข้าก็ตรอมใจตาย ข่าวเรื่องนี้แพร่สะพัดมาในวัด พระรูปนั้นพอรู้ว่าหญิงสาวตรอมใจตายเพราะท่าน ท่านก็ตรอมใจตายไปด้วย นี่คือความสัมพันธ์แบบสมวาย ที่จริงเป็นแบบสังโยค เสร็จแล้วมาคิดแบบสมวาย พอถูกแยกหรือพลัดพรากจากไปก็เกิดเป็นความทุกข์อย่างหนัก

๔.๓ ทุกข์เพราะความยึดมั่นถือมั่น

เรื่องทั้งหลายทั้งปวงถ้าไม่มีความยึดมั่นถือมั่น มันก็เป็นสิ่งที่แยกได้ แต่พอไปยึดมั่นถือมั่น ก็มีความรู้สึกว่าแยกไม่ได้ ขาดไม่ได้ เพราะว่าโดยธรรมดาจิตของคนส่วนมากในโลกถูกหลอกด้วยโลกียธรรม คือ ได้ไปคลุกคลีกับโลกียธรรม เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ หรือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ที่เป็นโลกียธรรมแล้ว จิตถูกครอบงำด้วยโลกียธรรมนั้น เคยได้รับความสุข ได้รับความเพลิดเพลินจากสิ่งใด ก็มีความหมายมั่นผูกพันในสิ่งนั้น

ถ้าได้ลองชีวิตอีกแบบหนึ่งบ้าง ลองถอยจิตให้ออกมาอยู่กับแนวทางของโลกุตรธรรม เพียงแต่การชิมลองก็รู้ว่าเรามีทางเลือก ไม่ใช่มีทางอยู่ทางเดียว มีทางเลือกให้สามารถที่จะดำเนินชีวิตแบบนี้ก็ได้ แบบนั้นก็ได้อย่างพระโสดาบันเป็นบุคคลที่แปลก คือมีความสุขทางโลกไปด้วยและได้รับโลกุตรธรรมไปด้วย

อันนั้นก็เป็นตัวอย่างของชีวิตบุคคล ที่แสดงให้เห็นได้ในพุทธศาสนาว่า สามารถที่จะก้าวขึ้นสู่โลกุตรธรรมได้แล้วก็ยังเสวยโลกียธรรมอยู่ แต่ก็

มีความแปลกไปจากคนทั่วไป หมายความว่าแม้จะเสพเสวยโลกียธรรม แต่ก็มีสติสัมปชัญญะ มีความเข้าใจในความเป็นไป ในความเปลี่ยนแปลงของโลกียธรรม เหมือนกับสัตว์บางชนิด เช่นเต่ามันจะอยู่ในน้ำก็ได้ อยู่บนบกก็ได้ไม่ตาย แต่ปลามันอยู่บนบกไม่ได้ มันอยู่ในน้ำได้อย่างเดียว

บุคคลบางจำพวกเช่นพระโสดาบัน ก้าวเข้าสู่โลกุตรธรรมได้เสวยรสแห่งโลกุตรธรรม ในขณะที่ยังเสวยโลกียธรรมอยู่ ยังเสวยความสุขแบบที่ชาวโลกเขาเสวยความสุขอยู่ แต่ความรู้สึกภายในจะไม่เหมือนกัน ข้อนี้ค่อนข้างจะพูดกันยาก ความรู้สึกภายในไม่เหมือนกัน ระหว่างปุถุชนธรรมดากับพระโสดาบัน และถ้าก้าวขึ้นสู่โลกุตรธรรมระดับสูง ก็จะพ้นขึ้นไปจากความเป็นคู่ของสิ่งทั้งหลาย เช่น ลาภ-เสื่อมลาภ ยศ-เสื่อมยศ นินทา-สรรเสริญ สุข-ทุกข์ อันนี้เรียกว่าความเป็นคู่

คนทั้งหลายทั้งปวงในโลกจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความเป็นคู่ คือ ดีใจเมื่อได้ลาภ เสียใจเมื่อเสื่อมลาภ ดีใจเมื่อได้ยศ เสียใจเมื่อเสื่อมยศ ดีใจเมื่อได้รับสรรเสริญ เสียใจเมื่อถูกนินทา พอใจเมื่อได้ความสุข อึดอัดขัดใจเมื่อได้รับความทุกข์

ทีนี้ถ้าพยายามฝึกจิต และก้าวขึ้นไปจากโลกียธรรม ก็จะมีความรู้สึกเหมือนๆ กัน ในระหว่างความต่างทั้งสอง เห็นภาวะทั้งสองนั้นโดยความไม่ต่างกันเหมือนกัน เหมือนกันตรงไหน เหมือนกันตรงที่ว่า มันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา คือสามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์ มันอยู่ประจำในความรู้สึกของท่าน เพราะฉะนั้นท่านจึงเป็นกันเองกับความรู้สึกสูญเสีย กับความพลัดพราก เมื่อเวลาพลัดพรากก็ทำหน้าวางเฉยได้ เป็นกันเองคุ้นเคยกับความพลัดพรากสูญเสีย คือได้

ตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่า ถึงอย่างไรเราก็สูญเสียอยู่ดี ไม่สูญเสียวันนี้ก็ต้องไปสูญเสียวันหน้า และก็ได้มีความสำเหนียกอย่างแน่นอนว่า การพบเป็นเบื้องต้นของความพลัดพราก ถ้าไม่มีการพบก็จะไม่มีการพลัดพราก ไม่มีการได้สิ่งใดก็ไม่มีการเสียสิ่งนั้น

เพราะฉะนั้นโดยนัยตามที่กล่าวมา พุทธสาวกจึงพยายามยกระดับจิตให้ค่อยๆ สูงขึ้นไปทีละน้อยๆ ให้ละเอียดอ่อนขึ้นไปทีละน้อย แล้วก็ใช้ชีวิตแบบมีทางเลือกหรือมีทางออก คือไม่ตัน ไม่ใช้ชีวิตที่ตัน เมื่อมีเหตุการณ์อย่างนั้นๆ เกิดขึ้น เราได้คิดล่วงหน้าเอาไว้แล้วว่า จะเข้าไปทางไหน แล้วต้องหาทางออกเอาไว้ด้วยว่า เราจะออกอย่างไร เราไม่ดำเนินชีวิตอยู่ในทางที่ตัน ใช้ธรรมะเป็นทางดำเนิน ใช้ธรรมนั่นแหละเป็นเครื่องคุ้มครองรักษา อย่างพระพุทธพจน์ที่ว่า

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม
ฉตฺตํ มหนฺตํ วิย วสฺสกาเล เหมือนร่มคันใหญ่ในฤดูฝน

เหมือนกับว่าเราไปไหนเราถือร่มไปด้วย ฝนตกก็ไม่เป็นไร กันฝนได้ แดดออกก็ไม่เป็นไร กันแดดได้ แทนการอ้อนวอนว่าขอฝนอย่าได้ตกเลย ขอแดดอย่าได้ออกเลย ซึ่งใครๆ ก็อ้อนวอนไม่ได้ ถ้าฝนจะตกก็ต้องตก ใครก็ห้ามไม่ได้ ถ้าแดดจะออกก็ต้องออก ใครจะห้ามแดดก็ไม่ได้ ขอให้เรานึกถึงความจริงข้อนี้เอาไว้ว่า เราห้ามแดดไม่ให้ออกไม่ได้ เราห้ามฝนไม่ให้ตกไม่ได้ แต่เราทำไม่ให้ถูกแดดได้ เราไม่ให้ถูกฝนได้ ถ้าเราไม่ต้องการถูกฝน เราก็อยู่ในบ้าน อยู่ในตึก อยู่ในรถ ฝนตกขับรถก็สบาย บรรยากาศดี รู้สึกว่ามีความสุข วิวมันดี แล้วอะไรๆ มันรู้สึกชุ่มฉ่ำชุ่มชื่น ฝนตกปรอยๆ ลงมา มองไปทางไหนก็ชุ่มฉ่ำ เราอยู่ในรถ

ไม่เปียก เหมือนกับมีธรรมอยู่ มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ก็ใช้ร่มธรรมป้องกัน หรือต้านทานเอาไว้ได้

เหมือนเราลงไปในทะเล จะป้องกันไม่ให้ถูกคลื่นไม่ได้ นอกจากว่าเราจะมีเรือดีๆ อยู่บนเรือโดนคลื่นก็ไม่เป็นไร ถ้าเรือไม่จม เรือไม่แตก เราก็ไม่เป็นไร อยู่ได้สบาย เรือบางลำใหญ่โตมากเหมือนกับเป็นบ้านเคลื่อนที่ ใหญ่กว่าบ้านอีก นอกจากว่าจะโดนคลื่นหนักจริงๆ เพราะฉะนั้นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตคน มันก็ต้องเกิด เราจะไปห้ามเหตุการณ์ก็ไม่ได้ มันจะเกิดมันก็ต้องเกิด เราระวังแล้วระวังอีก ระวังอยู่แล้ว แต่เหตุการณ์มันจะเกิดก็ต้องเกิด

เหมือนว่าฝนมันจะตก มันก็ต้องตก แดดจะออก มันก็ต้องออก หน้าที่ของเราคือเรามีเครื่องป้องกันและรักษา เหมือนว่าเราเดินไปบนเศษแก้ว ถ้าเรามีรองเท้าหนาๆ เท้าเราก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าเราไม่มีรองเท้า เดินไปบนเศษแก้ว มันก็ตำเท้าเอา คนที่มีรองเท้านุ่มเดินไปบนพื้นซีเมนต์ ก็รู้สึกว่ามันนุ่ม และไม่เป็นอะไร เดินได้สบาย ถ้าคนเดินบนก้อนหินแล้วไม่มีรองเท้า ก็เจ็บเท้า นี่คือเรื่องธรรมดาที่เรามองเห็นได้ในชีวิตประจำวัน

เรื่องของชีวิตก็เป็นทำนองนั้น คือ ถ้าเรามีเครื่องป้องกันจิตใจเอาไว้ก็ไม่เป็นไร รักษาใจได้ ถึงเวลาที่จะเศร้าโศก ก็ไม่เศร้าโศก ถึงเวลาที่จะหดหู่ ก็ไม่หดหู่ รักษาจิตไว้ได้

จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้
จิตฺตํ คุตฺตํ สุขาวหํ จิตที่คุ้มครองดีแล้วนำสุขมาให้

เป็นภาระสำคัญอย่างหนึ่งของคนเราที่จะคุ้มครองรักษาจิต ฝึกจิตให้ดี ขอย้ำอีกทีว่า อะไรจะสูญเสียก็สูญเสียไป ขอให้รักษาสุขภาพจิตไว้ก่อน เพราะว่าสุขภาพจิตเป็นต้นกำเนิดของความสุขและความทุกข์ในชีวิตคน มีอะไรพร้อมทุกอย่าง ถ้าสุขภาพจิตไม่ดี ก็ไม่ดี สุขภาพจิตดี ถึงจะขาดอะไรไปบ้าง ก็ไม่เป็นไร พออยู่ได้ พอสบาย

มีเรื่องเล่าในคัมภีร์ของเราว่า

เด็กหนุ่มคนหนึ่งเป็นลูกของช่างกัลบก (คนแต่งผม) ที่นับถือพระพุทธเจ้า ช่างกัลบกนี้จะไปราชนิเวศน์ ไปปลงพระมัสสุ แต่งพระเกศาของพระราชาบ้าง พระราชกุมารบ้าง พาบุตรไปด้วย ลูกชายของช่างกัลบกเห็นนางกุมาริกาของพระเจ้าลิจฉวีในราชนิเวศน์เมืองเวสาลี ประดับประดาด้วยเครื่องประดับที่สวยงาม มีจิตรักใคร่ปฏิพัทธ์ ออกจากราชนิเวศน์แล้ว บอกกับบิดาว่า มีความรักใคร่ในกุมารีที่เป็นเจ้าหญิงลิจฉวี ถ้าไม่ได้ก็จะตาย ถ้าได้ก็จะมีชีวิตอยู่

บิดาก็พยายามอ้อนวอนปลอบโยนว่า อย่าทำอย่างนั้นเลย ยินดีในสิ่งที่ไม่สมควรแก่ตัว เราเป็นคนต่ำต้อย เป็นแค่ลูกช่างกัลบก ส่วนกุมาริกานั้นเป็นเจ้าหญิงลิจฉวี เป็นธิดาของกษัตริย์ ไม่สมควรที่จะไปหลงรักเช่นนั้น แต่ลูกชายของช่างกัลบกไม่ฟังคำตักเตือนของบิดา อดอาหาร และไม่นานนักก็ตาย

เมื่อลูกชายสิ้นชีวิตแล้ว ช่างกัลบกก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าก็เล่าเรื่องในอดีตให้ฟัง บอกว่า ในอดีตก็มีเรื่องทำนองนี้เหมือนกัน แต่มันไม่เหมือนกันทีเดียวนัก

เรื่องมีอยู่ว่า มีราชสีห์อยู่ ๗ ตัวพี่น้อง เป็นตัวผู้ ๖ ตัว เป็นตัวเมียตัวเดียว และเป็นน้องสุดท้อง เมื่อพ่อแม่ได้สิ้นชีวิตไปหมดแล้ว ราชสีห์ ๖ พี่น้องซึ่งเป็นตัวผู้ช่วยกันเลี้ยงดูน้องเล็กอยู่ในถ้ำ นำเนื้อมาให้ ปรนเปรอให้มีความสุข ในฐานะที่เป็นตัวเมียตัวเดียว ถนอมเลี้ยงกันอย่างดี

วันหนึ่งมีสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กัน มาเห็นนางราชสีห์เข้าก็เกิดความรัก พูดเกี้ยวพาราสีตามประสาสุนัขจิ้งจอก นางราชสีห์ได้ยินการเกี้ยวพาราสีของสุนัขจิ้งจอกรู้สึกละอายมาก ว่าเราเป็นนางราชสีห์ถูกสุนัขจิ้งจอกเกี้ยว ไม่สมศักดิ์ศรี สุนัขจิ้งจอกนี้ ไม่รู้ที่ต่ำที่สูง ก็คิดจะฆ่าตัวตายอยู่ในถ้ำ

ทีนี้มาคิดว่า ถ้าเราฆ่าตัวตายตอนนี้ พี่ชายทั้ง ๖ ก็ไม่รู้ต้นสายปลายเหตุ ว่าเราตายเพราะอะไร เพราะฉะนั้นคอยให้พี่ชายกลับมาก่อนดีกว่า พี่ชายกลับมาทีละตัว ก็เล่าให้พี่ชายฟัง พี่ชายก็โกรธสุนัขจิ้งจอกมาก ถามว่า มันอยู่ที่ไหน มันอยู่ที่ไหน จะไปฆ่ามันเดี๋ยวนี้ นางราชสีห์บอกว่า อยู่ถ้ำที่เขาลูกนั้น ตามตำราบอกว่า สุนัขจิ้งจอกนอนในถ้ำแก้วผลึกภาพที่ปรากฏจะเหมือนอยู่ในที่แจ้ง เพราะมันเป็นภาพสะท้อน

ราชสีห์ตัวแรกรีบไปด้วยความโกรธจัด กระโจนเข้าใส่ ก็ไปกระทบกับแก้วผลึก อกแตกตาย และพี่ชายตัวที่ ๒, ๓, ๔, ๕ ก็ตายในทำนองเดียวกัน พอมาถึงพี่ชายตัวที่ ๖ เป็นราชสีห์ที่ฉลาด เมื่อได้รับคำบอกเล่าจากน้องสาวแล้ว ก็ค่อยๆ ไปดู ไปสังเกตการณ์ ก็นึกว่า ธรรมดาสุนัขจิ้งจอกลักษณะนี้ไม่อยู่ในที่แจ้ง ต้องอยู่ในถ้ำ ถ้ำนี้ต้องเป็นถ้ำแก้วผลึกแน่ แต่สุนัขจิ้งจอกนี่กลัวการคำรามของราชสีห์ มันเป็นราชสีห์ก็เลยบันลือสีหนาทก้องไปหมดทั้งถ้ำ สุนัขจิ้งจอกก็ตกใจกลัว หัวใจวายตาย

อันนี้ก็คล้ายๆ กันตรงที่ สุนัขจิ้งจอกตัวนี้ตายเพราะความรักเหมือนกัน แต่ไม่ได้ตายเอง ตายเพราะเสียงคำรามของราชสีห์

เรื่องนี้มีคติมากมายหลายประการ จะกล่าวโดยยกเอาธรรมะขึ้นมาพูดว่า สุนัขจิ้งจอกนั้นไม่รู้จักประมาณตัว นางราชสีห์ก็คิดอะไรง่ายเกินไป คิดจะฆ่าตัวตายด้วยเหตุเพียงเท่านี้ แต่มีสติยับยั้งเอาไว้ได้ ว่าคอยบอกพี่ชายก่อน ตรงส่วนราชสีห์ ๕ ตัวที่เป็นพี่ชายก็ทำอะไรโดยผลีผลาม ไม่ใช้ปัญญาตรวจสอบให้ดีก่อน ไม่พิจารณาโดยรอบคอบ กระทำลงไปด้วยอารมณ์ ไม่กระทำด้วยการเพ่งพินิจพิจารณาให้รอบคอบ ว่าควรจะจัดการอย่างไรกับเหตุการณ์นี้ กับเรื่องทำนองนี้ เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่ประสงค์ คือต้องการสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้นตามความประสงค์ เพราะเหตุที่ใช้ปัญญาพิจารณาก่อนที่จะทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำดีกว่า อย่าทำการใดโดยผลุนผลัน

อีกเรื่องหนึ่งมีว่า มีซามูไรคนหนึ่งเที่ยวตามเพื่อจะฆ่าศัตรู เป็นการแก้แค้น เมื่อตามไปพบแล้ว ก็ถูกศัตรูถ่มน้ำลายใส่หน้า ซามูไรโกรธจัดมากเลย รีบเอาดาบเข้าฝักทันที และเดินทางจากไป ถามว่า ทำไมขณะที่โกรธจัด ซามูไรจึงไม่ยอมฟันศัตรูให้คอขาดไป เป็นธรรมเนียมของซามูไรว่า จะไม่ลงมือทำสิ่งใดด้วยอารมณ์ แม้จะฆ่าคน หากโกรธจัดอยู่ ก็จะไม่ทำ นี่คือลักษณะของคนที่มีความรอบคอบว่า จะทำก็ต้องทำด้วยเหตุผล ไม่ทำด้วยอารมณ์ นี่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่นำมาเล่าให้ท่านทั้งหลายฟัง

๔.๔ แง่ดีของความพลัดพรากสูญเสีย

เรื่องแง่ดีของความพลัดพรากสูญเสีย มีเรื่องประกอบที่จะนำมาเล่าให้ฟัง ๓ เรื่อง เรื่องแรกคือ

มีผู้หญิงคนหนึ่ง เป็นผู้มีความรู้ มีฐานะดี เมื่อสามียังมีชีวิตอยู่ก็คอยติดตามสามี ไปกินข้าวด้วย ไปไหนต่อไหนด้วย แม้เขาไปกินเหล้ากับเพื่อนฝูงในวงสมาคม ก็ต้องไปนั่งเป็นเพื่อนกับเขาด้วย ต่อมาสามีเสียชีวิตด้วยเหตุบางอย่าง ในระยะแรกๆ ก็เสียใจมาก ตอนหลังได้เข้าวัด ฟังธรรม ได้อ่านหนังสือธรรมะ ได้รู้อะไรต่ออะไรมากขึ้น ก็มานึกย้อนหลังว่านี่มันคล้ายชะตาลิขิตให้เป็นอย่างนี้ ถ้าสามียังอยู่ ยังไม่ตายไป ก็คงต้องเที่ยว ต้องกิน ต้องไปไหนๆ กับเขาอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเวลาที่จะได้พบธรรมะอย่างที่เป็นอยู่เวลานี้ ความเสียใจต่างๆ ก็หายไป ได้แต่ประโยชน์นึกว่านี่คือแง่ดีของความพลัดพรากสูญเสีย ว่าเราได้สูญเสียสิ่งหนึ่งไป แต่สามารถได้สิ่งที่ประเสริฐกว่าและดีกว่า คือ การได้ธรรม ซึ่งจะเป็นเพื่อนชีวิตไปได้ตลอด ไม่ว่าในชีวิตนี้หรือชีวิตหน้า

เรื่องที่สอง เรื่องภิกษุณีซึ่งเป็นมารดาของพระกุมารกัสสป อ่านว่า พระ-กุ-มา-ระ-กัส-สะ-ปะ หรือ กัส-สบ ก็ได้

ภิกษุณีซึ่งเป็นมารดาพระกุมารกัสสปนี้ เป็นชาวเมืองราชคฤห์ มีอัธยาศัยน้อมไปทางที่จะบวชตั้งแต่อายุยังน้อย แต่พ่อแม่ไม่ยอมให้บวช พอเป็นสาวขึ้นมา ปรากฏว่าสวยมาก มีผู้ชายมาติดพันมากมาย ได้แต่งงานกับผู้ชายคนหนึ่ง โชคดีที่ได้แต่งงานกับผู้ชายดี

ในคราวมีงานนักขัตฤกษ์ ผู้หญิงจะต้องแต่งตัวสวยๆ ไปเที่ยว แต่นางไม่ได้แต่งตัว ไม่ได้ผัดแป้งแต่งหน้าเหมือนคนอื่นเขา สามีก็ถามว่าทำไมไม่แต่งตัวเหมือนกับคนอื่น นางก็บอกว่า ร่างกายเป็นของเปื่อยเน่าผุพัง จะแต่งไปทำไม แต่งไปก็เท่านั้น แล้วพูดถึงโทษของร่างกายมากมาย สามีนั่งฟัง เลยบอกว่าเมื่อเธอมีความคิดอย่างนี้อยู่ ทำไมไม่บวชเสีย

นางก็เล่าความในใจให้ฟังว่า อยากบวชตั้งแต่เด็กแล้ว แต่พ่อแม่ไม่ให้บวช ถ้าสามีอนุญาตก็จะไปบวชวันนี้ทีเดียว สามีเป็นคนดีก็อนุญาต บอกว่าเพราะฉันรักเธอ เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เป็นที่รักของเธอ สิ่งใดที่เป็นที่ปรารถนาของเธอ ฉันก็ยินดีที่จะทำสิ่งนั้น เมื่อเธอรักที่จะบวช ก็จะให้บวช ไม่ใช่เหน็บแนม กระแหนะกระแหน หรือประชดอะไร พูดด้วยความจริงใจ เพราะว่าเป็นผู้ชายที่ดี นางรู้สึกปลาบปลื้ม และขอบใจเขามาก

ตอนนั้นพระเทวทัตได้แยกตนออกไปจากคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าแล้ว ไปตั้งกลุ่มอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ส่วนพระพุทธเจ้ายังคงประทับอยู่ที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี เนื่องจากนางเป็นชาวราชคฤห์ จึงได้ไปบวชในสำนักของพระเทวทัต บวชไปได้ไม่เท่าไรปรากฏว่านางมีครรภ์ ภิกษุณีที่บวชอยู่ก่อนก็พานางไปหาพระเทวทัต บอกว่า ภิกษุณีนี้มีครรภ์ พระเทวทัตไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบ ตอนนั้นเพิ่งตั้งสำนักใหม่ๆ กลัวเสียชื่อเสียงเลยขับไล่ให้นางออกจากสำนักไป

ภิกษุณีรูปนี้มีจิตใจมั่นคง บอกว่า ตอนที่มาบวชก็ไม่ได้บวชอุทิศพระเทวทัต แต่บวชอุทิศพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจะขอเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถ้าพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธก็จะสึก ก็ได้เพื่อนภิกษุณีที่ดีคนหนึ่งร่วมเดินทางจากราชคฤห์ถึงสาวัตถี ระยะทางไม่ใช่ใกล้นะครับ

๔๕ โยชน์ ถ้าคิดว่า โยชน์หนึ่ง ๑๖ กิโลเมตร คงได้ ๗๒๐ กิโลเมตร ก็จากกรุงเทพฯ ไปเชียงใหม่ ไม่ใกล้ทีเดียว

เมื่อมาถึงวัดเชตวัน กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทราบเรื่องทั้งหลายทั้งปวงแล้ว ที่จริงพระพุทธเจ้าก็ทรงทราบด้วยพระสัพพัญญุตญาณว่าเรื่องเป็นมาอย่างไร แต่เพื่อให้มีพยานหลักฐานจึงทรงให้ประชุมสงฆ์เพื่อตั้งคณะกรรมการพิจารณา โดยให้เชิญอุบาสกอุบาสิกาที่สำคัญๆ เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา และทรงตั้งพระอุบาลีผู้เป็นเอตทัคคะทางวินัย ให้เป็นประธานคณะกรรมการเพื่อพิจารณาว่า ภิกษุณีรูปนี้ตั้งครรภ์ตั้งแต่ก่อนบวช หรือหลังจากบวช

นางวิสาขาให้กั้นม่านตรวจครรภ์ นางวิสาขาเป็นคนฉลาดและมีความชำนาญเนื่องจากมีลูกหลายคน ตรวจแล้วทราบว่า นางตั้งครรภ์ก่อนจะบวช ก็ออกมารายงานกับคณะกรรมการ และไปกราบทูลพระพุทธเจ้า นางก็ได้อยู่เป็นภิกษุณีต่อไปจนคลอด คลอดแล้วก็เลี้ยงลูกอยู่ในสำนักภิกษุณี

วันหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ผ่านไปทางสำนักภิกษุณี ได้ยินเสียงเด็กร้อง ก็ตรัสถาม ทราบความละเอียดแล้วก็บอกภิกษุณีว่า เป็นภิกษุณีจะเลี้ยงเด็กก็ลำบาก เป็นภาระ เพราะฉะนั้นจะขอนำไปเลี้ยงให้ ภิกษุณีรูปนี้รักลูกก็รัก แต่นึกถึงผลได้ผลเสียว่า ตัวเป็นภิกษุณี ถ้าเลี้ยงเด็กอยู่จะเป็นภาระแก่การบำเพ็ญสมณธรรม และการที่เด็กได้ไปอยู่กับพระราชานั้นจะดีกว่าอยู่กับตน ก็ตัดใจถวายไป

พระราชาก็นำเด็กไปเลี้ยงอย่างลูกหลวง ทรงตั้งชื่อเด็กว่ากัสสป แต่เนื่องจากได้รับการเลี้ยงดูอย่างลูกหลวง จึงมีชื่อหนึ่งว่า กุมารกัสสป กุมาร

กัสสปพอเติบโต และพอเล่นกับเพื่อนได้ ก็ไปเล่นกับเพื่อนตามประสาเด็ก เล่นแพ้ก็แล้วไป แต่ถ้าเล่นชนะเด็กอื่นก็กระแนะกระแหนเอา บอกว่า ลูกไม่มีพ่อ ไม่มีแม่ ได้ยินบ่อยๆ ก็มาถามพระราชาว่า ใครเป็นพ่อ เป็นแม่ พระราชาก็บอกว่า ฉันนี่แหละเป็นพ่อ แล้วใครเป็นแม่ ก็นางนมเยอะแยะในนี้เป็นแม่ของเจ้า เด็กก็ฉลาดบอกว่า ธรรมดาแม่ต้องมีคนเดียว ทำไมมีเยอะนัก พระราชาคิดว่า เราจะหลอกเด็กไปตลอดคงไม่ได้ ก็เลยเล่าความจริงให้ฟัง

กุมารกัสสปได้ฟังความจริงแล้วรู้สึกสลดใจในชีวิตของตัวก็ขอลาไปบวช พระราชาทรงอนุญาต ทีแรกให้บวชเป็นสามเณรก่อน ภิกษุณีก็ยินดีที่มาบวช พออายุครบก็บวชเป็นพระ แล้วทูลลาพระพุทธเจ้าไปอยู่ป่าบำเพ็ญสมณธรรมอยู่นานก็ไม่ได้ปรากฏมรรคผล ตอนหลังเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ตามเรื่องบอกว่า มีเทวดาที่เป็นเพื่อนเก่า ซึ่งเคยบำเพ็ญสมณธรรมร่วมกันมาในชาติก่อนๆ มาตั้งปัญหาที่น่าสนใจหลายข้อ (ท่านผู้สนใจอยากอ่าน ให้ไปค้นในวัมมิกสูตร) ว่าให้ไปทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า คนอื่นไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ ท่านก็เดินทางมากราบทูลถามพระพุทธเจ้าหลายข้อ ในที่สุดท่านก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ภิกษุณีก็คร่ำครวญเป็นเวลา ๑๒ ปี ตั้งแต่ลูกจากตัวไป ทั้งๆ ที่เป็นภิกษุณีอยู่แต่นางตัดใจไม่ได้ ดวงตาชุ่มอยู่ด้วยน้ำตาเสมอตลอด ๑๒ ปี ด้วยคิดถึงลูก เป็นปุตตวิปโยค พอทราบว่าลูกกลับมาก็ดีใจ วันหนึ่งออกบิณฑบาต ไปเจอกันที่บิณฑบาต นางดีใจมากและเดินเหมือนจะวิ่งเข้าไปหาลูก แต่พระกุมารกัสสปก็เฉย นางก็ร้องไห้ ทำท่าเหมือนจะไปกอดเท้าของลูก แต่พระกุมารกัสสปก็คงเฉย

นางเห็นอาการเฉยของพระกุมารกัสสปให้รู้สึกสะเทือนใจ ว่านี่หรือคือคนที่เราคอยอยู่ตั้ง ๑๒ ปี เพื่อจะได้คุยด้วย พระกุมารกัสสปบอกว่าเที่ยวทำอะไรอยู่ตั้ง ๑๒ ปี แม้แต่ความรักแค่นี้ก็ตัดไม่ได้ ภิกษุณีผู้เป็นมารดาถามอีกทีเหมือนหนึ่งไม่เชื่อหูตัวเอง ท่านพูดอะไรนะ พระกุมารกัสสปก็พูดซ้ำอีกทีหนึ่งว่า มัวทำอะไรอยู่ตั้ง ๑๒ ปี แม้แต่ความรักแค่นี้ก็ตัดไม่ได้ ภิกษุณีรู้สึกสะเทือนใจมาก เห็นเป็นเรื่องหยาบคาย นี่หรือคือคำตอบของลูกที่หวังรอคอย อยากพบมาตั้ง ๑๒ ปี เลยตัดใจไม่มีความอาลัยที่จะพบพระกุมารกัสสปอีกเลย แล้วนางก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น

เมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วในภายหลังจึงรู้ว่า การที่พระกุมารกัสสปพูดเช่นนี้ เป็นอุบายเพื่อให้แม่ได้สำเร็จมรรคผล ไม่ใช่ใจไม้ไส้ระกำไม่ใช่เป็นคนไร้น้ำจิตน้ำใจ แต่ว่าถ้าไม่พูดอย่างนี้ แม่ก็คงจะอาลัยอาวรณ์ไม่อาจที่จะบรรลุมรรคผลได้ พอนางได้บรรลุมรรคผลแล้ว จึงได้เข้าใจคำพูดของบุตร เพราะว่าตอนนั้นพระกุมารกัสสปได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว

อันนี้เป็นเรื่องดีเรื่องหนึ่ง ที่บอกท่านผู้ฟังถึงแง่ดีของการพลัดพรากสูญเสีย คือเพราะความพลัดพรากสูญเสียนั้นเอง ภิกษุณีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสป จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นสมบัติที่มีคุณค่าสำหรับชีวิต เป็นยอดสุดของชีวิต เท่าที่ชีวิตของมนุษย์จะได้

วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายสนทนากันในธรรมสภา พระพุทธเจ้าเสด็จมาเมื่อทรงทราบว่าภิกษุทั้งหลายสนทนากันด้วยเรื่องอะไรแล้ว จึงตรัสว่าเราได้เป็นที่พึ่งของภิกษุณีนี้ไม่เพียงแต่ในชาตินี้เท่านั้น แม้ในชาติก่อนก็เคยมาแล้วเหมือนกัน

ตรัสเล่าให้ฟังถึงเรื่องกวาง ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีหัวหน้าที่ฉลาดและเป็นบัณฑิต เป็นกวางดีกลุ่มหนึ่ง หัวหน้าชื่อนิโครธ อีกกลุ่มหนึ่งเหมือนกับกลุ่มของพระเทวทัต หัวหน้าชื่อสาขะ กวางทั้ง ๒ กลุ่มนี้ถูกต้อนไปเพื่อจะเป็นเครื่องเล่นให้พระราชามายิง เป็นกีฬาของพระราชา เห็นว่าถ้าปล่อยให้เขาต้อน เราท่าจะเดือดร้อนกันไปหมด ก็เลยไปขอร้องบอกว่า เอาเถอะ! เมื่อต้องการจะเอาไปทำอาหารถวายพระราชา พวกเราจะสละชีวิตตนวันละตัวๆ ก็ตั้งเวรกัน ถึงเวรใครวันนั้นก็ไป

คราวหนึ่ง ถึงเวรของนางเนื้อซึ่งกำลังมีครรภ์อยู่ นางเนื้อก็ไปขอร้องหัวหน้าชื่อสาขะ ขอให้นางคลอดลูกก่อน เสร็จแล้วต่อไปนางจะไปตายไปเอาคอพาดเขียง แต่หัวหน้าไม่ยอม นางเนื้อก็เลยไปหาหัวหน้านิโครธบอกว่า ขอผัดเวลาให้ใครไปแทนก่อน เมื่อนางคลอดลูกแล้วนางก็จะไปหัวหน้าชื่อนิโครธ เป็นพระโพธิสัตว์ ก็บอกว่า ไม่เป็นไรหรอก จะช่วยถึงเวลาก็เอาคอไปพาดเขียงเอง คนที่จะมาฆ่าเนื้อเห็นเข้าก็ไปกราบทูลพระราชา เพราะว่าเนื้อตัวนี้ได้รับพระราชานุญาตว่าไม่ให้ฆ่า พระราชาก็เสด็จมา และได้ทราบเรื่องว่าเป็นมาอย่างไร ก็ทรงพระราชทานชีวิตให้กับเนื้อตัวนั้น เนื้อตัวนั้นก็บอกว่า แล้วเนื้อตัวอื่นๆ จะทำอย่างไร ขอร้องพระราชาว่า ให้พระราชทานชีวิตด้วย พระราชาเห็นคุณธรรมของเนื้อตัวนี้ก็เลยพระราชทานชีวิตเนื้อหมดเลยทั้ง ๒ ฝูง

ต่อมาเมื่อนางเนื้อได้คลอดลูกแล้ว ธรรมดาลูกเนื้อก็ไม่รู้เรื่อง เหมือนกับเด็กไม่รู้ใครเป็นใคร ไปเล่นในสำนักของเนื้อชื่อสาขะ แม่ก็ให้โอวาทสอนลูกบอกว่า ลูกเอ๋ย! อย่าไปเล่นในสำนักของเนื้อชื่อสาขะ ถ้าจะเล่นให้เล่นในสำนักของเนื้อนิโครธ อย่าคบหาสมาคมกับเนื้อชื่อสาขะ

แต่จงคบหาสมาคมกับเนื้อชื่อนิโครธ การตายในสำนักของเนื้อชื่อนิโครธประเสริฐกว่าการอยู่ในสำนักของเนื้อชื่อสาขะ

นิโครฺธเมว เสเวยฺย	พึงคบกับเนื้อชื่อนิโครธ
น สาขมุปสํวเส	อย่าคบกับเนื้อชื่อสาขะ
นิโครฺธสมึ มตํ เสยฺโย	การตายในสำนักของเนื้อชื่อนิโครธยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ในสำนักของเนื้อชื่อสาขะ ไม่ประเสริฐเลย ไม่ดีเลย

นี่พระพุทธเจ้าท่านเล่าเรื่องในอดีตว่า พระองค์ได้ช่วยภิกษุณีมารดาพระกุมารกัสสป ไม่เพียงแต่ในชาตินี้เท่านั้น แม้ในชาติก่อน สมัยที่เสวยพระชาติเป็นเนื้อ ก็ยังได้ช่วยเหมือนกัน แม่เนื้อนั้นแหละคือ มารดาของกุมารกัสสป ลูกก็คือพระกุมารกัสสป

เรื่องพุทธจริยาในอดีตสมัยเป็นพญาเนื้อนิโครธนี้ ให้คติผู้ใหญ่ที่ปกครองบ้านเมืองหรือผู้เป็นใหญ่ในหมู่คณะว่า ต้องเป็นผู้มีขันติ มีเมตตาและมีความเอ็นดู ต้องเป็นผู้มีน้ำใจเสียสละ ยอมรับความทุกข์แทนบริวารของตนเองได้ ต้องเป็นผู้มีปัญญา ตรองหาอุบายเพื่อจะบำบัดทุกข์ของหมู่คณะ หรือของคนที่อยู่ในปกครอง และนำความสุขเข้าไปให้หมู่คณะนั้น หัวหน้าอย่างนี้จึงสมควรได้รับการยกย่องเคารพบูชาจากบริวารของตน อย่างที่แม่เนื้อสอนลูกของตนว่า ตายอยู่ในสำนักของเนื้อชื่อนิโครธยังดีกว่ามีชีวิตอยู่ในสำนักของเนื้อชื่อสาขะ

ที่ท่านเล่าเรื่องเป็นสัตว์บ้าง เป็นเนื้อบ้าง มีเจตนาต้องการจะสอนคนนั่นเอง นี่เป็นเรื่องหนึ่งที่กลับร้ายให้กลายเป็นดี เป็นแง่ดีของการพลัดพรากสูญเสีย เพราะฉะนั้น **คนที่มีปัญญาก็จะถือสิ่งต่างๆ เป็น**

บทเรียน แม้ว่าเราจะได้สูญเสียอะไรไปบ้างแล้ว ก็ให้มันล่วงเลยไป อย่าเก็บเอาเรื่องที่ล่วงไปแล้วมาทรมานตนเอง อย่ายอมเป็นทาสของอดีต อย่าให้อดีตมาทำลายอนาคต และปัจจุบัน อย่าจมอยู่กับอดีตที่เศร้าหมอง อย่าขัง อย่าจองจำตัวเองไว้กับอดีตที่ทรมาน เพราะไม่มีประโยชน์อะไร และไม่ฉลาด อดีตจะเป็นอย่างไรก็ช่างมันเถอะ มันผ่านไปแล้ว มันล่วงไปแล้ว แต่ว่าปัจจุบัน และอนาคตยังเป็นของเรา ขอให้เริ่มทำใหม่ สร้างใหม่ ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด แล้วอนาคตก็จะดีเอง เพราะว่าปัจจุบันจะกลายเป็นอดีตของอนาคต วันนี้จะเป็นอดีตของพรุ่งนี้ เราสร้างอนาคตกันด้วยปัจจุบัน เราก็จะได้อนาคตดีๆ ถ้าเราทำปัจจุบันให้ดี อันนี้เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาอยู่ไม่น้อยทีเดียว

อีกเรื่องหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นต้นร้ายปลายดี คือได้บทเรียนแล้วทำให้ดีได้ ถ้าได้กัลยาณมิตร และได้สิ่งที่ดีมาเป็นเครื่องประดับจิตใจ มาเป็นแนวคิด แม้อดีตจะร้ายสักเท่าไรก็ดีได้ เป็นแง่ดีของความสูญเสีย ต่อไปก็เป็นเรื่องของนางปฏาจารา ซึ่งค่อนข้างจะแพร่หลาย นำมาประกอบในที่นี้เพื่อความสมบูรณ์

ปฏาจาราเป็นธิดาเศรษฐีในเมืองสาวัตถี เมื่อรุ่นสาวได้ร่วมรักกับคนใช้ของตนโดยที่มารดาบิดามิได้ทราบระแคะระคายเลยแม้แต่น้อย

ต่อมาชายหนุ่มผู้หนึ่งที่มีศักดิ์ตระกูลเสมอกันมาขอนาง มารดาบิดาของนางยกให้ กำหนดวันวิวาห์แล้ว นางจึงบอกแก่คนใช้ซึ่งเป็นคนรักของนางว่า หากนางเข้าสู่พิธีวิวาห์แล้ว เขาไม่อาจพบนางได้อีกไม่ว่าในกรณีไรๆ เพราะฉะนั้น หากว่ารักนางจริงก็ขอให้พานางหนีไปอยู่ที่อื่นเสียก่อนวันวิวาห์

บุรุษนั้นรับทำตามคำของนาง นัดหมายกันแล้ว วันรุ่งขึ้น เขาไปคอยอยู่แต่เช้า ณ ที่แห่งหนึ่ง ปฏาจาราปลอมตัวเป็นทาสี นุ่งผ้าปอนๆ เอารำทาตัว สยายผมถือหม้อน้ำรวมไปกับพวกทาสี ไปยังที่นัดหมาย แล้วพากันหนีไปอยู่ ณ บ้านป่าแห่งหนึ่ง อยู่ร่วมกันอย่างสามีภรรยา

สามีไถนาในป่า เก็บผักหักฟืน ส่วนภรรยาตักน้ำตำข้าวและหุงต้มเป็นต้น ต่อมานางมีครรภ์ เมื่อท้องแก่จะคลอด นางขอร้องสามีให้นำกลับไปบ้านเดิมเพื่อคลอดบุตร เพราะที่บ้านป่าไม่มีญาติพี่น้องหรือใครๆ ที่จะช่วยเหลือในการคลอดได้ แต่สามีไม่ยอมไปเพราะกลัวพ่อตาแม่ยายจะทำร้ายหรือฆ่าให้ถึงตาย นางอ้อนวอนแล้วๆ เล่าๆ แต่ไม่มีผล

วันหนึ่งเมื่อสามีออกไปทำงานในป่า นางสั่งเพื่อนบ้านไว้ว่า หากสามีกลับมาถามถึงนาง ขอให้บอกว่านางกลับไปคลอดที่บ้านเดิม ดังนี้แล้วออกจากบ้านป่ามุ่งหน้าสู่นครสาวัตถี

สามีกลับจากป่าทราบความเข้า จึงรีบออกติดตามมุ่งหมายจะเอาตัวกลับ มาทันเข้าระหว่างทาง อ้อนวอนให้นางกลับสู่บ้านป่าแต่นางหายอมไม่ ยืนยันจะไปคลอดที่บ้านอย่างเดียว

ขณะนั้นลมกัมมัชวาตเกิดขึ้น นางปวดท้องจะคลอดจึงเข้าไปบังพุ่มไม้แห่งหนึ่ง นอนกลิ้งเกลือกอยู่กับพื้นดินคลอดได้โดยยาก แต่ก็คลอดจนได้

เมื่อคลอดแล้วสองสามีภรรยาจึงพากันกลับยังบ้านป่าตามเดิม ต่อมานางตั้งครรภ์อีก จึงบอกสามีโดยนัยก่อนและหนีออกจากบ้านเมื่อสามีไม่อยู่ สามีตามมาทันเข้าอ้อนวอนให้กลับ นางก็ไม่ยอมกลับ

ขณะที่ทั้งสองกำลังโต้เถียงกันอยู่ ฝนตั้งเค้าขึ้นมาพร้อมๆ กับที่นางปวดครรภ์จะคลอด นางบอกความนั้นแก่สามี ขอให้ทำที่สักแห่งหนึ่งที่พอบังฝนได้ ฝ่ายสามีถือมีดเข้าไปยังพุ่มไม้ที่จอมปลวกแห่งหนึ่ง จึงเริ่มตัดไม้ อสรพิษมีพิษร้ายแรงตัวหนึ่งเลื้อยออกมาจากจอมปลวกกัดเขา สรีระของเขาเขียวขึ้นเพราะพิษงูแล่นไปทั่ว เสมือนไฟเกิดขึ้นภายในกายแล้วเผาไหม้อยู่ เขาล้มลงตาย ณ ที่นั้นเอง

ฝ่ายปฏาจาราประสบทุกข์อย่างหนัก ฝนเริ่มเทลงมาอย่างแรง นางมองดูทางมาของสามีก็ไม่เห็น ได้คลอดบุตรตรงนั้นนั่นเอง เด็กทั้งสองไม่อาจทานกำลังลมและฝนได้ จึงร้องไห้ลั่นออกมา นางหมดปัญญาที่จะทำอย่างอื่น จึงเอาเข่าและมือทั้งสองยันลงกับพื้นคร่อมบุตรทั้งสองไว้ตลอดคืน

ราตรีล่วงไปด้วยความยากลำบากของนางเป็นอย่างยิ่ง ร่างกายของนางซีดเหลืองไม่มีโลหิต เสมือนใบไม้เหลือง

เมื่ออรุณขึ้น นางกำหนดทางที่สามีเดินไปเมื่อเย็นวาน แล้วอุ้มบุตรคนหนึ่ง จูงคนหนึ่งเดินไปตามทางนั้น เห็นสามีนอนตายอยู่ข้างจอมปลวก นางเสียใจอย่างใหญ่หลวง รำพันว่า

"เพราะเราแท้ๆ สามีจึงตายอย่างนี้"

นางเดินมาถึงลำน้ำอจิรวดี ซึ่งขณะนั้นน้ำเต็มเปี่ยมลึกแค่หน้าอกของนาง นางจึงไม่สามารถนำบุตรทั้งสองข้ามไปพร้อมกันได้ จึงให้บุตรคนโตรออยู่ก่อน พาบุตรคนเล็กเพิ่งคลอดเมื่อคืนนี้ข้ามไปก่อน วางไว้บนฝั่งแล้วกลับมาเพื่อรับบุตรคนโต ขณะที่นางมาถึงกลางแม่น้ำ เหยี่ยวใหญ่

ตัวหนึ่งบินมา เข้าใจในบุตรคนเล็กของนางว่าเป็นชิ้นเนื้อจึงโฉบลงมา นางซึ่งหันรีหันขวางอยู่กลางแม่น้ำเพราะเป็นห่วงบุตรคนเล็ก ได้เห็นดังนั้นจึงส่งเสียงไล่นก แต่นกไม่ได้ยิน ฝ่ายบุตรคนโต ยืนรอแม่อยู่ฝั่งนี้ ได้ยินเสียงแม่และเห็นแม่ยกมือทั้งสองขึ้น เข้าใจว่าเรียกตนจึงกระโดดลงน้ำ น้ำซึ่งกำลังไหลเชี่ยวได้พัดเด็กน้อยจมลงทันที

ปฏาจาราต้องสูญเสียบุตรทั้งสองในเวลาเดียวกัน นางขึ้นจากแม่น้ำร้องไห้รำพันไปว่า "สามีของเราตายในทางเปลี่ยว บุตรคนหนึ่งถูกเหยี่ยวเฉี่ยวไป คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป..."

นางพบชายคนหนึ่งเดินสวนทางมา จึงถามถึงมารดาบิดาในเมืองสาวัตถี ชายนั้นตอบว่า เมื่อคืนนี้ฝนตกหนักท่านทราบมิใช่หรือ ปฏาจาราตอบว่า ทราบ แต่ฝนนั้นตกเพื่อนางคนเดียว คือเพื่อลงโทษนางคนเดียว ชายนั้นบอกให้ทราบว่าเมื่อคืนนี้เรือนของเศรษฐีพังทับคนทั้ง ๓ ถึงตาย คือเศรษฐี ภรรยา และบุตรชายคนหนึ่ง คนทั้ง ๓ กำลังถูกเผาที่เชิงตะกอนเดียวกัน ควันยังปรากฏให้เห็นอยู่

ปฏาจาราได้ทราบความนั้น ตะลึงงัน ไม่รู้สึกแม้ความที่ผ้านุ่งหลุดหลุ่ยออกจากตัว ร้องไห้รำพัน บ่นเพ้อเซซวนไปว่า

"บุตร ๒ คนตายเสียแล้ว สามีก็ตายในทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายก็ถูกเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน"

คนทั้งหลายเห็นอาการของนางแล้ว พูดกันว่า "ผู้หญิงบ้าๆ" จึงเอาหยากเยื่อและฝุ่นโปรยลงบนศีรษะ ข้างปาด้วยก้อนดิน

ขณะนั้น พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัท ณ เชตวันมหาวิหาร ทอดพระเนตรเห็นนางปฏาจาราผู้ได้บำเพ็ญบารมีมาสิ้นแสนกัปป์ มีอภินิหารเต็มเปี่ยมแล้ว กำลังเดินมา

ทราบว่า ปฏาจาราเห็นพระเถระผู้ทรงวินัยรูปหนึ่งซึ่งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ จึงทำคุณความดี ปรารถนาว่า "ขอให้หม่อมฉันได้ตำแหน่งเอตทัคคะทางทรงวินัยในศาสนาของพระพุทธเจ้าในอนาคต" พระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า จักได้ตำแหน่งนั้นในศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้า

พระโคดมพุทธเจ้า ทอดพระเนตรเห็นนางผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว มีอภินิหารอันทำไว้แล้วกำลังเดินมาเช่นนั้นทรงดำริว่า "เว้นเราเสียผู้อื่นซึ่งจะเป็นที่พึ่งของนางได้ไม่มี" จึงทรงบันดาลให้นางมุ่งหน้าสู่วิหารเชตวัน

พุทธบริษัทเห็นนางแล้วกล่าวกันว่า "อย่าให้หญิงบ้าเข้ามา" แต่พระศาสดาตรัสว่า "อย่าห้ามเธอเลย จงให้เธอเข้ามาเถิด เราจักเป็นที่พึ่งของนาง"

เมื่อนางเข้ามาใกล้แล้ว พระศาสดาตรัสว่า "น้องหญิงจงได้สติเถิด"

ด้วยพระพุทธานุภาพนั้นเอง นางกลับได้สติแล้วกำหนดได้ว่าตนมิได้นุ่งผ้า จึงมีอาการขวยเขิน นั่งกระโหย่งเพื่อซ่อนเร้นอวัยวะอันพึงละอาย

ชายคนหนึ่งโยนผ้าห่มไปให้ นางนุ่งแล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์แทบพระบาททั้งสอง ทูลว่า "ขอได้โปรดเป็นที่พึ่งของหม่อมฉันด้วยเถิดพระเจ้าข้า เหยี่ยวเฉี่ยวบุตรคนหนึ่งไป คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามีตายในทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือนทับตาย"

พระศาสดาทรงปลอบนางว่า "ปฏาจารา! บัดนี้เธอได้มาอยู่เฉพาะหน้าของผู้อันจะเป็นที่พึ่งของเธอได้แล้ว อย่าคิดอะไรมาก อย่าเสียใจเลย เธอจะได้สิ่งอันยิ่งใหญ่อื่นมาชดเชยสิ่งที่สูญเสียไป ปฏาจาราเอย! น้ำตาของคนที่ร้องไห้เพราะสูญเสียปิยชนมีบุตรเป็นต้น ในสงสารอันยาวนานนี้มีมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ เมื่อเป็นเช่นนี้ เหตุไรเธอจึงจะประมาทอยู่เล่า"

เมื่อพระศาสดาตรัสอนมตัคคปริยายนี้อยู่ ความโศกของนางได้เบาบางลง พระศาสดาทรงทราบความนั้นแล้วตรัสต่อไปว่า

"ปฏาจารา ปิยชนมีบุตรเป็นต้น ไม่สามารถต้านทานหรือป้องกันบุคคลผู้ไปสู่ปรโลกได้ บุตรเป็นต้นนั้น แม้มีก็เหมือนไม่มี บัณฑิตทราบดังนี้แล้วรีบเร่งชำระศีลให้บริสุทธิ์ ทำทางไปสู่พระนิพพานของตน"

เมื่อจบเทศนา ปฏาจาราได้บรรลุโสดาปัตติผล คนอื่นๆ ก็ได้รับประโยชน์จากพระธรรมเทศนานี้มาก

ปฏาจาราได้อุปสมบทในสำนักภิกษุณีทั้งหลาย วันหนึ่งนางเทน้ำจากหม้อน้ำล้างเท้า น้ำนั้นไหลไปหน่อยหนึ่งแล้วหยุด นางเทลงอีกครั้งที่ ๒ น้ำไหลไปไกลกว่านั้นหน่อยหนึ่งแล้วหยุด ครั้งที่ ๓ ก็เหมือนกัน

นางถือเอาน้ำนั้นเป็นอารมณ์ กำหนดวัยทั้ง ๓ ว่า "สัตว์ทั้งหลายตายเสียในปฐมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เทลงครั้งแรก (นางมีประสบการณ์เกี่ยวกับลูกของนางที่ตายตั้งแต่ปฐมวัย) ตายเสียในมัชฌิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เทลงครั้งที่ ๒ (นางก็มีประสบการณ์เกี่ยวกับสามีของนางที่ตายในมัชฌิมวัย) ตายเสียในปัจฉิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เทลงในครั้งที่ ๓ (นางระลึกถึงการตายของบิดามารดา)"

พระศาสดาประทับอยู่ที่พระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไปประหนึ่งว่าประทับยืนอยู่เบื้องหน้าของนาง ตรัสว่า "อย่างนั้นแหละปฏาจารา! ความเป็นอยู่เพียงวันเดียวหรือขณะเดียวของผู้เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปของเบญจขันธ์ ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความเกิดและเสื่อมของเบญจขันธ์" ดังนี้แล้ว ตรัสพระพุทธพจน์ซึ่งปรากฏในสหัสสวรรค แห่งคัมภีร์ธรรมบทว่า

"โย จ วสฺสสตํ ชีเว อปสฺสํ อุทยพฺพยํ
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อุทยพฺพยํ"

แปลว่า ผู้ใดไม่เห็นความเกิดและความดับ ผู้นั้นแม้มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ก็ไม่ประเสริฐ ส่วนผู้เห็นความเกิดและความดับ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็ประเสริฐกว่า อันนี้ไม่ได้หมายความว่า เกิดมานานแล้ว แต่ว่าวันเดียวของบุคคลผู้เห็นความเกิดและความดับ ประเสริฐกว่าผู้อยู่ ๑๐๐ ปี แต่ไม่เห็นความเกิดและความดับ

ความเกิดและความดับนั้นท่านหมายถึง ความเกิดและความดับหรือความเสื่อมแห่งสังขาร ซึ่งเรียกในวิปัสสนาญาณว่า อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ เรียกสั้นๆ ว่า อุทยัพพยญาณ แปลว่า ญาณเห็นความเกิดดับของนามรูป เพื่อจะให้ชัดเจนยิ่งขึ้นจะขอพูดถึงวิปัสสนาญาณพอได้ใจความ

วิปัสสนาญาณ แปลว่า ญาณในวิปัสสนา ผู้ปฏิบัติเจริญวิปัสสนาเมื่อจิตสงบแล้ว ย่อมต้องผ่านญาณเหล่านี้โดยลำดับ (เหมือนคนนั่งรถเมล์ผ่านป้ายรถเมล์ หยุดบ้างไม่หยุดบ้างก็แล้วแต่)

๑. *อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ* ญาณตามเห็นความเกิดและความเสื่อมหรือความดับของนามรูป

๒. *ภังคานุปัสสนาญาณ* ญาณตามเห็นความดับแห่งนามรูป คือเห็นความดับไปแห่งนามรูปอย่างเดียว

๓. *ภยตูปัฏฐานญาณ* ญาณตามเห็นสังขารหรือนามรูปปรากฏเป็นสิ่งน่ากลัว เพราะความทุกข์นานาประการ และก็ต้องเป็นทุกข์บ่อยๆ

๔. *อาทีนวานุปัสสนาญาณ* ญาณตามเห็นโทษของนามรูป

๕. *นิพพิทานุปัสสนาญาณ* ญาณตามเห็นความเบื่อหน่ายในรูป

๖. *มุญจิตุกัมยตาญาณ* ญาณใคร่จะพ้นไปเสียจากนามรูปนั้น

๗. *ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ* ญาณตามพิจารณาหาทางแห่งความหลุดพ้น

๘. *สังขารุเปกขาญาณ* ญาณวางเฉยในสังขารทั้งปวง

๙. *สัจจานุโลมิกญาณ* ญาณในขณะประจักษ์แจ้งอริยสัจ ๔

รวมความว่า **บุคคลเมื่อเจริญวิปัสสนาจนจิตสงบแล้ว ย่อมเห็นความเกิดความดับแห่งนามรูป ต่อจากนั้นเห็นแต่ความดับอย่างเดียว จึงเห็นนามรูปเป็นของน่ากลัว มองเห็นโทษนานาประการ เพราะเป็นบ่อเกิดและเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ จึงเบื่อหน่ายคลายความกำหนัด ต้องการพ้นไปเสีย คือ ยกจิตให้พ้นจากความยึดติดในนามรูป จึงพิจารณาหาทางเห็นว่าความวางเฉยในสังขารทั้งปวงนั้นเป็นทางอันชอบ ต่อจากนั้นจิตย่อมดำเนินไปสู่การรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ นี่เป็นการสรุปความวิปัสสนาญาณ ๙**

ในการเจริญวิปัสสนานี้ ผู้ปฏิบัติต้องผ่าน**วิสุทธิ ๗** อีกด้วย วิสุทธิ ๗ นั้นคือ

๑. *สีลวิสุทธิ* ความหมดจดแห่งศีล

๒. *จิตตวิสุทธิ* ความปลอดโปร่งจากอารมณ์ฟุ้งซ่าน ไม่มีนิวรณ์รบกวน คือ สมาธินั่นเอง

๓. *ทิฏฐิวิสุทธิ* ความหมดจดแห่งความเห็น คือได้เห็นความเกิดดับแห่งนามรูปตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา (มีพระพุทธภาษิตที่แสดงถึงว่า "เป็นไปไม่ได้ที่ทิฏฐิสัมปันบุคคล กล่าวคือพระโสดาบัน จะเห็นธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ว่าจะเป็นสังขารหรือวิสังขารว่าเป็นตัวตน โดยความเป็นตัวตน คืออนัตตานั่นเอง แต่เป็นไปได้สำหรับปุถุชน)

๔. *กังขาวิตรณวิสุทธิ* ความหมดจด เพราะข้ามความสงสัยเกี่ยวกับธรรมชาติแห่งนามรูป ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน (แล้วก็ข้ามความสงสัยในเรื่องกรรมด้วย เมื่อข้ามความสงสัยเรื่องกรรมได้แล้ว ท่านก็ให้เป็นจุลโสดาบัน ยังไม่เป็นโสดาบัน คือมีความเชื่อกรรมอย่างมั่นคง ไม่ถือมงคลภายนอก เข้าใจ และเชื่อลงไปในเรื่องกรรมอย่างหมดใจ)

๕. *มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ* ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะว่า อันใดเป็นทาง อันใดมิใช่ทาง

๖. *ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ* ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะเกี่ยวกับปฏิปทาให้ถึงพระนิพพาน

๗. *ญาณทัสสนวิสุทธิ* ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือ ความรู้ความเห็นสมบูรณ์เต็มที่

เมื่อเจริญวิปัสสนาจนสภาพจิตข้ามพ้นกังขาวิตรณวิสุทธิแล้ว วิปัสสนูปกิเลส (สิ่งที่ทำให้วิปัสสนาเศร้าหมอง เป็นอุปสรรคของวิปัสสนา) จะเกิดขึ้น ทำให้ผู้ปฏิบัติหลงเข้าใจผิดคิดว่า นั่นคือพระนิพพาน แล้ว

ติดอยู่ในวิปัสสนูปกิเลสทั้ง ๑๐ นั้น ไม่อาจก้าวขึ้นสู่วิปัสสนาเบื้องสูงต่อไป **วิปัสสนูปกิเลสนี้จะเกิดขึ้นกับผู้เจริญวิปัสสนาถูกทาง ถ้าเจริญวิปัสสนาไม่ถูกทาง วิปัสสนูปกิเลสจะไม่เกิดขึ้น** ต้องเจริญวิปัสสนาถูกต้อง ถูกทางแล้วก็ผ่านมาทางเส้นทางนี้

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการ คือ

๑. *โอภาส* แสงสว่าง บางคนเห็นมาก บางคนเห็นน้อย บางคนก็ติดอยู่เพียงแค่แสงสว่างแล้วก็ไปไม่ได้ ติดอยู่แค่นี้ สนุกอยู่แค่นี้ พอใจเอิบอิ่มอยู่กับแสงสว่าง

๒. *ปีติ* ความเอิบอิ่มใจจนไม่อาจจะระงับได้ บางทีถึงกับต้องหัวเราะออกมา (อันนี้ก็หมายถึง ปีติทั้ง ๕ อย่าง)

๓. *ปัสสัทธิ* ความสงบ ซึ่งตนไม่เคยประสบมาก่อน (หลังจากที่ได้ปีติแล้ว ก็จะเกิดความสงบ ความผ่อนคลาย รู้สึกมีความสบาย แล้วก็ต่อไปก็จะเป็นความสุขอย่างยิ่ง)

๔. *อธิโมกข์* ความน้อมใจเชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ในทางแห่งความบริสุทธิ์

๕. *ปัคคาหะ* ความเพียร ความขะมักเขม้น ความเชื่ออย่างมั่นคง

๖. *อุปัฏฐานะ* ความตั้งมั่นแห่งจิต

๗. *ความสุข* สุขก็คือ ความสุข

๘. *ญาณ* ความรู้

๙. *อุเบกขา* ความวางเฉย

๑๐. *นิกันติ* ความพอใจ ความติดใจในอารมณ์ คืออารมณ์วิปัสสนานั่นเอง

ผู้ปฏิบัติเมื่อได้มาพบสิ่งเหล่านี้ซึ่งไม่เคยพบในชีวิตปกติ อาจหลงใหลติดอยู่ เช่น ติดอยู่ในปีติและสุข เป็นต้น เพราะปีติสุขเป็นสิ่งที่น่าปรารถนายิ่งนักของบุคคลผู้ต้องการละกิเลสโดยเด็ดขาด จึงต้องพิจารณาละวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการนี้เสีย เพราะไม่ใช่ทางแห่งพระนิพพาน มันเป็นเพียงหลุมพรางอย่างหนึ่งที่ล่อให้หลง เมื่อเห็นโทษและละได้แล้ว ญาณอันจะทำให้เห็นทางพระนิพพานก็เกิดขึ้น นั่นคือ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ แล้วจะดำเนินต่อไปจนถึงพระนิพพาน

วิสุทธิ ๗ นี้ท่านเปรียบเหมือนรถ ๗ ผลัด ที่ส่งบุคคลให้ถึงจุดหมายปลายทาง รถไม่ใช่จุดหมายปลายทางฉันใด วิสุทธิ ๗ นี้ก็ไม่ใช่จุดหมายปลายทางแห่งการปฏิบัติธรรมฉันนั้น แต่เป็นเครื่องมือ เป็นทางนำไปสู่จุดหมาย คือ มรรคผลนิพพาน หรืออนุปาทาปรินิพพาน ความดับโดยไม่มีเชื้อเหลือ ตามนัยแห่งรถวินีตสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ซึ่งพระปุณณมันตานีบุตรได้สนทนากับพระสารีบุตรเถระ

อนึ่ง **วิมุตตายตนะ คือ บ่อเกิดของความหลุดพ้น มีอยู่ ๕ อย่าง** สมถะและวิปัสสนาเป็นข้อ สุดท้ายใน ๕ อย่างคือ

๑. ฟังธรรมก็หลุดพ้นได้

๒. แสดงธรรมก็หลุดพ้นได้

๓. สาธยายธรรมก็หลุดพ้นได้

๔. พิจารณาธรรมก็หลุดพ้นได้

๕. เจริญสมถะและวิปัสสนาก็หลุดพ้นได้

เพราะฉะนั้นคนที่จะบรรลุมรรคผล ไม่จำเป็นต้องผ่านทางเส้นนี้ทุกคนไป แล้วแต่ใครจะถนัด หรือไปทะลุขึ้นมาในเส้นทางสายใด เขาก็จะบรรลุมรรคผลได้โดยวิธีนั้น

ขอย้อนกล่าวถึงความเกิดและความดับอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้น โดยธรรมดา นามรูป คือร่างกายกับจิตใจของเรา จะเกิดดับอยู่เสมอตลอดเวลา แต่เนื่องจากสืบต่อกันรวดเร็วมาก จึงไม่ค่อยรู้ว่าเกิดดับมองเห็นเป็นเที่ยง ยั่งยืน เหมือนนักวิทยาศาสตร์บอกเราว่า โลกหมุนรอบตัวเอง และหมุนรอบดวงอาทิตย์ เขาก็รู้ได้ด้วยเครื่องมือวิทยาศาสตร์ แต่คนธรรมดาสามัญมองไม่เห็นว่าโลกหมุน และไม่รู้สึกว่าโลกหมุนเลย รู้สึกว่ามันอยู่เฉยๆ แต่ก็ยอมรับ เชื่อทรรศนะของนักวิทยาศาสตร์ข้อนี้ฉันใด พระพุทธเจ้าตรัสว่า นามรูป คือ ร่างกายและจิตใจ เกิดดับอยู่เสมอ ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทรงรู้ด้วยเครื่องมือ คือพระญาณ คือพระปัญญาอันสูงเยี่ยม ตรัสบอกพวกเราไว้ คนธรรมดาสามัญมองไม่เห็นความเกิดดับทุกขณะของร่างกายและจิตใจนั้น มองเห็นเป็นเที่ยง ยั่งยืน แต่ก็ยอมรับเชื่อทรรศนะของศาสดา ฉันนั้น

นักวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ในโลกมนุษย์เราไม่มีอะไรยั่งยืนเหมือนกัน (Nothing persists save change. Change is one thing that is permanent.) ไม่มีสิ่งใดเที่ยง ความเปลี่ยนแปลงเท่านั้นเป็นสิ่งเที่ยง สิ่งที่เที่ยง มีอยู่อย่างเดียว คือ ความเปลี่ยนแปลง ก็ให้พิจารณาความไม่เที่ยง เกิด ดับ อยู่ตลอดเวลา แต่คนธรรมดาจะมองไม่เห็น

บางคนเคยเล่าให้ฟังว่า ไปทำวิปัสสนา แล้วผู้แนะนำให้มองเห็นรูปธรรม นามธรรม ให้มองเห็นร่างกาย ว่าเป็นอนัตตา เขาก็นั่งหลับตา

แต่ลืมตาขึ้นมาทีไร ก็มองเห็นเป็นอัตตาทุกที ลืมตาขึ้นทีไรก็เห็นเป็นตัวตน ไม่เห็นว่า ไม่เป็นตัวตน ถ้าความคิดอยู่ในระดับนี้ เราต้องอธิบายให้เขาเข้าใจด้วยอุปมา เช่น ให้เขาดูก้อนน้ำแข็ง ก้อนน้ำแข็งมันแข็งเพราะอยู่ในตู้เย็น พอเอาออกจากตู้เย็นมาวางไว้ในอากาศธรรมดา ไม่เท่าไรมันก็ค่อยๆ ละลายทีละน้อยๆ จนละลายเป็นน้ำธรรมดาหมด เอาน้ำธรรมดานั้นไปต้มให้เดือด มันก็ร้อนเป็นน้ำร้อน เดือดแล้วกลายเป็นไอ เราลองถามเขาว่าตัวตนของน้ำอยู่ที่ไหน ตัวตนของน้ำคืออะไร เดี๋ยวมันแข็งเดี๋ยวมันร้อน เดี๋ยวมันก็เป็นไอ อย่างนี้ก็อธิบายอนัตตาโดยอุปมา เขาฟังอย่างนี้แล้วจะเข้าใจ คือ มันเป็นไปต่างๆ ตามเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เป็นไป มันเป็นก้อนน้ำแข็งเพราะอยู่ในตู้เย็น มันละลายเพราะออกมาอยู่ในอากาศธรรมดา และมันร้อนเพราะตั้งอยู่บนเตาไฟ มันกลายเป็นไอเพราะร้อนจัด

ในแง่อารมณ์ความนึกคิดของคนเราก็เหมือนกัน มันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่มีตัวตนที่ถาวรยั่งยืน เดี๋ยวก็เป็นอย่างนั้น เดี๋ยวก็เป็นอย่างนี้ เพราะว่ามีเหตุปัจจัยมาปรุงแต่งให้เป็นอย่างไร มันก็เป็นอย่างนั้น ให้ขุ่นมัวก็ขุ่นมัว ให้สดชื่นก็สดชื่น ก็เป็นอนัตตาเหมือนกัน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า เป็นไปไม่ได้ที่พระโสดาบันหรือทิฏฐิสัมปันนบุคคลจะเห็นสังขารทั้งหลายทั้งปวงว่าเที่ยง ว่าเป็นสุข จะเห็นธรรมทั้งหลายว่าเป็นตัวตน คำว่าธรรมทั้งหลายรวม สังขตธรรม อสังขตธรรม สังขารและวิสังขาร อย่างนี้จึงจะใช้คำว่าธรรมเป็นคำรวม

ทรรศนะทางพระพุทธศาสนาถือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ ตั้งอยู่ชั่วขณะ แล้วก็ดับไป เมื่อเกิดขึ้นใหม่ก็ดำเนินไปทำนองนั้น เรียกว่า

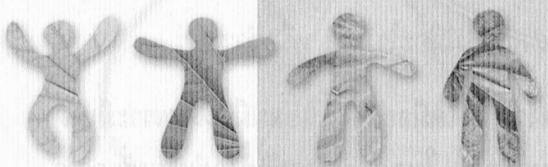
ขณิกภาวะ คือ เป็นไปชั่วขณะ ที่คนทั้งหลายเห็นเป็นเที่ยงและยั่งยืน ก็เพราะสันตติ (ความสืบต่อไม่ขาดสาย) บังเอาไว้ คงรูปลักษณะเอาไว้ แต่ก็ไม่พ้นเปลี่ยนแปลง เช่น ความชราของร่างกายซึ่งไม่มีอะไรห้ามได้ ไม่มีอะไรปิดบังได้

ขณิกวาทะของพระพุทธเจ้าได้เข้ากลางระหว่างวาทะทั้ง ๒ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสุดโต่งไปข้างหนึ่ง คือ สัสสตวาทะ ความเห็นว่าเที่ยง ยั่งยืน และอุจเฉทวาทะ ความเห็นว่าขาดสูญ ไม่มีอะไรมีอยู่ หรือดำรงอยู่

พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า สิ่งใดมีอยู่ สิ่งนั้นย่อมมีขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัย และดับไปเพราะสิ้นเหตุปัจจัย ในขณะที่ตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่เพียงชั่วคราว (ขณิกะ) การเห็นความไม่เที่ยง ความเกิดดับของสิ่งทั้งปวงอย่างนี้ ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เป็นทางนำไปสู่ความดับทุกข์ในที่สุด เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ชีวิตของผู้เห็นความเกิดและความดับแม้เพียงวันเดียว ก็ประเสริฐกว่าชีวิตของผู้ไม่เห็น แม้จะเป็นอยู่ตั้งร้อยปี"

นี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของนางปฏาจาราที่ได้ประโยชน์จากความสูญเสีย ซึ่งเป็นความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ ถ้าพิจารณาหรือดูตามความรู้สึกของคนทั่วไป แต่พอเปลี่ยนแปลงหรือหมุนจิตให้ดี เป็นการได้ที่ยิ่งใหญ่ เป็นการได้อรหัตผล ซึ่งเป็นผลที่ยิ่งใหญ่ของชีวิต ชีวิตที่เคยระหกระเหิน ที่เคยเดินทางมาในสังสารวัฏ ไม่รู้นานเท่าไรก็สิ้นสุดลง จบลง

๗

ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า :

เรามีกรรมเป็นของของตน...

ประการที่ ๕ ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับมรดกกรรม, มีกรรมเป็นแดนเกิด, มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง, มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย, เราทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น (กมฺมสฺโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ ฯ) นี่เป็นข้อความตามพุทธภาษิตในอภิณหปัจจเวกขณ์

เรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งของพุทธศาสนา* โดยเฉพาะเมื่อพูดถึงในซีกโลกียะ เพราะความเข้าใจเรื่อง

---

* ผู้สนใจศึกษาเพิ่มเติม โปรดอ่านรายละเอียดในหนังสือ "หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด" หรือหนังสือ "หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา" และ "ปกิณกะธรรม" ของผู้เขียน

กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จะช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้หลายแง่หลายมุม คือ ทำให้เราไม่ต้องน้อยใจในชะตาชีวิตของตน เพราะรู้สึกว่าเราได้ทำมาเอง และไม่ริษยาความสุขของผู้อื่น เพราะได้เข้าใจแจ่มแจ้งว่า ความสุข ความทุกข์ ความรุ่งเรือง หรือความล้มเหลว ในชีวิตแต่ละคนนั้นเป็นผลรวมของกรรมของแต่ละคน หรืออาจจะเป็นกรรมของครอบครัว กรรมของหมู่คณะของเราก็ได้ นอกจากนี้เรื่องกรรมยังช่วยแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ ความแตกต่างกันในเรื่องอุปนิสัยใจคอของคน แม้แต่อยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวกัน และมีมารดาบิดาเดียวกัน ได้รับการอบรมอย่างเดียวกัน

ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเรื่องกรรมจะทำให้เรามีน้ำอดน้ำทน มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ท้อถอย มีความเพียรสั่งสมความดี ขยาดต่อการทำความชั่ว แล้วก็ไม่ตีโพยตีพายเมื่อผิดหวัง ไม่ระเริงหลงเมื่อประสบผลดี เพราะเราประจักษ์แจ้งว่า "ผลทุกอย่างย่อมจะมีมาเพราะเหตุ" คือ มันต้องมีเหตุมาจึงจะได้รับผล หลายๆ คนบ่นให้ได้ยินเสมอ ได้ยินทางโทรศัพท์บ้าง ได้ยินโดยเล่าให้ฟังเป็นส่วนตัวบ้าง ได้ยินทางวิทยุ ทีวีบ้างว่า เขาไม่ได้ทำความเสียหายอะไร ทำไมจึงต้องมารับกรรมอย่างนี้ บางทีก็เกิดมาดี สวยก็สวย รวยก็รวย แต่งงานสามีก็ดี แต่กลับเป็นโรคร้ายและตายตั้งแต่อายุยังไม่มาก ต้องเสียเงินเสียทองในการรักษาไปหลายล้าน เขาก็คร่ำครวญว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ทำไมจึงเป็นเขา

เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนรู้ยาก เป็นอจินไตยอย่างหนึ่งสำหรับคนทั่วไป เป็นสิ่งที่คิดเอาไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรคิด เป็นเรื่องของท่านผู้ได้ทิพยจักษุที่จะเห็นได้ชัดเจน แยกเป็นกรณีได้ว่า รายนี้

ได้ทำอะไรมา ทีนี้ถ้าเราปักใจเชื่อในเรื่องกรรมอย่างมั่นคง จะทำให้เรากล้าเผชิญชีวิตอย่างห้าวหาญเด็ดเดี่ยว และสามารถมองเห็นแง่ดีของความผิดหวังหรือสิ่งที่เรียกกันว่าโชคร้าย เพราะแจ่มแจ้งขึ้นในใจว่าเป็นการใช้หนี้กรรมอย่างหนึ่ง ถ้าเราได้รับความเดือดร้อนก็เป็นการใช้หนี้กรรม ถ้าเราได้รับความสุข นอกจากเป็นการปฏิบัติถูกแล้ว ก็เป็นเรื่องของการที่เราได้รับผลรวมของกรรม ถ้าเราได้รับผลร้ายเป็นการใช้หนี้กรรม ก็ทำให้เรือชีวิตของเราเบาขึ้น สามารถจะแล่นไปข้างหน้าได้เร็วขึ้น เหมือนคนที่มีหนี้สิน เมื่อได้ใช้หนี้ไปบ้างแล้วก็ทำให้สบายใจขึ้น เบาใจขึ้น

หลักกรรมจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าไม่มีการเกิดใหม่หรือเวียนว่ายตายเกิด เพราะมีปัญหาชีวิตหลายอย่าง ที่เราไม่อาจเข้าใจได้ ถ้าไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด หรือที่เรียกว่า "สังสารวัฏ" เช่น ปัญหาคนดีบางคนมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมาน คนชั่วบางคนมีชีวิตอยู่อย่างสุขสำราญ เป็นต้น ปัญหานี้เป็นเรื่องค้างโลก ถ้ากฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ไม่เข้ามาช่วยแก้

อนึ่ง ช่วงชีวิตเพียงช่วงเดียวของบุคคลมันสั้นเกินไป ไม่เพียงพอจะพิสูจน์กรรมที่บุคคลได้ทำไว้แล้วทั้งหมด ในสังสารวัฏที่ยาวนานเราได้ทำอะไรไว้บ้างซับซ้อนอย่างไร ชีวิตเดียวไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ เหมือนดูละครฉากเดียวมันตัดสินอะไรไม่ได้ การเกิดใหม่จะช่วยอธิบายกรรมในอดีตของคนได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น **ชีวิตมนุษย์จึงเป็นเหมือนสนามทดลองแรงกรรมว่า ใครได้ทำกรรมอะไรไว้มากน้อยแค่ไหน เบาบาง หรือรุนแรงอย่างไร** ด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมาโดยย่อนี้ จะเห็นว่า **การศึกษาให้รู้แจ้งเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีผลเป็นความสุขสงบแก่ผู้ศึกษาเรียนรู้**

เป็นประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตจิตใจให้สูงขึ้น ร่มเย็น และทำให้เห็นว่าการเกิดของเรามีความหมาย ไม่ใช่เกิดมาโดยบังเอิญ และมีชีวิตอยู่อย่างหลักลอยปล่อยตัว แล้วตายไปอย่างน่าสมเพชเวทนา

เรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้คนเราหายงมงายต่อการขึ้นลงของชีวิต ช่วยคลี่คลายความข้องใจในความสับสนของชีวิต เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกผู้นับถือพุทธศาสนาควรจะเรียนรู้ทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง เพื่อชีวิตของตนเองจะได้ดีขึ้น และทำให้ผู้ใกล้ชิด เช่น ลูกหลานหรือบริวารได้มีความเข้าใจปัญหาชีวิตของตนด้วย

ถ้าเป็นไปได้ครูผู้สอนวิชาศาสนาหรือวิชาอื่นใดก็ตาม ควรย้ำให้นักเรียนเข้าใจ และเชื่อมั่นในเรื่องของหลักกรรมและสังสารวัฏ เพราะว่าอันนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ศีลธรรมมั่นคงในจิตใจของเยาวชน ถ้าไม่มีความเชื่อเรื่องหลักกรรม พื้นฐานของศีลธรรมจะง่อนแง่นคลอนแคลนเต็มที่ เด็กๆ จะวิ่งหาแต่ความสุขสำราญให้แก่ชีวิตโดยไม่คำนึงถึงผลภายหน้าจะเป็นอย่างไร

มีพระราชปรารภในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงประทานไว้เมื่อ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ดังนี้

"สำหรับพระพุทธศาสนานั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งที่เราควรจะสอนให้เข้าใจและให้เชื่อมั่นตั้งแต่ต้นทีเดียว คือสิ่งที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา นั่นคือ เรื่องวัฏสงสาร การเวียนว่ายตายเกิด และเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะหนทางปฏิบัติของพุทธศาสนาก็เพื่อให้พ้นจากสังสารวัฏ หรือวัฏสงสาร อันเป็น

ความทุกข์ แต่สิ่งที่ดีประเสริฐยิ่งนั้น คือ ความเชื่อในกรรม แต่จะสอนเฉพาะเรื่องกรรมอย่างเดียว ไม่สอนเรื่องวัฏสงสารด้วย ก็ไม่สมบูรณ์

ความเชื่อในกรรม ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเรื่องประเสริฐยิ่ง ควรเพาะให้มีขึ้นในใจของทุกคน และถ้าคนทั้งโลกเชื่อมั่นในกรรมแล้ว มนุษย์ในโลกจะได้รับความสุขใจขึ้นมาก เป็นสิ่งที่ทำให้คนขวนขวายทำแต่กรรมดี โดยหวังผลที่ดี เรื่องวัฏสงสารและกรรมนี้เป็นของต้องมีความเชื่อ เพราะเป็นของที่น่าเชื่อมากกว่าความเชื่อตั้งหลายอย่าง

ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าคนเราเชื่อกรรมจริงๆ แล้ว ควรจะได้ความสุขใจไม่น้อย โดยที่ไม่ทำให้รู้สึกท้อถอยแต่อย่างใดเลย

ข้าพเจ้าเห็นว่า เราควรพยายามสอนเด็กให้เข้าใจ และให้เชื่อมั่นในกรรมเสียตั้งแต่ต้นทีเดียว ยิ่งให้เชื่อได้มากเท่าไรยิ่งดี ควรฝังให้เป็นนิสัยทีเดียว"

กรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นกับการดำรงชีวิต ถ้าคนเราไม่เชื่อเรื่องกรรมก็จะหาความสนุกสนานเพลิดเพลินไปวันๆ ไม่กลัวที่จะทำความชั่วอะไรขอให้ได้ความสุขในปัจจุบัน ถึงอยากจะทำความดี ก็ไม่ค่อยกล้าทำ กลัวจะไม่ได้ดี อันนี้ทำให้ทั้งชีวิตส่วนตัวและชีวิตส่วนสังคมสับสนไปหมด คนสมัยนี้มีความเชื่อเรื่องกรรมน้อยลง เพราะวัตถุนิยมเข้ามาแทนที่ แปลว่าเชื่อวัตถุมากกว่าเชื่อกรรม ทำอะไรก็มุ่งให้ได้วัตถุ สิ่งของ เงินทองเกียรติยศชื่อเสียง พอใจแล้ว ส่วนจะได้มาด้วยวิธีใด จะสร้างกรรมสร้างเวรอย่างไร ก็ไม่สนใจ แล้วเหลียวสายตามาดูถูกคนที่เชื่อกรรมว่า คร่ำครึโง่ ปล่อยให้คนอื่นเขาเอาเปรียบทำนองนี้ จริงๆ แล้วคนที่เชื่อกรรมจะได้กำไร คนที่ไม่เชื่อจะขาดทุนย่อยยับไปเลย

กรรมทำให้คนต่างกัน ทำให้คนมีความคิดต่างกัน ที่ต่างกันก็เพราะแต่ละคนมีความปรารถนา มีการสั่งสมกรรมที่ไม่เหมือนกัน คือ ทีแรกความคิดมันเกิดขึ้นก่อน แล้วการกระทำจะตามมาเป็นนิสัยแล้วเป็นอุปนิสัยแล้วก็จะเป็นการสร้างชะตาชีวิตหรืออนาคต เขาสร้างอนาคตของเขาด้วยความคิดอ่าน เมื่อคิดผิด ก็ต้องทำผิด เมื่อทำผิดนิสัยไม่ดีก็ติดมาอุปนิสัยไม่ดีก็ตามมา ชะตาชีวิตก็ไปในทางไม่ดี ถึงจะพรางอยู่ได้ก็ไม่นาน

ทีแรกเรากระทำกรรมลงไปก่อน ต่อมาภายหลังกรรมนั้นเองจะมายอกย้อน มาจำแนกผู้ทำให้เป็นต่างๆ ตามชนิดของกรรมที่บุคคลผู้นั้นได้ทำลงไป ทีแรกเราปลูกต้นไม้เอาไว้ เรารักษาต้นไม้ ถนอมต้นไม้ ดูแลต้นไม้ เรียกว่าเราสร้างกรรมแล้ว ต่อมาต้นไม้มันเจริญเติบโตขึ้นทุกวันๆ แล้วมันค่อยๆ ย้อนกลับมาให้เรา ให้ออกซิเจนแก่เรา ให้ร่มเงาแก่เรา ให้ความร่มเย็นแก่เรา ให้ดอกผลแก่เรานาน ถ้าเป็นต้นไม้ดีๆ ด้วย

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสกับมานพคนหนึ่งว่า "ดูก่อนมานพ! สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้ต้องรับผลแห่งกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้นเองจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวบ้าง ให้ดีบ้าง"

๕.๑ เรามีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับมรดกกรรม

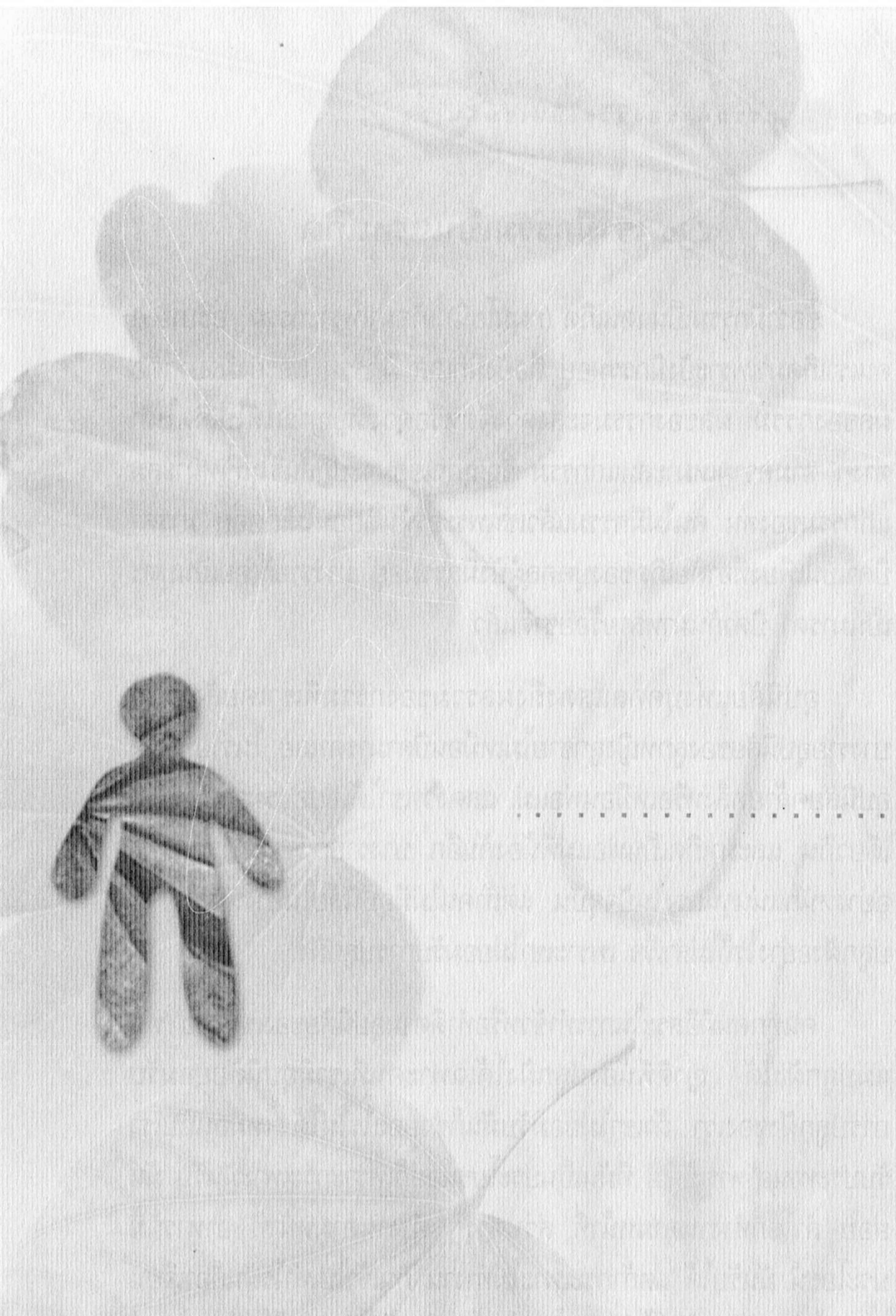
ข้อว่าเรามีกรรมเป็นของของตนนั้น คือเป็นเจ้าของแห่งกรรม ของอย่างอื่น เช่น เงินทอง ทรัพย์สมบัติภายนอก เราเพียงอาศัยใช้ชั่วคราว เมื่อตายก็เอาติดตัวไปไม่ได้สักอย่างเดียว แต่ว่ากรรมดี หรือกรรมชั่ว ๒ กรรมนี้เท่านั้นที่จะติดตามดวงจิต หรือดวงวิญญาณไปทุกแห่งทุกชาติ ที่ท่านว่าติดตามไปเหมือนเงาตามตัว ไม่ว่าจะเกิดเป็นอะไร ไม่ว่าจะไปเกิดดีหรือไม่ดีอย่างไร มันก็ยังแฝงอยู่

ท่านลองดู แม้แต่สุนัขที่ชื่อว่าเกิดเป็นสุนัขด้วยกัน แต่ฐานะความเป็นอยู่ของสุนัขไม่เหมือนกัน บางตัวก็มีความเป็นอยู่ดี บางตัวก็มีความเป็นอยู่แร้นแค้น มีโรค เช่น โรคเรื้อน เป็นต้น และไม่มีใครดูแล อยู่ด้วยความยากลำบาก บางตัวเป็นอยู่สุขสบาย ถ้าไม่คิดว่ามันเป็นภพต่ำละก็ มันอาจจะมีชีวิตสุขสบายกว่ามนุษย์บางคนบางพวกก็ได้ แต่เราถือว่าเกิดเป็นมนุษย์ดีกว่า เพราะมีโอกาสพัฒนามากกว่า ทำได้มากกว่าถ้ารู้จักทิศทางและรู้จักพิจารณาความดีความชั่ว กรรมเป็นสมบัติของเราจริงๆ ทรัพย์สมบัติภายนอกเป็นของอาศัยใช้ชั่วคราว

มีคำที่พระรัฐบาลพระเถระผู้หนึ่งของพระพุทธเจ้าได้กล่าวกับกษัตริย์โกรัพยะว่า

อสฺสโก โลโก สัตว์โลกไม่มีสิ่งที่เป็นของของตน
สพฺพํ ปหาย คมนียํ จะต้องละทิ้งสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไป

จะหวงแหนอย่างไร จะรักใคร่อย่างไรๆ ก็ขอให้ตระหนักแก่ใจเถิดว่า เราจะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ไม่มีอะไรเป็นของเราแท้จริง นี่เรียกว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าให้พิจารณาเนืองๆ ก็คือ กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท เรามีกรรมเป็นของของตนไม่ใช่สิ่งอื่น ของพวกเราจริงๆ ก็คือ กรรม มรดกอย่างอื่น เช่น มรดกในทรัพย์สินที่คนอื่นจะมอบให้ก็เป็นของไม่แน่นอน แต่กรรมที่เราทำแล้ว เราต้องได้รับ มันเป็นมรดกของเราที่แท้จริง เมื่อมันเป็นของเราแล้วจะมอบให้คนอื่นก็ไม่ได้ เราต้องเป็นทายาทของกรรม ต้องรับมรดกกรรม ยกตัวอย่างเช่นคนเป็นมะเร็ง ไม่ว่าจะเป็นที่ไหน ปอด ตับ ลำไส้ กระดูก ต้องเจ็บปวดแสนสาหัส ลูกเมียพี่น้องก็ได้แต่นั่งคอยดู จะแบ่งมาเป็นของตนบ้างก็ไม่ได้ คนที่มีญาติมากๆ และญาติรัก ถ้าแบ่งความเจ็บปวดไปได้ เขาก็คงแบ่งกันไปคนละนิดคนละหน่อย คนป่วยคงหาย แต่เพราะว่ากรรมเป็นของของตน และบุคคลต้องรับมรดกแห่งกรรม ใครทำกรรมอย่างใดไว้ก็ต้องรับกรรมเช่นนั้นไป ลูกเมียหรือสามี พ่อแม่ พี่น้องก็ไม่อาจแบ่งผลกรรมนั้นไปได้ หมอเองก็ช่วยไม่ได้ หมอช่วยเท่าที่จะช่วยได้ เอาจริงเข้าก็ยอมแพ้เหมือนกัน บางทีหมอก็เป็นเสียเอง โรคทุกโรคที่คนไข้เป็นอยู่หมอก็เป็น หมอบางคนก็เป็นโรคลำไส้ เป็นมะเร็ง บางคนก็เป็นโรคกระเพาะ บางคนก็เป็นโรคประสาท มีทุกอย่าง หมอก็เป็นได้ เวลาไม่เป็น หมอก็รักษาคนอื่นไป บางทีเป็นอยู่ด้วยรักษาคนอื่นไปด้วย เพราะว่ามีความรู้ที่จะทำสิ่งนั้นได้ แต่ว่ามิใช่จะหลีกเลี่ยงได้ หลีกเลี่ยงยาก

๕.๒ เรามีกรรมเป็นแดนเกิด

ข้อว่ามีกรรมเป็นแดนเกิด (กมฺมโยนิ) เกิดมาเพราะกรรม อธิบายว่า คนเราเกิดมาเพราะยังมีกรรมอยู่ คือยังมีกิเลส มีกรรม และยังมีวิบากคือผลของกรรม ผลของกรรมจะส่งดวงจิตหรือดวงวิญญาณให้ไปเกิดในที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่กรรม วิญญาณย่อมจะปฏิสนธิในที่เหมาะสมแก่กรรมของตน คนไม่มีกรรมแล้วเช่นพระอรหันต์ย่อมไม่เกิดอีก มารดาบิดาเป็นเพียงที่อาศัยเกิดของบุคคลผู้ยังมีกรรมอยู่ บางรายก็เคยเป็นบุตรเป็นมารดา บิดากันมาหลายร้อยชาติแล้ว

อุปนิสัยแห่งบุคคลแสดงถึงผลรวมของกรรมที่เขาเคยสั่งสมไว้ บางรายอุปนิสัยของลูกหญิงลูกชายไม่เหมือนบิดามารดาเลย ในรายที่ลูกมีอุปนิสัยคล้ายคลึงหรือเหมือนพ่อแม่ แสดงว่าเขาได้เคยอบรมตนมาอย่างเดียวกัน และมาเกิดเป็นพ่อแม่พี่น้องกันอีก บางรายก็เพราะการปลูกฝังอย่างหนักแน่นรุนแรงในปัจจุบัน แต่ถ้าคนไม่มีอุปนิสัยในทางนั้นอยู่ จะปลูกฝังอย่างไรก็ไม่สำเร็จ เพราะเขาไม่ยอมรับการปลูกฝัง

คนทุกคนมีอิสระในการทำชั่วหรือทำดีตามอุปนิสัยของเขา คือ พ่อแม่ปลูกฝังได้ ญาติพี่น้องปลูกฝังได้เฉพาะคนที่เขามีอุปนิสัยยอมรับการปลูกฝังของเรา ถ้าเขาไม่ยอมรับมันก็ช่วยอะไรไม่ได้ เหมือนกับเรารับประทานอาหารเข้าไป ที่มันเป็นประโยชน์อยู่ก็เพราะกระเพาะมันรับ มันย่อย ลำไส้ก็ทำงานตามหน้าที่ ส่วนต่างๆ ทำงานตามหน้าที่ อาหารก็มีประโยชน์ มันรับได้ แต่ถ้ากระเพาะไม่ทำงาน กินเข้าไปเท่าไรมันก็อาเจียนหมด ไม่ยอมรับ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร กินเข้าไปเท่าไรก็ไม่มีประโยชน์

อะไร อาหารดีเท่าไร ก็ไม่มีประโยชน์อะไรสำหรับคนนั้น เหมือนคำสอนดีๆ ไปให้กับคนบางคน เขาไม่รับ เหมือนกระเพาะที่มันอักเสบ เป็นแผล กินอะไรเข้าไป อาเจียนออกมาหมด กระเพาะไม่รับ อาหารไม่ย่อย บางคนรับไว้หมดและย่อยดีเป็นโอชะไป ไปเลี้ยงร่างกาย เป็นเลือด เป็นเนื้อ เป็นกระดูกเป็นอะไรดี นี้ให้เห็นว่าคำสอนต่างๆ ถ้าเขาไม่รับถึงจะสอนดีเท่าไรก็ไม่มีประโยชน์กับคนนั้น

อย่างไรก็ตามมารดาบิดาที่ดีชื่อว่าเป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกอย่างประมาณไม่ได้เลย เพราะได้ทุ่มเทความรักความปรานี ความเสียสละให้แก่ลูกอย่างที่จะหาใครเสมอเหมือนได้ยากเป็นเวลานานปี แทบจะกล่าวได้ว่าตลอดชีวิตของท่าน แต่มารดาบิดาก็ไม่สามารถช่วยให้ลูกได้ดีทุกคน ลูกคนใดมีอุปนิสัยดีเลิศติดตัวมา เขาก็ไม่เอาอย่างการกระทำที่ไม่ดีของพ่อแม่ เพราะขัดกับอุปนิสัยของเขา และในไม่ช้าเขาก็ต้องปลีกตัวออกไปอยู่ในที่อันเหมาะสมแก่เขาจนได้ นี่แหละกรรมเป็นแดนเกิดของตน เกิดมาแต่กรรมของตน มองให้ดีๆ จะเห็นจริงตามที่พระพุทธองค์ตรัสสอนเอาไว้ พระพุทธองค์ผู้เป็นพระบรมศาสดามีพระญาณที่ไม่มีอะไรติดขัด ท่านสอนไว้ว่า เราเกิดมาแต่กรรม กรรมของเราจัดสรรจัดแจงให้เกิดและหล่อเลี้ยงอุปถัมภ์

๕.๓ เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง

ข้อว่ามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง (กมฺมพนฺธุ หรือ กมฺมพนฺธู) หมายความว่า พี่น้องโดยสายโลหิตของเราอาจจะช่วยเราได้บ้าง ช่วยไม่ได้บ้าง เป็นมิตรกันบ้าง เป็นศัตรูกันบ้าง ช่วยเหลือกันบ้าง เบียดเบียนกันบ้าง เมื่อเติบโตขึ้นมาต่างก็แยกย้ายกันไป บางรายอยู่ห่างกันคนละประเทศ ที่อยู่ในประเทศเดียวกัน แต่ปีหนึ่งอาจจะได้พบกันสักครั้งหนึ่ง บางคนก็อยู่ไกลกันคนละทวีปก็มี มีความเดือดร้อนเกิดขึ้นก็ช่วยกันไม่ค่อยทัน ถ้าช่วยทันก็ช่วยได้ในวิสัยของเขาเท่านั้น พ้นวิสัยแล้วเขาก็ช่วยไม่ได้ พี่น้องกันแท้ๆ เมื่อจะสอบไล่ก็สอบแทนกันไม่ได้ ป่วยแทนกันก็ไม่ได้ โง่ ฉลาดแทนกันก็ไม่ได้ พี่ฉลาดน้องโง่ น้องฉลาดพี่โง่ ไม่แน่นอน แต่พวกพ้องเผ่าพันธุ์ที่อยู่กับเราตลอดเวลา คอยคุ้มครองรักษาเราทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น คอยช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรืองจริงๆ คือกรรมของเรา

บางคนพวกพ้องญาติพี่น้องไม่ดี แต่ตัวเขาเป็นคนดี บางคนญาติพี่น้องเผ่าพันธุ์ดี ตระกูลดี แต่ตัวเขากลับตกต่ำจนเข้ากับญาติพี่น้องไม่ได้ก็มี ทั้งนี้เพราะพี่น้องเผ่าพันธุ์ของเขาจริงๆ คือกรรมของเขานั่นเอง เขาจึงต้องอยู่กับกรรมของเขาตลอดไปจนตลอดชีวิต

๕.๔ เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

ข้อว่ามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย (กมฺมปฏิสรโณ) หมายความว่า ที่พึ่งอย่างอื่น สามารถจะให้บุคคลพักพิงได้ก็เพียงชั่วครั้งชั่วคราว พ่อแม่เต็มใจให้เราพึ่งก็เพราะเราอยู่ในปฐมวัย พอเป็นผู้ใหญ่แล้วถ้ายังพึ่งท่านอยู่อีก ท่านก็รังเกียจ ไม่อยากให้พึ่ง เคยเห็นในภาพยนตร์ว่าแม่สุนัขจิ้งจอกพอลูกมันโตแล้วมันไม่ให้อยู่ มันไล่ เข้ามามันไล่ให้ไปหากินเอง เด็กของเราถ้าโตแล้วไม่รู้จักทำมาหากินพึ่งตนเอง ทำอะไรเองไม่ได้ในวัยที่ควรจะเป็นที่พึ่งของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายได้บ้างแล้ว แต่ยังต้องพึ่งพ่อแม่อยู่ตลอดเวลา ก็ควรจะสำรวจตัวเองใหม่ พิจารณาตัวเองให้ดี

ถ้ายังพึ่งท่านโดยประการทั้งปวง นอกจากคนพิการท่านก็ไม่ชอบใจ คนอื่นก็ดูหมิ่น จะพึ่งญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ก็ได้บ้างเป็นครั้งคราว พึ่งเขาบ่อยนักก็ไม่พ้นการถูกดูถูกติเตียน แต่กรรมของเราเป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดชีวิต เป็นที่พึ่งได้ทุกชาติด้วย **คนที่กรรมไม่ยอมให้พึ่งแล้วถึงใครๆ อื่นก็ไม่อาจให้ที่พึ่งได้ มันมีอันให้วิบัติขัดข้องไปหมด ส่วนคนที่กรรมอุปถัมภ์แล้ว ใครจะทำลายก็ไม่ได้ ยิ่งกดยิ่งฟู ยิ่งบังยิ่งเห็น ยิ่งมีคนคิดร้ายยิ่งได้ดี ขอให้ท่องเอาไว้นะครับ เพราะฉะนั้นขอให้หมั่นสะสมกรรมดี เอากรรมดีเป็นที่พึ่งอาศัยเอาไว้**

ที่ว่ากรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ทราม ให้ประณีต อันนี้เป็นไปตามการกระทำของบุคคล ถ้าเราทำสิ่งทรามก็กลายเป็นคนทราม เราทำสิ่งที่ประณีตก็เป็นคนประณีต อัธยาศัยประณีต กิริยา วาจาประณีต จิตใจประณีต ถ้าเรากระทำสิ่งที่ทรามๆ หรือสิ่งที่ต่ำๆ เพราะว่าจิตใจต่ำ

การกระทำทางกายก็ต่ำ การพูดทางวาจาก็ต่ำ มันก็เลยกลายเป็นคนต่ำ นี่คือทรรศนะทางพุทธศาสนา คนต่ำ คนสูง คนเป็นผู้ดี คนเป็นไพร่ ไม่ได้อยู่ที่ชาติกำเนิด พระพุทธภาษิตที่เรารู้จักกันแพร่หลาย คือ

น ชจฺจา วสโล โหติ คนเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หามิได้

น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ คนจะเป็นคนประเสริฐเพราะชาติกำเนิดก็หามิได้

คนจะเป็นคนทรามคนเลวก็เพราะกรรม คือ การกระทำ คนจะเป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำของตนนั่นเอง

๔.๔ เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น

กรรมและผลของกรรมเป็นสิ่งตายตัวหรือไม่ตายตัว คำว่า ตายตัว คือ ไม่มีเงื่อนไข ทำอย่างไรได้อย่างนั้น ๑๐๐% ไม่มีอะไรมาขัดขวาง ขัดแย้งได้ แต่กรรมและผลของกรรมเป็นสิ่งไม่ตายตัวคือ มีเงื่อนไข มีเงื่อนไขก็คือมีข้อแม้ว่าถ้าอย่างนั้นมันจะเป็นอย่างนี้ ถ้าอย่างนี้ก็จะเป็นอย่างนั้น ตัวอย่างเช่น คน ๒ คนทำกรรมอย่างเดียวกัน คนหนึ่งได้รับผลมาก อีกคนหนึ่งได้รับผลน้อยทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว เพราะอะไร มีเหตุปัจจัยอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง

เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีพระพุทธภาษิตอ้างอิงดังนี้

"บุคคลบางคนทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นนำเขาไปนรก บางคนทำบาปกรรมเล็กน้อย แต่บาปกรรมนั้นให้ผลเพียงในปัจจุบันชาตินี้เท่านั้น แล้วก็แล้วกันไป คือ ไม่ให้ผลอีก"

อันนี้ทำไมจึงไม่เหมือนกัน

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายไว้ว่า

"บุคคลเช่นไรทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อยแล้วไปสู่นรก ก็คือ บุคคลที่ไม่ได้รับอบรมกาย ไม่ได้อบรมศีล ไม่ได้อบรมจิต ไม่ได้อบรมปัญญา เป็นคนมีคุณธรรมน้อย มีคุณงามความดีน้อย มีจิตใจต่ำ มีจิตใจคับแคบ มีปกติอยู่เป็นทุกข์แม้ด้วยเรื่องเพียงเล็กน้อย (อปฺปทุกฺขวิหารี)

"บุคคลเช่นไรทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อยแล้วบาปนั้นให้ผลในปัจจุบันเล็กน้อย และไม่นำไปสู่นรก คือบุคคลผู้มีใจกว้าง มีใจสูง มีปกติอยู่ด้วยเครื่องอยู่ที่ยิ่งใหญ่ เช่น พรหมวิหารธรรม"

เปรียบเหมือนบุคคลใส่ก้อนเกลือลงในขันน้ำใบน้อย หรือในถ้วยน้ำเล็กๆ น้ำนั้นจะเค็มจัดดื่มไม่ได้ เพราะว่าน้ำน้อยเกลือมาก ถ้าเอาก้อนเกลือเช่นนั้น ใส่ลงไปในแม่น้ำคงคา หรือเอาไปใส่ไว้ในตุ่มใหญ่ ในแท้งค์ใหญ่ๆ น้ำจะไม่เค็มเลย เพราะว่าน้ำมีจำนวนมาก และเกลือมีจำนวนน้อย

นี่เป็นเหตุผลที่ว่า คนทำกรรมอย่างเดียวกัน แต่ให้ผลไม่เหมือนกัน เพราะมีเงื่อนไข เงื่อนไขอยู่ตรงที่ว่า คนบางคนนั้นเป็นคนที่ไม่ได้อบรมกาย ไม่ได้อบรมศีล ไม่ได้อบรมจิต ไม่ได้อบรมปัญญา เป็นคนที่มี

คุณธรรมน้อย มีใจต่ำ มีใจคับแคบ มีปกติอยู่เป็นทุกข์แม้เพียงเรื่องเล็กน้อย เหมือนเรือเพียบจวนจมอยู่แล้ว แคมเรือปริ่มน้ำอยู่แล้ว พอเอาก้อนหินสักก้อนหนึ่ง หนักประมาณ ๒ กิโลกรัมใส่ลงไป เรือก็จม

แต่คนบางคนเป็นคนที่ได้อบรมกาย ได้อบรมศีล ได้อบรมจิต ได้อบรมปัญญา เป็นผู้ที่มีคุณธรรมมาก มีจิตใจสูง มีปกติอยู่ด้วยธรรมอันหาประมาณมิได้ อย่างนี้เหมือนกับเรือที่ลอยลำอยู่ ไม่ได้บรรทุกหนักอะไรเลย อยู่สบายๆ เฉยๆ เอาก้อนหินจำนวนเท่ากันใส่ลงในเรืออย่างนั้น เรือก็ไม่จม นี่คือเหตุผลที่ว่า สิ่งเหล่านี้เข้ามาเป็นเงื่อนไขในการกระทำ ทำให้ผลกรรมที่บุคคลทำแล้ว แม้จะเหมือนกันแต่ได้ผลไม่เหมือนกัน

ตัวอย่างที่ใกล้เข้ามาอีก เช่น ลูกเรา หลานเรา หรือคนที่ใกล้ตัวเรา ถ้าเขาทำความดีมาตลอด พอทำความผิดเพียงเล็กน้อย เราก็พร้อมที่จะให้อภัยเขา ในฐานะที่เขาไม่ได้ทำความผิดมาก่อน แต่ถ้าคนไหนที่ทำความผิดมากๆ เรียกว่าทำความผิดเรื่อยมา เป็นความผิดสะสม ในใจของเราก็คาดโทษไว้แล้ว คล้ายๆ ว่ามีสาเหตุมาเรียบร้อยแล้ว พอมีความผิดอีกเล็กน้อยเป็นชนวนก็ทำให้ระเบิดออกมา ทำให้ความไม่พอใจมากที่สุดระเบิดออกมา ลงโทษได้แรงเพราะว่าเป็นความผิดสะสม อันนี้คือเงื่อนไขของกรรม

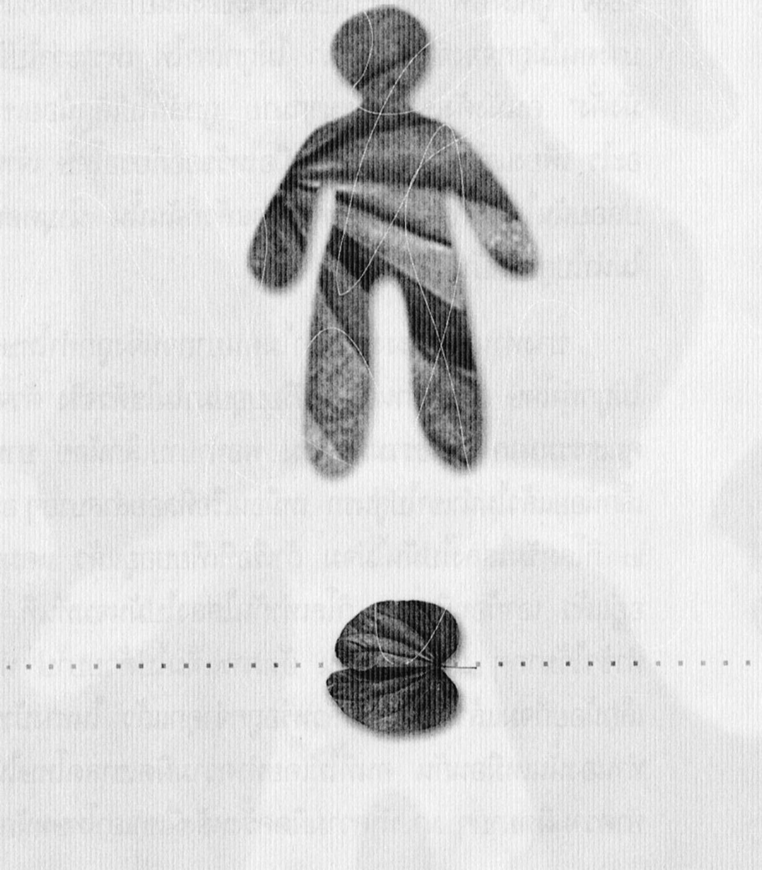
มีพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า "บางคนถูกจองจำเพราะทรัพย์กึ่งกหาปนะบ้าง หนึ่งกหาปนะบ้าง ร้อยกหาปนะบ้าง แต่บางคนไม่ถูกจองจำเพราะทรัพย์จำนวนนั้น" หมายความว่า บางคนไปลักขโมยทรัพย์เขา หนึ่งกหาปนะบ้าง ร้อยกหาปนะบ้าง แล้วถูกจองจำ แต่บางคนไม่ถูกจองจำเพราะทรัพย์จำนวนนั้น ถามว่าคนพวกไหนถูกจองจำ คนพวกไหนไม่ถูก

จองจำ พวกที่ยากจนขัดสนถูกจองจำ พวกมั่งคั่งมีทรัพย์เหลือเฟือไม่ถูกจองจำฉันใด คนทำกรรมเล็กน้อยที่กล่าวมาก็ฉันนั้น ไปนรกบ้าง ไม่ต้องไปนรกบ้าง

ฟังอุปมาต่อไปอีกอุปมาหนึ่งจะเข้าใจ "คนลักแกะบางคนถูกฆ่า ถูกจองจำ ถูกเผาไฟ เพราะว่าไปลักแกะของคนยากจนขัดสนเข้า คนลักแกะบางคนไม่ถูกจองจำ ไม่ถูกฆ่า ไม่ถูกเผาไฟ เพราะว่าไปลักแกะของคนมั่งคั่ง" คนมั่งคั่งเขามีแกะมากมาย ถูกลักไปเล็กน้อยเขาไม่เดือดร้อนอะไร เพียงแต่ผู้ลักยอมน้อมยกมือไหว้ขออภัยขอโทษ เจ้าของแกะก็ยินดีปล่อยฉันใด บาปกรรมที่บุคคลทำแล้วก็ฉันนั้น นำบุคคลไปสู่นรกบ้าง ไม่นำไปสู่นรกบ้าง

บางท่านอาจจะงงว่า ทำไมคนยากจนจึงถูกทำโทษ คนมั่งคั่งจึงไม่ถูกทำโทษ เรื่องนี้ท่านเพียงเปรียบอุปมาไม่ใช่ตัวจริง ตัวจริงก็คือคนที่มีคุณธรรมมาก คุณธรรมมันท่วม พอทำบาปเล็กน้อย บาปก็ให้ผลเพียงเล็กน้อยแล้วไม่นำเขาไปสู่นรก เหมือนเรือที่ลอยลำสบายๆ อยู่ เอาก้อนหิน ๒ กิโลกรัมใส่ลงไปมันไม่จม ถ้าเรือที่เพียบอยู่แล้ว แคมเรือมันปริ่มน้ำอยู่แล้ว เอาก้อนหิน ๒ กิโลเท่ากันใส่ลงไปมันจมทันที เหมือนกับคนทำชั่วไว้มากๆ มากเหลือเกิน อัตภาพเต็มไปด้วยบาป ทำบาปอะไรอีกเล็กน้อยก็จมแล้ว ไปนรกแล้วหรือถูกจำคุกแล้ว ในทางบ้านเมืองเขาก็ทำทำนองนั้นเหมือนกัน คนที่ไม่เคยทำความผิดเขาลดโทษให้ แต่ถ้าคนที่ทำความผิดมากๆ มา ทำความผิดครั้งหลังนี่เขาเอาโทษหนัก

ตามพระพุทธพจน์นี้จะเห็น**ความมีเงื่อนไขของกรรม คือ กฎแห่งกรรมไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับเงื่อนไข และเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่** เช่น คน

ทำกรรมเล็กน้อยคนหนึ่งไปนรก อีกคนหนึ่งไม่ไป คนที่ต้องไปเพราะไม่มีคุณความดีอย่างอื่นช่วยพยุงไว้ช่วยป้องกันไว้ อีกคนหนึ่งไม่ต้องไปเพราะมีคุณความดีมาก คุณเหล่านั้นจะช่วยป้องกันได้ คือ ความดีมันท่วมความชั่ว เหมือนที่ยกตัวอย่างไว้

ขอทบทวนอีกทีว่า เด็กบางคนมีความดีมาก ไปทำความผิดเข้าเล็กน้อย ผู้ใหญ่ก็ให้อภัยได้ง่าย แต่ถ้าบางคนทำแต่ความผิด แล้ววันหนึ่งก็ไปทำความผิดด้วยกันทั้ง ๒ คน เด็กที่ทำความผิดมาตลอดจะโดนโทษหนักกว่าเพราะว่าทำความผิดสะสม คนที่มีความดีท่วมความชั่วกับคนที่มีความชั่วท่วมความดี ท่านลองนึกดูว่าจะเป็นอย่างไรในการไปทำความชั่วอย่างเดียวกันเข้าอีก

สมมติว่ามีข้อสอบอยู่ ๒๐ ข้อ นักเรียนคนหนึ่งทำถูกมา ๑๙ ข้อ แล้วมาผิดข้อที่ ๒๐ ส่วนนักเรียนอีกคนหนึ่งทำผิดมาเรื่อย ข้อที่ ๒๐ ก็ผิดเหมือนกัน ก็แปลว่าที่ผิดเหมือนกัน คือ ข้อที่ ๒๐ ทีนี้ท่านลองนึกดูว่า ๒ คนนี้ใครสอบได้ใครสอบตก คิดเพียงเท่านี้เราก็จะเห็นถึงความต่างกันหรือเงื่อนไขของสิ่งที่เขาทำ ทำให้ความชั่วเล็กน้อยไม่มีฤทธิ์

ในคนที่มีความดีท่วมความชั่ว ทำให้ความชั่วเล็กน้อยไม่มีฤทธิ์ในการให้ผล ที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเหมือนน้ำกับเกลือ แสดงว่าความดีสามารถละลายผลแห่งความชั่วให้เบาบางได้ ความชั่วที่มีจำนวนมากก็ทำนองเดียวกัน มันท่วมความดี ก็จะละลายผลแห่งความดีให้เป็นอัพโพหาริกได้เหมือนกัน อัพโพหาริก หมายความว่า มีเหมือนไม่มี ตามตัวแปลว่า อโวหาริก อโวหาร คือ กล่าวไม่ได้ว่ามี มีเหมือนไม่มี เช่น น้ำที่ติดอยู่ก้นแก้วหลังจากยกขึ้นดื่มแล้ว เราบอกน้ำหมดแล้ว ถ้า

คว่ำแก้วลงก็จะมีน้ำหยดลงนิดหน่อย แต่กล่าวไม่ได้ว่ามี เพราะมันมีน้อยเหลือเกิน หรือใครที่ตอนนี้มีเงินอยู่หนึ่งสลึง ซึ่งในปัจจุบันซื้ออะไรไม่ได้แล้ว จึงเป็นอัพโพหาริก คือกล่าวไม่ได้ว่ามี นี่คือเงื่อนไขของกรรม

มีเรื่องมากมายในตำราของพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงผู้ที่ทำบาปกรรมมามาก ตอนหลังกลับใจมาทำความดีแล้วยึดมั่นอยู่กับความดี แม้ชั่วระยะเวลาไม่นานนัก ก็ช่วยให้ไปสุคติได้ ได้คุณธรรมชั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปแล้วก็เป็นการปิดกั้นอบายภูมิได้หมดไม่ว่าจะทำกรรมชั่วมาอย่างไร พระองคุลิมาลถูกยกเป็นตัวอย่างบ่อยว่าท่านเป็นโจรฆ่าคนมามากมาย ถ้าท่านไม่ได้มาบำเพ็ญคุณงามความดีในพุทธศาสนาได้กัลยาณมิตรอย่างพระพุทธเจ้า ท่านจะไปตกนรกหมกไหม้ไม่รู้เท่าไรไม่รู้กี่พันกี่หมื่นกี่แสนชาติ แต่ว่าพอท่านได้บรรลุธรรมชั้นสูงแล้ว อบายภูมิเหล่านั้นก็ปิดหมดเลย เหมือนกับคนที่เคยเป็นหนี้ ต่อมาหาเงินมาใช้หนี้ได้หมดและยังมีเงินเหลืออีก กลายเป็นคนมั่งคั่งไปก็มี ทั้งที่เคยเป็นคนมีหนี้มาก่อน

คนที่ทำบาปเล็กน้อยแล้วได้รับผลในภพปัจจุบัน เป็นทิฏฐธัมมเวทนีย์เพียงเล็กน้อย ไม่มาก ต่อไปก็ไม่ให้ผลอีกนั่นก็คือคนที่มีคุณธรรมสูง ได้อบรมกาย ได้อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญามาอย่างดี บาปกรรมเล็กน้อยไม่สามารถทำอันตรายแก่ท่านได้ ส่วนคนที่ทำชั่วมามาก แล้วทำชั่วซ้ำเข้าอีก ก็จะได้รับผลแห่งกรรมชั่วหนักกว่าธรรมดา อันนี้เป็นกำลังใจให้เราสั่งสมความดี ครั้งละเล็กครั้งละน้อย วันละเล็กวันละน้อย ทำไปเท่าที่จะทำได้ ไม่ปล่อยให้วันเวลามันล่วงไปโดยไม่ได้สะสมความดี ต้องหมั่นสะสมความดี คือ

- อุฏฐานสัมปทา คือ ขยันในการทำมาหากินบ้าง ขยันในการประกอบคุณงามความดีบ้าง ไม่ใช้ชีวิตหาเงินอย่างเดียว ต้องหมั่นสะสมคุณงามความดีด้วย

- อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยรักษา ไม่เพียงแต่รักษาทรัพย์สินเงินทองอย่างเดียว ให้รักษาคุณงามความดีด้วย เพราะว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญ เหมือนกับคนที่เคยทำบาป ไม่เคยมีใครที่ไม่เคยทำชั่ว ต้องเคยทำกันมาทั้งนั้น มากบ้างน้อยบ้าง แล้วมารู้สึกตัวว่าเป็นความชั่ว ก็ลดลงไปลดลงไป เลิกได้ก็ดี แล้วตั้งหน้าตั้งตาทำความดีใหม่ ความดีก็ค่อยๆ เพิ่มพูนขึ้น แล้วมาท่วมความชั่ว ความชั่วมันก็ถูกละลายไป เรียกว่า ทำความดีละลายความชั่ว

วิธีกำจัดผลแห่งความชั่วก็ด้วยการทำดี หรือด้วยกรรมดี ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า **“ถ้าผลของกรรมเป็นของตายตัว แก้ไขไม่ได้อีกแล้ว ก็หมายความว่า การประพฤติพรหมจรรย์ การใช้ชีวิตทางศาสนาก็ไม่มีประโยชน์ โอกาสที่จะทำความดีจนสิ้นทุกข์ก็ไม่มี หรือมีไม่ได้ เพราะแต่ละคนเคยทำกรรมชั่วกันมาแล้วทั้งนั้น แต่เพราะเหตุที่ผลของกรรมเป็นสิ่งไม่ตายตัว มีเงื่อนไข มีเหตุปัจจัยเบี่ยงเบน การประพฤติพรหมจรรย์ หรือการใช้ชีวิตทางศาสนาจึงมีประโยชน์ โอกาสที่จะทำความดีกับการสิ้นทุกข์จึงมีขึ้นได้”** อันนี้เป็นพระพุทธภาษิตที่ตีความใหม่ เขียนด้วยสำนวนใหม่ ให้เข้าใจง่ายขึ้น ถ้าเอาตามต้นฉบับแท้ๆ จะฟังยากกว่านี้เยอะ แต่ใจความจะเท่ากัน

เพราะฉะนั้นกฎแห่งกรรมที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือ ทำเหตุดีย่อมได้รับผลดี ทำเหตุชั่วย่อมได้รับผลชั่ว นั้นก็เป็นหลักที่วางไว้กว้างๆ

ทั่วๆ ไป ยังไม่พูดถึงเงื่อนไข หรือเหตุปัจจัยอันจะทำให้ผลกรรมเบี่ยงเบน ท่านลองนึกดูเวลาเตะฟุตบอล ถ้าไม่มีฝ่ายตรงข้ามป้องกันไว้ ลูกบอลมันจะต้องเข้าประตู แล้วก็เข้าไปโดยง่าย ตรงไปตรงมา หรือเหมือนไม้ที่วางลงไปในน้ำ ธรรมดามันต้องลอยไปตามกระแสน้ำ แต่อาจมีเหตุปัจจัยให้มันลอยทวนน้ำก็ได้ เช่น ใช้เรือพาย เรือแจว หรือเรือยนต์ ลากจูงไม้ทวนกระแสน้ำไป

ถ้าจะตั้งคำถามว่า ไม้ลอยตามน้ำเสมอไปหรือ บอกว่าถ้าไม่มีเหตุปัจจัยอื่นมันก็จะลอยไปตามน้ำ แต่ถ้ามีเหตุปัจจัยอื่นมันอาจจะลอยทวนน้ำก็ได้ ในวาเสฏฐสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๑๓ ข้อ ๗๐๗ พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับมานพชื่อวาเสฏฐะและภารัทวาชะ ถึงบุคคลต่างๆ ว่าเขาเป็นเช่นไรก็เพราะกรรม คือการกระทำของเขา เช่น เป็นพราหมณ์ เป็นชาวนา เป็นพ่อค้า เป็นศิลปิน เป็นโจร เป็นทหาร เป็นพระราชา เป็นต้น ย่อมเป็นไปตามกรรม กรรมคือสิ่งที่เขาทำ ไม่ใช่เพราะกำเนิด

ตอนท้ายพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า "บัณฑิตผู้เห็นในปฏิจจสมุปบาทฉลาดในกรรม และผลของกรรม ย่อมเห็นกรรมตามเป็นจริง" ตามที่กล่าวมาแล้ว คือ คนจะเป็นชาวนาก็เพราะไถนา ทำนา จะเป็นพ่อค้าก็เพราะค้าขาย เป็นศิลปินเพราะดำเนินชีวิตด้วยศิลปะ เป็นโจรเพราะประกอบโจรกรรม อย่างนี้เป็นต้น

พระพุทธเจ้าได้ตรัสต่อไปว่า "โลกเป็นไปตามกรรม หมู่สัตว์ก็เป็นไปตามกรรม สัตว์ทั้งหลายผูกพันอยู่ในกรรม เหมือนเพลารถยึดรถที่กำลังวิ่งไป บุคคลย่อมเป็นผู้ประเสริฐเพราะคุณธรรม ตบะ คือ ความ

เพียรเผาบาป พรหมจรรย์ คือ การประพฤติตัวประเสริฐ ความสำรวม และฝึกตน อย่างนี้แหละคือผู้ประเสริฐสูงสุด”

นี่คือข้อความในวาเสฏฐสูตรที่กล่าวถึงเรื่องกรรมที่คนมักชินกับคำว่า กมฺมุนา วตฺตตี โลโก กมฺมุนา วตฺตตี ปชา โลกเป็นไปตามกรรม หมู่สัตว์เป็นไปตามกรรม กมฺมนิ พนฺธวา สตฺตา สัตว์ผูกพันอยู่ในกรรม

ขอให้ท่านได้พิจารณาตามพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับนายคามณีว่า

“ดูก่อนคามณี! ศาสดาบางท่านมีวาทะ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ผู้ที่ฆ่าสัตว์ต้องไปอบาย ตกนรกทั้งหมด ผู้ที่ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกามและพูดเท็จก็เช่นเดียวกัน สาวกผู้เลื่อมใสศาสดาเช่นนั้น คิดว่าศาสดาของเรามีวาทะ มีทิฏฐิว่า ผู้ที่ฆ่าสัตว์ต้องไปอบายตกนรกทั้งหมด เขาจึงมีทิฏฐิความเห็นขึ้นว่า สัตว์ที่เราฆ่าไปแล้วก็มี เราคงต้องไปอบายตกนรกเป็นแน่แท้

ดูก่อนคามณี! เมื่อสาวกเลื่อมใสศาสดาเช่นนั้น ไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นเช่นนั้นเสีย ก็ย่อมอยู่ในนรก คือเริ่มตกนรกตั้งแต่ยังไม่ตายแล้ว เหมือนถูกจับมาใส่ไว้...ในเรื่องอทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร และมุสาวาท ก็เช่นเดียวกัน”

“ดูก่อนคามณี! แต่เราตถาคตผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เป็นผู้รู้ และเป็นผู้จำแนกธรรม ติเตียนปาณาติบาตเป็นต้น...

ดูก่อนคามณี! สาวกผู้เลื่อมใสในศาสดาเช่นนั้น ย่อมสำเหนียกว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตำหนิปาณาติบาต เป็นต้น โดยอเนกปริยาย และตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงงดเว้นปาณาติบาตเสียเถิด ก็สัตว์ที่เราฆ่าแล้วมีมากขนาดนั้น การกระทำนั้นไม่ดีไม่งามเลย เราจะพึงเป็นผู้เดือดร้อนใจเพราะการกระทำนั้นเป็นปัจจัยโดยแท้ บาปกรรมนั้นจักชื่อว่าเราไม่ได้ทำก็หาไม่

เขาพิจารณาดังนี้แล้วจึงละปาณาติบาตนั้นเสีย งดเว้นปาณาติบาต คือไม่ทำอีกต่อไป เป็นอันว่าเขาละบาปกรรมนั้น ล่วงพ้นบาปกรรมนั้นด้วยการทำอย่างนี้

ในเรื่องอทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาทก็เหมือนกัน เขาเว้นเพิ่มขึ้น คือ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เว้นจากอภิชฌา โลภอยากได้ของผู้อื่น เว้นจากพยาบาท และเว้นจากมิจฉาทิฏฐิแล้วเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ เขาผู้เป็นสาวกของพระอริยะ มีใจปราศจากอภิชฌา พยาบาท ไม่ลุ่มหลง มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคง ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แผ่ไปในทิศทั้งปวง ตลอดโลกทั้งปวง ในสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน เมื่อเขาเจริญเมตตาเจโตวิมุติอยู่ หมายถึงเจริญเมตตาจนถึงขั้นฌาน ทำให้มากอย่างนี้ กรรมใดที่ทำไว้พอประมาณ กรรมนั้นจักไม่เหลือ ไม่ตั้งอยู่ในเจโตวิมุตินั้น”

อันนี้เป็นข้อความจากสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๘ ข้อ ๖๑๓, ๖๑๙ ตัดมาสั้นๆ พอได้ใจความ เจโตวิมุติ หมายถึงความหลุดพ้นทางใจ ซึ่งท่านหมายถึงอัปปนาสมาธิหรือได้ฌาน เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอยู่อย่างนี้ นายคามณีผู้เป็นสาวกของนิครนถ์ ก็ได้ทูล

สรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสก นับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

ตามพระพุทธพจน์นี้ ท่านจะเห็นว่า บาปกรรมที่ทำแล้ว สามารถละได้ ล่วงพ้นเสียได้ด้วยการเว้นบาป คือเว้นบาปกรรมเช่นนั้นเสีย ถือว่าเป็นการละได้ ล่วงพ้นไปได้ แล้วทำกรรมดีใหม่ เหมือนคนที่เคยเป็นแผลจะเจ็บปวดทรมานเพราะแผลนั้นสักเท่าไรก็ตาม แต่เมื่อเขารักษาแผลอย่างดี แผลจะค่อยๆ หาย ความเจ็บปวดก็จะค่อยๆ บรรเทาลง เมื่อแผลหายสนิทดีแล้ว ความเจ็บปวดก็หายไปด้วย เพียงแต่ได้ชื่อว่าเคยเป็นแผล แต่ตอนนี้ไม่เป็นอะไรแล้ว ไม่เจ็บไม่ปวดอะไรแล้ว

เปรียบอีกอย่างหนึ่ง เหมือนคนที่ลงไปในหลุมโคลน เนื้อตัวเปรอะเปื้อนไปด้วยโคลน ต่อมาเขารู้ว่าไม่ควรอยู่ในหลุมโคลนนั้น จึงขึ้นจากหลุมโคลน ล้างตัวสะอาดดีแล้ว ประพรมด้วยของหอม นุ่งห่มด้วยผ้าหม ทำกิจที่เกี่ยวกับสิ่งสะอาด เขาไม่เปื้อนโคลนอีก เพียงแต่ได้ชื่อว่าเคยเปื้อนโคลนเท่านั้น

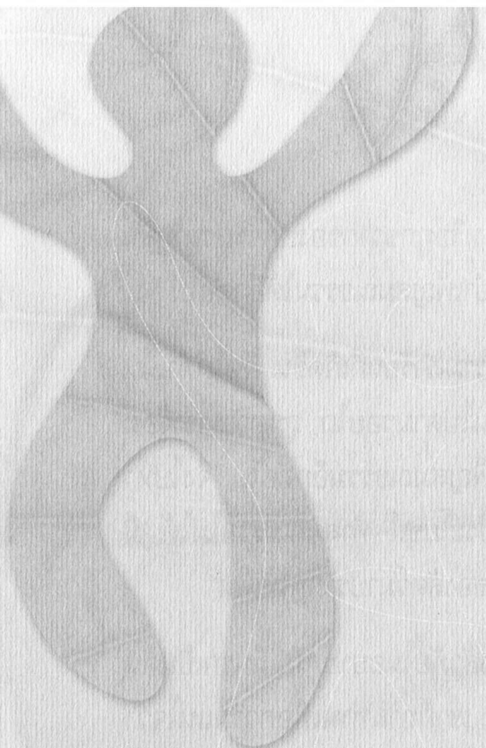
ลองนึกดูคนที่มีความคิด มีปัญญา มีใจเป็นธรรม ไม่ตั้งข้อรังเกียจบุคคลเช่นนั้น กลับยกย่องว่าเขารู้จักละบาปกรรม ล่วงพ้นบาปกรรมเสียได้ ตั้งตนอยู่ในคุณที่น่าเคารพ น่าบูชา น่านับถือ ยิ่งถ้าเขาทำคุณงามความดีชนิดมหัคคตกุศล แปลว่ากุศลอย่างใหญ่ เช่นได้ฌาน ได้อภิญญาด้วยแล้ว ก็จะมีผลยิ่งใหญ่ คือ บาปกรรมใดที่ทำไว้พอประมาณ กรรมนั้นจะไม่เหลือ ไม่ตั้งอยู่ในเจโตวิมุติเช่นนั้น ตามที่กล่าวมาแล้ว ถ้าจนถึงกับได้อาสวักขยญาณ คือ ความสิ้นกิเลส ก็จะเป็นผู้อยู่เหนือกรรมเอาทีเดียว

พุทธศาสนายอมรับเรื่องความอยู่เหนือกรรม เรื่องของพระองคุลิมาลได้อ้างถึงแล้ว เป็นเรื่องที่ยกตัวอย่างกันอยู่เสมอ ในที่สุดท่านก็อยู่เหนือกรรม กรรมตามท่านไม่ได้ ตามไม่ทันแล้ว ก็ได้รับความทุกข์เล็กน้อยในชีวิตนี้ เป็นเศษของกรรมนิดๆ หน่อยๆ เป็นแรงเฉื่อย กรรมเอาท่านไว้ในอำนาจไม่ได้ต่อไป

ผมชอบเล่าเรื่องพระมิลกะ ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องการเอาชนะเวรกรรมด้วยการทำความดี

พระมิลกะเมื่อเป็นคฤหัสถ์ได้ทำบาปไว้มาก เพราะเลี้ยงชีพด้วยปาณาติบาต วางขวากดักบ่วงไว้ในป่าเป็นจำนวนร้อย วันหนึ่งได้บริโภคเนื้อปิ้งในที่ดักบ่วงแล้วรู้สึกกระหายน้ำ จึงออกเดินหาน้ำ พบหม้อน้ำของพระเถระรูปหนึ่ง ซึ่งอยู่ในที่ไม่ไกลจากที่เขาดักบ่วงนัก พระเถระกำลังจงกรม เขาก็เปิดหม้อน้ำออก พบน้ำเพียงพอชุบมือ เขาโกรธมากพูดด่าพระว่า กินข้าวที่ชาวบ้านถวายแล้วเอาแต่นอน แม้น้ำสักเท่าเพียงยาหยอดตาก็ไม่มี ท่านเกียจคร้าน ไม่สมควรเป็นสมณะเลย

พระเถระคิดว่าเราตักน้ำไว้เต็มหม้อ ยังไม่ได้ดื่มเลย ทำไมนายมิลกะจึงพูดอย่างนี้ พระเถระก็เดินไปดู เห็นน้ำเต็มหม้อ จึงเอาสังข์มาตักน้ำให้เต็มแล้วส่งให้นายมิลกะ เขาดื่มถึง ๓๒ สังข์ แล้วก็เกิดสังเวชสลดใจว่า น้ำเต็มหม้ออยู่แท้ๆ แต่เพราะกรรมชั่วของเราจึงปรากฏเป็นหม้อเปล่า มันเหมือนกระเบื้องร้อน อัตภาพในอนาคตของเราจะเป็นอย่างไร รู้สึกสะดุ้งกลัวต่อผลของกรรมที่จะตามมา ก็ขอร้องให้พระเถระบวชให้ พระเถระก็บอกกรรมฐานให้ แล้วให้บวชเป็นเณร แต่ขณะใดที่เขาบำเพ็ญสมณธรรม เวลาที่ระลึกถึงอารมณ์กรรมฐาน ขณะนั้นบ่วงดักสัตว์

และอาการทุรนทุรายของสัตว์ที่ติดบ่วง หรือถูกขวากของเขาจะปรากฏขึ้น สิ่งนั้นมาทรมานจิตใจของเขา จนไม่อาจบำเพ็ญสมณธรรมได้อีกต่อไป

เมื่อเขาระลึกถึงกรรมเก่าๆ อยู่ ความเร่าร้อนก็เกิดขึ้น จิตไม่ดำเนินไปในทางกรรมฐาน เหมือนโคโกงไม่เดินไปตามรอยไถ ถูกความเร่าร้อนบีบคั้นอยู่เนืองนิตย์ ไม่ยินดีในการบำเพ็ญสมณธรรมอีกต่อไป จึงไปหาพระเถระบอกว่าจะสึก อยู่ต่อไปก็ไม่มีประโยชน์ ทำสมณธรรมไม่ได้ มีแต่ภาพบ่วงดักสัตว์และอาการทุรนทุรายของสัตว์มาปรากฏให้เห็น

พระเถระท่านฉลาดมีวิธีทำให้เขากลัวภัยในอบายภูมิ มีนรกเป็นต้น บอกว่าถ้าสึกไปจะต้องตกนรกแน่นอน เขาก็ถามท่านเพื่อความแน่ใจว่าบวชอยู่ต่อไปจะพ้นภัยในนรกหรือ พุทธศาสนาสามารถช่วยให้พ้นทุกข์ได้จริงหรือ พระเถระยืนยันว่าได้แน่นอน สามเณรมิลกะจึงตัดสินใจไม่สึก ตั้งแต่นั้นมาท่านก็ข่มใจบำเพ็ญสมณธรรมไม่ได้ย่อหย่อน เมื่อถูกความง่วงครอบงำ ท่านก็เอาฟางเปียกมาวางไว้บนศีรษะ นั่งห้อยเท้าทั้งสองลงในสระน้ำ

วันหนึ่งท่านกรองน้ำเสร็จแล้ว วางหม้อกรองน้ำไว้ที่ขา ยืนคอยรอให้น้ำสะเด็ดขาดสาย พระเถระได้ให้โอวาทแก่สามเณรมิลกะว่า "ยศคือเกียรติย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่นขยัน มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วจึงทำ เป็นผู้สำรวม มีชีวิตอยู่ด้วยธรรมและไม่ประมาท"

สามเณรมิลกะได้น้อมโอวาทของพระเถระมาเตือนตนว่า บรรดาคนที่มีความหมั่นเพียร มีสติ เป็นต้น ตามโอวาทของพระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์ทั้งหลาย เราก็เป็นคนหนึ่งที่มีความหมั่นขยัน มีสติและไม่ประมาท ท่าน

ได้น้อมนำโอวาทของพระเถระมาเตือนตนเองอยู่เนืองๆ ขณะยืนอยู่ที่เดิมนั่นเอง สามารถตัดสังโยชน์ ๕ อย่างเบื้องต้นได้ ได้เป็นพระอนาคามี ต่อมาได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพุทธศาสนา เป็นอนาคามีแล้วก็ไม่ต้องห่วงแล้ว ทุคติไม่มีเหลือ คือตั้งแต่เป็นโสดาบัน อบายภูมิก็ถูกปิดแล้วไม่ต้องไปอบาย จตูหาปาเยหิ จ วิปฺปมุตฺโต พ้นจากอบาย ๔ เมื่อเป็นโสดาบันเป็นต้นไปแล้ว ทำบาปทำกรรมมามากเท่าไร ก็ไม่ต้องไปอบาย การประพฤติธรรมให้ประโยชน์มากถึงอย่างนี้ คือช่วยบุคคลผู้ทำบาปกรรมเป็นอันมากให้พ้นจากบาปกรรมได้ จึงควรที่จะช่วยกันประพฤติธรรม ช่วยกันแสดงธรรมเพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลผู้ใคร่ในธรรมได้ปฏิบัติตาม เพื่อว่าทำไม่ดีอะไรมาจะได้พ้นไปจากสิ่งเหล่านั้นได้

ธรรมดาคนเรามีกฎกิริยาและปฏิกิริยา (action & reaction) ว่าถ้าเรา action ไปอย่างไร จะมี reaction กลับมาอย่างนั้น ถ้าเราให้สิ่งใดกับผู้อื่นก็มักจะได้รับสิ่งนั้นตอบแทนมา ผู้ที่เป็นใหญ่ต้องใคร่ครวญพิจารณามากในการที่จะทำอะไรมิเช่นนั้นแล้วก็จะผิดพลาดได้ง่าย จะมีเวรกรรมตามมา ข้อความในมหาปทุมชาดกกล่าวว่า "อิสรชนเมื่อยังไม่เห็นโทษน้อยใหญ่ของผู้อื่นเพราะยังไม่ทันพิจารณาให้เห็นเอง ก็ไม่ควรลงทัณฑ์แก่ใคร" คือไม่ควรลงอาญาแก่ใครๆ

ขอเล่าเรื่องย่อในมหาปทุมชาดกคือ หญิงร่วมสามีของมารดาของมหาปทุมกุมาร ดำรงตำแหน่งเป็นอัครมเหสีของพระราชา หลงรักมหาปทุมกุมารซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ (อดีตชาติของพระพุทธเจ้า) เชิญชวนพระโพธิสัตว์ให้ร่วมอภิรมย์กับพระนาง แต่มหาปทุมกุมารทรงปฏิเสธ พระนางโกรธรู้สึกเสียหน้าจึงแกล้งทำเป็นป่วย เมื่อพระราชาตรัสถามถึง

ความไม่สบาย นางใส่ความพระโพธิสัตว์ว่า ทรงไม่สบายพระทัยเรื่องที่มหาปทุมกุมารต้องการร่วมอภิรมย์ด้วย แต่พระนางไม่ปรารถนาเช่นนั้น พระราชาไม่ทันพิจารณาโดยรอบคอบ ทรงกริ้วพระโพธิสัตว์ผู้เป็นพระราชโอรส เพราะเชื่อคำทูลของพระอัครมเหสี มิได้ทรงสอบถามให้ถี่ถ้วนรอบคอบ รับสั่งให้นำพระโพธิสัตว์ไปทิ้งเหวที่ทิ้งโจร ตามเรื่องเล่าว่าเทวดาช่วยไว้ คนดีตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ ตกเหวก็ไม่เป็นไร ไม่สิ้นพระชนม์ จึงบวชอยู่ในป่าหิมพานต์ ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น

วันหนึ่งพรานไพรมาพบพระโพธิสัตว์ จำได้จึงนำความไปกราบทูลพระราชา พระราชาเสด็จไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์ ตรัสถามเรื่องราวต่างๆ ทรงทราบความจริงอันถ่องแท้แล้วรู้สึกผิด ทรงเชื้อเชิญพระราชโอรสกลับไปครองราชย์ แต่พระโพธิสัตว์ทรงปฏิเสธ ทูลว่าไม่ต้องการราชสมบัติ ต้องการธรรม ต้องการบวช ขอให้พระราชาทรงครองราชย์โดยธรรม เว้นอคติ พระราชารู้สึกเศร้าสลดสังเวชพระทัย ไม่อาจกลั้นอัสสุชลได้ ทรงกรรแสง แล้วเสด็จกลับพระนคร ในระหว่างทางตรัสถามอำมาตย์ทั้งหลายว่า เราต้องพลัดพรากจากบุตรผู้สมบูรณ์ด้วยคุณงามความดีถึงปานนี้เพราะว่าใครเป็นเหตุ มหาอำมาตย์ทูลว่าเพราะอัครมเหสีเป็นเหตุ จึงรับสั่งให้จับอัครมเหสีเอาเท้าขึ้นเอาหัวลงและให้ทิ้งลงในเหวที่ทิ้งโจรที่เดียวกัน แต่พระนางเป็นคนไม่ดี ตกน้ำก็ไหลตกไฟก็ไหม้ ถูกทิ้งเหวก็ตายจริงๆ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พระมเหสีของพระราชาในครั้งนั้นมาเป็นนางจิญจมาณวิกาในครั้งนี้ ส่วนพระโพธิสัตว์มหาปทุมกุมารคือพระองค์เอง นิทานชาดกเรื่องนี้ต้องการให้เราถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นเพื่อให้สมใจเราเพียงฝ่ายเดียว

เรื่องของกรรมจึงเป็นเรื่องกิริยาและปฏิกิริยา มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ไม่ใช่ตัวใครตัวมัน มนุษย์เราช่วยผลักดันให้คนอื่นทำได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ถ้าเราทำแก่ผู้อื่นอย่างหยาบคายร้ายกาจ สร้างความเจ็บช้ำน้ำใจให้เกิดแก่ผู้อื่น ก็เหมือนช่วยผลักดันให้เขามีนิสัยหยาบคายร้ายกาจต่อเรา และต่อผู้อื่นด้วย แต่ถ้าเราปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเมตตาปรานี เข้าใจและเห็นใจ ก็เหมือนช่วยส่งเสริมหรือเสริมสร้างให้เขามีคุณธรรมเช่นนั้นต่อเรา และต่อผู้อื่นด้วยเช่นเดียวกัน เราควรเริ่มต้นสร้างสังคมมนุษยชาติให้ดีงามด้วยการเริ่มต้นที่ตัวเราก่อน การสร้างกรรมดีแม้จะมีผลช้าไปบ้าง แต่ก็แน่นอน มั่นคงปลอดภัย ในเรื่องนี้เราต้องฝึกฝนตนเอง ให้ดำเนินอยู่ในทางของนักปราชญ์ ซึ่งทำได้ยากแต่ทำได้ มีคนทำได้มามากแล้ว ทั้งในอดีต ปัจจุบันและต่อไปในอนาคตด้วย

ขอนำอีกเรื่องหนึ่งมาเล่าเพื่อให้เห็นกฎแห่งกรรม เรื่องนี้ย่อความมาจากเรื่องกรรม (Karma) โดย พอล คารุส ฉบับแปลไทยโดยพระมหาสมภาร พรหมทา วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ เวลานี้เป็นอาจารย์สมภาร พรหมทาอยู่

มีเรื่องว่าพระเถระในพุทธศาสนารูปหนึ่งคือพระนารถะ อาศัยเดินทางจากโกสัมพีไปพาราณสีกับพ่อค้าเพชรชื่อปัณฑุ ซึ่งได้พบกันในระหว่างทาง เขาเดินทางโดยรถม้า รู้สึกชื่นใจที่มีสมณะร่วมทางมาด้วย คิดว่าจะเป็นผู้นำโชคลาภมาให้ มาถึงที่แห่งหนึ่งซึ่งรถบรรทุกข้าวของชาวนาชื่อเทวละหักขวางทางอยู่ รถม้าไม่สามารถจะผ่านไปได้ พ่อค้าเพชรพลอยใจร้อนอยากเดินทางไปถึงพาราณสีโดยเร็ว ชาวนาก็อยากไปถึงเร็วเหมือนกัน เพราะจะเอาข้าวไปขาย รถเขาหักอยู่ตรงทางลาดชัน กำลังพิจารณาหาทาง

ช่วยตนเองอยู่ พ่อค้าเพชรนอกจากจะไม่ช่วยเหลือแล้วยังทำลายเสียอีก โดยสั่งทาสรับใช้ของตนผลักรถของชาวนาให้พ้นทาง แม้ชาวนาและพระเถระขอร้องวิงวอนสักเท่าไร เขาก็ไม่ฟัง ทำโดยประการที่ให้รถม้าของตนไปได้เท่านั้น

เมื่อเดินทางไปหน่อยหนึ่งพระเถระก็ขอลง บอกว่าได้อาศัยเดินทางมาพอหายเหนื่อยแล้ว จะขอเดินทางโดยลำพังต่อไป เพราะไม่ได้รีบร้อนแต่ประการใด แล้วท่านได้ย้อนกลับมาช่วยชาวนา ช่วยซ่อมรถ ช่วยนำข้าวที่ถูกโยนทิ้งขึ้นรถอย่างเดิม ชาวนารู้สึกเลื่อมใสพระเถระ และเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านในเรื่องกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นผลรวมแห่งการกระทำของคนเรา เมื่อเสร็จแล้วก็ออกเดินทางต่อไป ม้าได้สะดุดเอาวัตถุอย่างหนึ่งเข้าทำให้ตกใจสะบัดตัวหลุดจากรถ ชาวนาก็ตกใจคิดว่าเป็นงู แต่ทางพระเถระพิจารณาอย่างดี เห็นว่ามันเป็นไถ้ทองคำจึงมอบให้แก่ชาวนา และบอกว่าเป็นโอกาสอันดีของท่านแล้วที่จะตอบแทนความชั่ว ขอให้นำไถ้ทองคำนี้ไปมอบแก่พ่อค้าเพชร เพราะมันต้องเป็นของพ่อค้าเพชรอย่างแน่นอน ชาวนาเชื่อฟังและตั้งใจว่า เมื่อถึงพาราณสีจะนำไถ้ทองคำไปมอบให้พ่อค้าเพชร

ทางเมืองพาราณสี เพื่อนของพ่อค้าเพชรชื่อมัลลกะเป็นพ่อค้าข้าวได้ตกลงกับราชสำนักไว้ว่าจะส่งข้าวอย่างดีให้ ๑ เกวียนในวันรุ่งขึ้นพรุ่งนี้ แต่ปรากฏว่ามีพ่อค้ามากว้านซื้อข้าวไปหมด กำลังเป็นทุกข์หนักไม่รู้จะแก้ปัญหาอย่างไร ในขณะที่เพื่อนกำลังทุกข์หนักในเรื่องไม่มีข้าวตามสัญญาอยู่นั้น พ่อค้าเพชรนึกถึงไถ้ทองคำขึ้นมาได้จึงเที่ยวหา แต่ไม่พบในที่ใดๆ ความสงสัยแล่นไปที่ทาสรับใช้ชื่อมหาทูต จึงจับเฆี่ยนตีบีบบังคับให้รับ

สารภาพ แต่มหาทูตจะเจ็บปวดสักเท่าไร แม้จวนเจียนจะสิ้นชีพก็ไม่รับสารภาพเพราะเขาไม่ได้ขโมย พอดีชาวนามาถึงมอบไถ้ทองคำให้ เรื่องจึงแจ่มแจ้ง แต่สายเสียแล้วมหาทูตทาสรับใช้ผู้ซื่อสัตย์ถูกทำโทษแทบตาย

เพื่อนของพ่อค้าเพชรได้ซื้อข้าวจากชาวนา ให้ราคาดีถึง ๓ เท่าของราคาตลาด ชาวนาขายข้าวได้ราคาดีถึง ๓ เท่าตัว และได้รางวัลจากเศรษฐีปัณฑุก็เพราะตั้งอยู่ในโอวาทของนักปราชญ์ และเป็นผู้ไม่จองเวร ฝ่ายมหาทูตโกรธแค้นปัณฑุจึงหลบหนีไปเป็นหัวหน้าโจรอยู่ในป่า ส่วนพ่อค้าเพชรปัณฑุเลื่อมใสพระนารทเถระมากเหลือเกินอยากจะทำบุญกุศล จึงได้บริจาคทรัพย์สร้างวัดอันร่มรื่นที่เมืองโกสัมพี

เหตุการณ์ผ่านไป ๑ ปี พระราชาพระองค์หนึ่งได้ทราบกิตติศัพท์ว่าฝีมือทำเพชรของปัณฑุนั้นเยี่ยมนัก จึงรับสั่งให้ทำมงกุฎทองคำบริสุทธิ์ประดับด้วยอัญมณีอันสูงค่า ปัณฑุดีใจมาก ทำอย่างเต็มฝีมือ เมื่อเสร็จแล้วจึงพร้อมด้วยบริวารคุ้มกันนำมงกุฎมาถวายพระราชา แต่ถูกโจรพวกของมหาทูตซุ่มโจมตีปล้นมงกุฎทองและสินค้าอื่นๆ เสียหมดสิ้น ปัณฑุหมดเนื้อหมดตัวแต่ยังพอทรงตัวอยู่ได้ สำนึกถึงกรรมของตนเองที่ได้ก่อกรรมทำเข็ญเอาไว้ต่อผู้อื่น

อีก ๑ ปีต่อมา สมณะหนุ่มชื่อ ปัณฑกะ ศิษย์ของท่านนารทะเดินทางไปโกสัมพี ระหว่างทางก็ถูกโจรปล้น เมื่อท่านไม่มีอะไรจะให้พวกโจรจึงทุบตีท่านจนบอบช้ำแทบเอาตัวไม่รอด ท่านนอนซมอยู่ในป่าหนึ่งคืน เช้าขึ้นจึงเดินโซเซออกจากป่า ได้เห็นโจรกำลังทะเลาะวิวาทถึงกับใช้อาวุธประหัตประหารกัน หัวหน้าโจรได้รับบาดเจ็บสาหัส โจร

นอกจากนั้นก็ล้มตายเกลื่อนกลาด เมื่อโจรอื่นๆ หนีไปแล้ว พระปัณฑกะจึงเข้าไปช่วยเหลือหัวหน้าโจรผู้ทำร้ายตนเมื่อวานนี้แล้วเอาน้ำให้ดื่ม

หัวหน้าโจรคือมหาทูตนั่นเอง เขารู้สึกเสียใจที่ทำกับสมณะอย่างทารุณเมื่อวานนี้ และสมณะก็ไม่ได้ถือโทษโกรธเคืองเขา กลับช่วยเหลือเขาเสียอีก เขาเสียใจที่ลูกน้องของตัวเองคิดทำร้ายเขา ตัวเขาเองก็ปล้นนายมาแล้วเหมือนกัน พระปัณฑกะได้โอวาทสั่งสอนให้เขาทำใจให้สงบแล้วพิจารณาถึงผลแห่งกรรม เขาสอนลูกน้องหรือบริวารให้เหี้ยมหาญความเหี้ยมหาญจึงยอกย้อนกลับมาทำลายเขาด้วย ถ้าเขาสอนบริวารให้มีเมตตากรุณาประจำใจ เขาก็ย่อมจะไม่ประสบชะตากรรมอย่างนี้

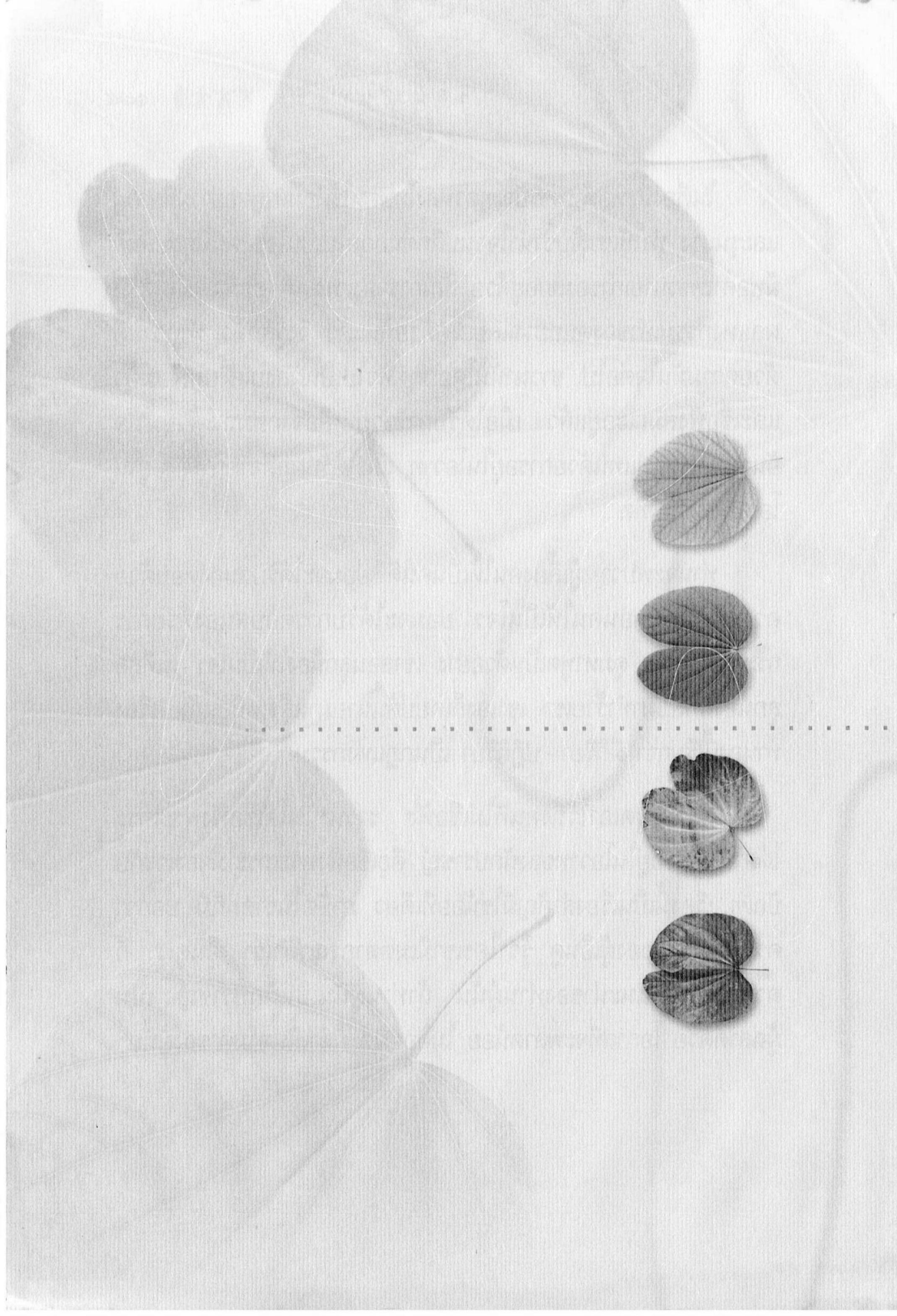
เมื่อรู้ว่าจะต้องตายแน่ มหาทูตได้ขอร้องให้สมณะหนุ่มช่วยบอกปัณฑุด้วยว่า เขาขออภัยและกรุณาอโหสิให้ด้วย ส่วนสมบัติซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในภูเขา ให้ท่านปัณฑุมาเอาไปเสียด้วย แล้วมหาทูตก็สิ้นชีวิต ปัณฑุได้ทราบเรื่องจากพระปัณฑกะแล้ว ก็มานำศพมหาทูตไปทำศพอย่างดี บรรจุไว้ในสุสาน พร้อมด้วยจารึกเรื่องราวของโจรกลับใจคนนี้บนหลักศิลาหน้าสุสานด้วย

โปรดสังเกตว่า กฎแห่งกรรมของบุคคลต่างๆ ซึ่งทุกคนได้เห็นด้วยตนเองในระยะเวลาไม่นานนัก เรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น หลักใหญ่ยังเป็นสัจธรรมอยู่ จะมีตัวแปรและเงื่อนไขบ้างก็ในรายละเอียดเท่านั้น ซึ่งคนเราจะต้องศึกษาทำความเข้าใจและทำความดีให้เป็น ขอเน้นตรงนี้ว่า ต้องทำความดีให้เป็น ถ้าทำไม่เป็น จะเป็นความร้าย แม้คิดว่าทำความดีนั่นแหละมันจะเป็นความร้าย

ในเรื่องนี้ พ่อค้าเพชรปัณฑุด่วนลงโทษคนใช้คือมหาทูตอย่างผลีผลามและรุนแรง ทำให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจจนปลีกตนออกไปเป็นโจร คนที่ถูกปล้นก็มีพ่อค้าเพชรนายเก่าของเขาอยู่ด้วย เป็นการจองเวรผูกเวรต่อกัน เมื่อได้รับผลแห่งกรรมเก่าของตนอย่างแสบเผ็ดด้วยกันแล้ว จึงรู้สึกตัว ทำความดีด้วยความมั่นใจต่อไป ชาวนานั้นโดยปกติทั่วไปเป็นผู้สงบเสงี่ยมเจียมตัวและเชื่อฟังสมณะอยู่แล้ว เมื่อได้รับการช่วยเหลือจากสมณะด้วยน้ำใจอันงาม จึงตอบแทนด้วยการอยู่ในโอวาท และได้รับผลดีจากการตั้งอยู่ในโอวาทของบัณฑิต

ท่านจะพบว่า ผู้เลี้ยงคนให้เป็นคนดี ย่อมจะได้รับสนองตอบด้วยความดี แต่ผู้สอนคนให้เป็นโจร ย่อมจะได้รับการตอบสนองด้วยการกระทำอย่างโจร ดูมหาทูตเป็นตัวอย่าง เขาสอนลูกน้องให้เป็นโจร ในที่สุดลูกน้องก็กลับมาทำร้ายเขา เขาเองก็เคยปล้นนายมาแล้วเหมือนกัน เรื่องทำนองนี้เรียกว่า มีกิริยา - ปฏิกิริยา เป็นกฎแห่งกรรม

ในนี้ได้พูดเอาไว้ถึงคนที่ไม่เชื่อฟัง ชาวนานั้นได้เชื่อฟังพระเถระได้ลาภเพราะอยู่ในโอวาทของนักปราชญ์ คือเชื่อฟังพระเถระไม่จองเวรกับปัณฑุ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมิใช่น้อยทีเดียว ภาษิตในชาดกก็มี บอกว่าควรทำตามคำของผู้เอ็นดู รู้ว่าใครเขามีเมตตากรุณาตัวเรา เอ็นดูเรา ก็ควรทำตามคำแนะนำของท่านผู้นั้น ถ้าท่านผู้นั้นเป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ฉลาดด้วย โอกาสที่จะพลาดน้อย ไม่ค่อยผิด ก็ดำเนินตามคำของผู้นั้น

๔.๖ กรรมในขั้นสูง กรรมที่อยู่เหนือกรรม

เมื่อพูดถึงกรรมในขั้นสูง หรือซีกของโลกุตระ ผู้ฟังอาจจะงงเพราะมันเป็น paradox คือเป็นคำที่เหมือนไม่จริง แต่จริง เช่น ในระดับสูงจะพูดว่า "ผู้สร้างกรรมไม่มี ผู้ทำกรรมไม่มี ผู้เสวยผลกรรมไม่มี มีแต่ธรรมล้วนๆ ที่เป็นไปอยู่ นี่คือความเห็นที่ถูกต้อง"

ในซีกของโลกียะ โลกของสมมติสัจจะ ถือว่า "ผู้สร้างกรรมมี ผู้ทำกรรมมี ผู้เสวยผลของกรรมก็มี" แต่พอไปถึงซีกของโลกุตระ ซึ่งเป็นซีกที่ไม่พูดถึงตัวตน ละลายตัวตนออกไปว่า ไม่มีตัวผู้ทำ เมื่อไม่มีตัวผู้กระทำแล้ว ผู้เสวยผลจะมีได้อย่างไร ถ้าเรามองดูในแง่ของสมมติสัจจะหรือในซีกของโลกียะ คำพูดอย่างนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ แต่ต้องฟังให้ดีว่าท่านกำลังพูดถึงซีกโลกุตระ คือ ผู้ทำกรรมไม่มี ผู้เสวยผลของกรรมไม่มี ธรรมล้วนๆ เป็นไปอยู่ นี่คือทรรศนะที่ถูกต้อง นี่คือความเห็นที่ถูกต้อง

ขอยกตัวอย่างให้ฟังว่า เราพูดถึงต้นมะขาม ต้นมะม่วง ต้นทุเรียน ต้นอะไรก็แล้วแต่ เราเรียกชื่อไปต่างๆ อันนี้คือชื่อที่เราตั้งให้มัน แต่ว่าตัวมันเองไม่รู้ว่ามันเป็นมะม่วง ว่ามันเป็นทุเรียน ว่ามันเป็นมะขาม ถ้าเรียกตามภาษาพฤกษศาสตร์มันก็ไม่มีต้นมะขาม ไม่มีต้นมะม่วง ไม่มีต้นทุเรียน ไม่มีต้นอะไร มันมีแต่เซลล์ มีแต่ชีวิตที่เป็นพืชชนิดหนึ่ง นี่คือพูดแบบปรมัตถ์ ต้องเป็นอย่างนั้น

เช่นว่า ทุกข์มีอยู่แต่ผู้ถึงทุกข์ไม่มี การกระทำมีอยู่แต่ผู้กระทำไม่มี ความดับมีอยู่แต่ผู้ดับไม่มี ทางมีอยู่แต่ผู้เดินไม่มี ถือว่าเป็นการละลาย

ตัวตน ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Doing without doer. มีการกระทำแต่ไม่มีผู้กระทำ วิบากอันนี้เรียกว่า กรรมที่อยู่เหนือกรรม

โดยหลักใหญ่แล้ว กรรมมี ๔ อย่างคือ

๑. กรรมขาวให้ผลขาว คือกรรมดีให้ผลเป็นความสุข

๒. กรรมดำให้วิบากดำ คือกรรมชั่วให้ผลเป็นความทุกข์

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว ให้วิบากทั้งดำทั้งขาว กรรมทั้งดีทั้งชั่วให้ผลทั้งดีทั้งชั่ว ทำกรรมคละกัน ให้ผลทั้งสุขทั้งทุกข์

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว ให้วิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือมันไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาป ไม่เป็นกุศล ไม่เป็นอกุศล

พูดให้เข้าใจง่าย คือ คนมีบุญก็เป็นทุกข์อย่างคนมีบุญ คนมีบาปก็เป็นทุกข์อย่างคนมีบาป คนดีก็เป็นทุกข์อย่างคนดี คนชั่วก็เป็นทุกข์อย่างคนชั่ว ท่านลองนึกดู คนดีก็เป็นทุกข์อย่างคนดี เช่น อยากให้คนอื่นเขาดี เรายิ่งดีมากเท่าไรก็ยิ่งอยากให้คนอื่นเขาดี มันก็เป็นทุกข์เหมือนกัน พ่อแม่ดี อยากให้ลูกดี ก็พยายามทำให้ลูกดี ส่งเสริมให้ลูกดี ก็เป็นทุกข์ตามประสาคนดี ก็ยังดีกว่าเป็นทุกข์อย่างคนชั่ว คนมีบุญก็เป็นทุกข์อย่างคนมีบุญ ลองเป็นคนมีบุญดูว่าจะมีทุกข์หรือไม่มีทุกข์ แต่มันดีกว่าคนเป็นทุกข์อย่างคนมีบาปเท่านั้นแหละ

ที่ดีที่สุด คือข้ามพ้นทั้งบุญทั้งบาป ข้ามพ้นอุปสรรคเครื่องข้องทั้งสอง คือบุญและบาป เป็นกรรมที่อยู่เหนือกรรม ทางพระพุทธศาสนายอมรับความเป็นไปได้ของการอยู่เหนือกรรม พ้นไปจากกรรมดีกรรมชั่ว เมื่อกรรมและวิบากพร้อมทั้งเหตุเป็นไปอยู่ เงื่อนต้นรู้ไม่ได้ เหมือนพืชกับ

ต้นไม้ ใครๆ ก็รู้ไม่ได้ว่าพืชเกิดก่อนต้นไม้ หรือต้นไม้เกิดก่อนพืช เหมือนไก่กับไข่ แม้ในอนาคตกาล เมื่อสังสารวัฏยังมีอยู่ ความเป็นไปแห่งกรรมและวิบากก็ยังมองไม่เห็น คือมันต้องเป็นไปแน่นอน แต่ว่ามองไม่เห็นว่ามันจะเป็นไปอย่างไร

กรรมไม่มีในผล ผลก็ไม่มีในกรรม ทั้ง ๒ อย่างว่างจากกัน แต่เว้นกรรมเสียแล้ว ผลก็มีไม่ได้ คือต้องอาศัยกัน เปรียบเหมือนไฟไม่มีในแสงอาทิตย์ ไม่มีในแก้วกระจก ไม่มีในมูลโคแห้งที่ใช้เป็นเชื้อไฟ (โคมัย) ภายในวัตถุทั้ง ๓ นั้นมันก็ไม่มี แต่มันเกิดขึ้นด้วยการกระทำของวัตถุทั้ง ๓ อย่างฉันใด วิบากก็หาไม่ได้ในกรรม แม้ภายนอกกรรมก็หาไม่ได้ กรรมก็ไม่มีในวิบากนั้น กรรมนั้นว่างจากผล ผลก็ไม่มีในกรรม แต่ผลอาศัยกรรมนั้นแหละมันจึงเกิดขึ้น ก็ฉันนั้น

เคยเห็นชาวนาเขาจุดบุหรี่สมัยที่ยังไม่มีไฟอะไรที่ทันสมัยเหมือนอย่างในเวลานี้ เขาจะพกเหล็กเล็กๆ อันหนึ่ง กับหินก้อนเล็กๆ ก้อนหนึ่ง และมีกระบอกเล็กๆ อันหนึ่ง สำหรับใส่นุ่นหรือสำลี ไฟมันไม่มีในเหล็ก ไม่มีในหิน ไม่มีในนุ่นหรือสำลี แต่อาศัยเหล็กไปตีหิน ประกายไฟก็เกิดขึ้น พอประกายไฟเกิดขึ้น เขาจะเอากระบอกเล็กๆ ที่บรรจุนุ่นหรือสำลีไว้ไปรับประกายไฟ แล้วไฟจะติดขึ้น เขาก็จุดบุหรี่ได้ เสร็จแล้วก็ดับไฟ เอาไว้จุดคราวต่อไปใหม่ ไฟไม่มีในเหล็ก ไม่มีในหิน และไม่มีในนุ่นหรือสำลี แต่อาศัยวัตถุ ๓ อย่างนั้น ไฟเกิดขึ้นได้ ในสมัยพระพุทธเจ้าทรงเปรียบด้วยไม้สีไฟ เขาเอาไม้แห้งมาสีกัน แล้วทำให้เกิดประกายไฟขึ้น มันอาศัยกันอย่างนี้

อันที่จริงในสังสารวัฏนี้ ผู้สร้างสังสารวัฏไม่มี จะเป็นเทวดาหรือพรหมก็ไม่มี เป็นแต่ธรรมล้วนๆ เป็นไปอยู่ ธรรมล้วนๆ คือกระบวนการ มีแต่กระบวนการล้วนๆ เป็นการรวมกันเข้าของเหตุปัจจัยแล้วก็เกิดผลอะไรขึ้นมา

เคยมีผู้มาสนทนากับพระพุทธเจ้า แล้วทูลถามว่า ความทุกข์นี้บุคคลทำให้เกิดขึ้นหรือ?

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าพูดอย่างนั้น

ถามว่า ความทุกข์นี้คนอื่นทำให้เกิดขึ้นหรือ?

พระพุทธเจ้า อย่าพูดอย่างนั้น

ถามว่า ความทุกข์นี้ ทั้งตนเองและผู้อื่นทำให้เกิดขึ้นหรือ?

พระพุทธเจ้า อย่าพูดอย่างนั้น

ถามว่า ถ้าอย่างนั้นความทุกข์ไม่มีหรือพระโคดม?

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าพูดอย่างนั้น

ถาม แปลว่าทรงปฏิเสธทั้งหมดเลย ข้าพเจ้าพูดสิ่งใดพระโคดมก็ปฏิเสธทั้งหมด ถ้าอย่างนั้นขอให้พระโคดมแสดงว่า กรรมมีอย่างไร? ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร?

พระพุทธเจ้าก็ตรัสกระบวนธรรม ธรรมล้วนๆ เป็นไปอยู่ เริ่มจากอวิชชา มีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร มีสังขารเป็นปัจจัย จึงเกิดวิญญาณ....ไล่เรื่อยไป...จบลงด้วยว่าความทุกข์เกิดขึ้นด้วยประการฉะนี้ กองแห่งความทุกข์ทั้งมวลเกิดขึ้นด้วยประการฉะนี้ ทำหน้าที่ละลายตัวตน ละลายบุคคล ผู้ทำ ผู้สร้าง แต่ว่าเป็นกระบวนธรรมขึ้น นี่พูดถึงกรรมในแง่ลึก และขอให้สนใจในเรื่องกรรมไม่ดำไม่ขาว ที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

พราหมณ์ภาวรีส่งลูกศิษย์ ๑๖ คน ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ผูกปัญหาให้คนละตอน คนละเรื่อง เข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า ในคำสรรเสริญพระพุทธเจ้านั้น พราหมณ์ภาวรีได้บอกว่า "สพฺพกมฺมกฺขยํ ปตฺโต วิมุตฺโต อุปธิกฺขเย" พระพุทธเจ้านั้นเป็นผู้ถึงความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะความสิ้นไปแห่งอุปธิคือกิเลส เพราะฉะนั้นชาวพุทธถ้าจะตัดกรรมก็ต้องไปตัดที่กิเลส ให้กิเลสเบาบางลง กรรมก็เบาบาง ถ้ากิเลสมากขึ้น กรรมก็มากขึ้น เพราะตัวต้นเหตุอยู่ที่กิเลส กิเลสวัฏฏ์ กัมมวัฏฏ์ และวิปากวัฏฏ์ เป็นการวนเวียนของกิเลส ของกรรม และของวิบาก

๕.๗ การเวียนว่ายตายเกิด และการเกิดใหม่

การเวียนว่ายตายเกิดมีรายละเอียดมาก แต่จะพูดเฉพาะประเด็นหลักๆ เช่น จุดมุ่งหมายของการเกิดใหม่

การเกิดใหม่เป็นกระบวนการทางธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิต เพื่ออะไร? เพื่อให้จิตหรือวิญญาณ (ไม่ใช่วิญญาณตามความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไป แต่หมายถึงความรู้หรือจิต) จะได้มีประสบการณ์ด้านต่างๆ ก่อนจะจากโลกเข้าสู่โลกุตรภาวะ และไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพไหนๆ อีกต่อไป

โลกนี้เป็นเสมือนโรงเรียนใหญ่ สำหรับจิตหรือวิญญาณได้ศึกษาหาประสบการณ์จนถึงที่สุด เมื่อเราได้เกิดซ้ำซากอยู่ชาติแล้วชาติเล่า ได้ผ่านความสุขบ้างทุกข์บ้าง ประสบความสำเร็จบ้าง ล้มเหลวบ้าง เป็นบทเรียน

พอสมควรแล้ว เราก็จะไปใช้ชีวิตอยู่ในโลกทิพย์ (นี่สำหรับคนดีมีบุญมีกุศล) ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีสภาวะต่างๆ แตกต่างจากโลกของเราเป็นอันมาก จิตของเราจะตื่นตัวมากขึ้น ความรู้สึกประทับใจในจริยธรรมก็จะมีมากขึ้น ไม่ต้องยุ่งกับเรื่องทำมาหากินมากนัก หรือไม่ต้องทำมาหากินก็ได้ เรียกว่ามีชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งบุญ กมฺมผลูปชีวี

โรงเรียนโลกก็เหมือนกับโรงเรียนสามัญ คือโรงเรียนสามัญนั้นนักเรียนต้องมาโรงเรียนวันแล้ววันเล่า เดือนแล้วเดือนเล่า ปีแล้วปีเล่าเพื่อเรียนวิชาซ้ำๆ กันนั่นเอง ชั่วโมงแล้วชั่วโมงเล่า จนกว่าจะจบหลักสูตรแล้วออกจากโรงเรียนไป เพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงกว่า ถ้าเป็นผู้ที่เรียนจบชั้นสูงสุดแล้วก็ไม่ต้องเรียนต่อไป

โรงเรียนโลกก็ทำนองเดียวกัน คือ จิตของเราต้องมาสู่โลกนี้ชาติแล้วชาติเล่า เพื่อเรียนบทเรียนซ้ำๆ กันนั่นเอง เพื่อให้วิญญาณหรือจิตได้ชำนาญ หรือรู้แจ้งในเหตุการณ์ต่างๆ ของชีวิต แล้วประมวลลงเป็นบทเรียนที่วิญญาณของเราจะต้องเรียนรู้และทรงจำ วิญญาณที่เรียนจบหลักสูตรสมบูรณ์แล้วก็ออกจากโลกไป ไม่หวนกลับมาอีก เรียกว่า ขึ้นสู่โลกุตระ

ข้อแตกต่างระหว่างโรงเรียนสามัญกับโรงเรียนโลก คือ ในโรงเรียนสามัญ นักเรียนที่ไม่สมัครใจเรียน อาจลาออกจากโรงเรียนในระหว่างเรียนได้ แต่โรงเรียนโลกทำอย่างนั้นไม่ได้ นักเรียนของโรงเรียนโลก (คือคนทุกคน) จะออกจากโลกไปโดยยังไม่จบบทเรียนไม่ได้ ผู้ที่จะออกจากโลกไปเป็นโลกุตรชนได้ก็เฉพาะผู้จบบทเรียนสูงสุดแล้วเท่านั้น

ความทุกข์ยากลำบากเป็นบทเรียนที่สูงค่าของชีวิต ชีวิตยิ่งลำบากเท่าใด เรายิ่งได้เปรียบเท่านั้น ทั้งนี้หมายถึงเพื่อการศึกษาและความรอบรู้ของวิญญาณ คนส่วนมากมักจะตีคุณค่าของชีวิตด้วยลาภผลที่หาได้ เช่น ตำแหน่ง ยศศักดิ์ ความสนุกสนานสำราญใจ ความจริงแล้ว สิ่งเหล่านี้มีคุณค่าแก่ชีวิตน้อย สิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิตจริงๆ ก็คือ พฤติกรรมที่ทำให้เราสามารถพัฒนาจิตใจขึ้นสู่ระดับสูง ความทุกข์ยากและความล้มเหลวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เรารู้จักโลกและชีวิตดีขึ้น เพราะจุดประสงค์ใหญ่ของชีวิตก็เพื่อพัฒนาอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวของเราให้เจริญถึงขีดสุด ประสบการณ์ทุกชนิดไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ เป็นส่วนหนึ่งแห่งบทเรียนของเรา แต่น่าเสียดายที่คนส่วนมากมักจะลืมข้อเท็จจริงอันนี้ไป ไม่ยอมรับบทเรียนที่มหาวิทยาลัยโลกเสนอให้ จึงต้องเรียนซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกว่าบทเรียนนั้นจะแจ่มแจ้งขึ้นในใจของเขาเอง

ระยะเวลาจากชาติหนึ่งไปอีกชาติหนึ่ง กำหนดแน่นอนไม่ได้ ถ้าวิญญาณหรือจิตก้าวหน้ามาก มีคุณธรรมสูงมาก จะอยู่ในโลกทิพย์ (สวรรค์ชั้นต่างๆ) นานเป็นพันๆ หมื่นๆ ปี ทั้งนี้เพื่อย่อยประสบการณ์ต่างๆ สู่อุปนิสัย แล้วมาเกิดในโลกมนุษย์อีก เพื่อหาโอกาสเรียนรู้บทเรียนที่ยังเหลืออยู่บางบท เขาสมัครใจมาเกิดเพื่อทำหน้าที่เป็นครูสอนมนุษย์ (อันนี้คือพรสวรรค์ ได้มาจากสวรรค์จริงๆ) หรือช่วยเหลือมนุษย์ในการพัฒนาจิตใจ

การตายแล้วเกิด เป็นกระบวนการที่สิ้นสุดได้ ถ้าเราสามารถพัฒนาวิญญาณให้สมบูรณ์จนไม่มีความชั่วเหลืออยู่อีกเลย ชีวิตเพียงชาติเดียวไม่เพียงพอที่จะหาประสบการณ์ให้แก่วิญญาณหรือจิตได้ เรียกว่าเกือบ

จะไร้จุดมุ่งหมายเอาทีเดียว เหมือนนักเรียนที่มาโรงเรียนเพียงวันเดียวจะทันได้เรียนรู้อะไร เด็กที่เกิดในแหล่งสลัมในนครใหญ่ๆ นั้นจะมีประโยชน์อะไร ถ้าเขาเกิดมาเพียงชาติเดียว เพราะเหตุที่ไม่มีอะไรสูญ ไม่มีอะไรถูกลืม ไม่ว่าชีวิตจะสั้นเพียงใด มันย่อมมีบางสิ่งบางอย่างอันมีคุณค่าแก่ความทรงจำของวิญญาณ เป็นการใช้หนี้เก่าบางอย่างที่เคยทำมาในอดีต

โชคชะตาของแต่ละคนจึงเป็นผลรวมแห่งการกระทำในอดีตของเขาเอง ความสามารถทางจิต สภาพทางร่างกาย อุปนิสัยทางศีลธรรม และเหตุการณ์สำคัญในชาติหนึ่งๆ ย่อมเป็นผลแห่งความปรารถนา ความคิด ความตั้งใจของเขาในอดีต โชคชะตาไม่ใช่ใครจะหยิบยื่นให้ใครได้ แต่มันเป็นผลรวมแห่งการกระทำของเราในอดีตจนถึงปัจจุบัน ความต้องการในอดีตของเราเป็นสิ่งกำหนดโอกาสในปัจจุบันของเรา ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ สภาพปัจจุบันของเราเป็นผลแห่งการกระทำ ความคิดและความต้องการของเราในอดีต ไม่เฉพาะแต่ในชาติก่อนเท่านั้น แต่หมายถึงในตอนต้นๆ แห่งชีวิตปัจจุบันของเราด้วย

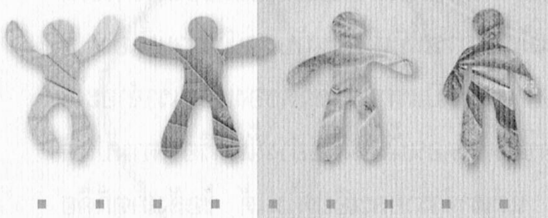
เพราะเหตุที่การเกิดใหม่มีจุดมุ่งหมายนั่นเอง จะเห็นว่าในบางยุคมีนักปราชญ์มาเกิดมากมายเป็นหมู่ๆ เหมือนนัดกันมาเกิด ทั้งนี้เพื่อทำประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ท่านทำคั่งค้างให้เสร็จไป

ปัญหาที่น่าสงสัยมากอย่างหนึ่ง ก็คือ เหตุไรคนส่วนมากจึงระลึกชาติไม่ได้ มีคนส่วนน้อยเหลือเกินที่ระลึกชาติได้ เมื่อระลึกชาติหนหลังไม่ได้ วิญญาณก็ไม่มีทางพิจารณาผลเทียบกับเหตุได้ การเกิดใหม่ก็ไร้ความหมาย ผลดีหรือชั่วที่เกิดขึ้นในระยะหลัง เหมือนการให้รางวัลหรือการลงโทษคนที่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย

ปัญหานี้ตอบได้ว่า เหตุที่คนส่วนมากระลึกชาติไม่ได้นั้น เพราะเหตุหลายอย่าง เช่น อยู่ในโลกทิพย์นานเกินไป คนที่ระลึกชาติได้ส่วนมากพอตายจากมนุษย์ก็มาเกิดเป็นมนุษย์อีกทันที หรือภายในเวลาไม่กี่วัน ระยะเวลาระหว่างภพใหม่กับภพเก่าสั้นมาก ความทรงจำเรื่องเก่าๆ ยังแจ่มใสอยู่

อนึ่ง แม้ในชาติปัจจุบันเราก็ไม่สามารถจำรายละเอียดของการกระทำหรือคำพูดของเราได้หมด แม้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเราเมื่อวานนี้เอง ก็จำไม่ได้หมด อย่างช่วงเวลา ๒-๓ ปีแรกแห่งชีวิตของเรา เราจำอะไรไม่ได้เลย จะเหมาเอาว่าชีวิตของเราตอนนั้นไม่มีอย่างนั้นหรือ ตามปกติเราจำสาระสำคัญของชีวิตได้ แต่เราจำรายละเอียดไม่ได้ ข้อสังเกตก็คือเรามีท่าทีหวาดกลัว หรือชอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยที่เราไม่รู้สาเหตุของมัน ข้อนี้แสดงถึงความทรงจำในอดีตของเราที่แฝงเร้นอยู่นั่นเอง

ที่กล่าวถึงเรื่องการเกิดใหม่เป็นเรื่องเพิ่มเข้ามานี้ เพื่อให้เห็นว่าเรื่องกรรมและเรื่องการเกิดใหม่ มีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างไร โดยสรุปก็คือ **การเวียนว่ายตายเกิดจะสิ้นสุดลง ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นได้พัฒนาจิตจนถึงที่สุด ละกิเลสตัณหาได้สิ้นเชิง สิ้นกรรมอันเป็นเหตุให้เกิดอีก**

บ ท ส รุ ป

พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า บรรพชิตก็ตาม ฆราวาสก็ตาม ผู้หญิงก็ตาม ผู้ชายก็ตาม ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า

๑. เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

๒. เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้

๓. เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

๔. เราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งของและบุคคลอันเป็นที่รักที่พอใจทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมดา ไม่อาจล่วงพ้นไปได้

๕. เรามีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับมรดกของกรรม (ไม่ใช่มีกรรมเป็นทายาท กมฺมทายาโท แปลว่ารับมรดกของกรรม ถ้าแปลว่ามีกรรมเป็นทายาท หมายความว่ากรรมเป็นทายาทของเรา ที่จริงเราเป็นทายาทของกรรม) ต้องรับมรดกกรรมที่เราทำไว้, มีกรรมเป็นแดนเกิด, มี

กรรมเป็นเผ่าพันธุ์, มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย, บุรุษก็ตาม สตรีก็ตามทำกรรมอันใดไว้ก็จักได้รับผลแห่งกรรมนั้น

ที่ควรจะใส่ใจทบทวนเป็นพิเศษ เช่น เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่อาจล่วงพ้นความแก่ไปได้ กับพระพุทธภาษิตที่ว่า "อานนท์! สัตว์ผู้มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นธรรมดา ได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมจะล่วงพ้นความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายไปได้"

ดูเหมือนว่า พระพุทธภาษิตทั้ง ๒ แห่งนี้ มีข้อขัดแย้งกัน แต่ความจริงไม่ขัดแย้งกัน ที่ว่า "เรามีความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นธรรมดา" ตรงนี้เป็นการบอกสภาวธรรมตามความเป็นจริงว่า มันเป็นอย่างนั้น ถ้าเมื่อไรยังเกิดอยู่ก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย

แต่ที่ท่านตรัสว่า "สัตว์มีความเกิด ความแก่...เป็นธรรมดา อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้วย่อมพ้นจากความเกิดแก่เจ็บตายไปได้" อันนี้บอกถึงอุดมคติว่า ถ้าปฏิบัติอย่างนี้ๆ แล้วก็สามารถจะล่วงพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตายไปได้ คือ ถ้าพ้นจากความเกิดได้ คือไม่เกิด ก็พ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจไปได้

แต่ในระหว่างที่ยังวนเวียนอยู่ในความแก่ ความเจ็บ และความตาย ความพลัดพรากสูญเสีย และความที่จะต้องเป็นผู้มีกรรม ได้รับผลของกรรม ยังไม่สามารถจะอยู่เหนือกรรมได้ (Overcoming the law of karma) เราก็ควรทำชีวิตให้มีคุณภาพ แก่ก็แก่อย่างมีคุณภาพ มีคน

ถามว่า นางวิสาขามีอายุ ๑๒๐ ปีแล้ว ยังสวยอยู่ สวยได้อย่างไร? ก็บอกว่า สวยไปตามวัย หมายความว่าวัยงาม นางวิสาขาได้ลักษณะเบญจกัลยาณี ความงาม ๕ อย่าง มีอย่างหนึ่งคือวัยงาม งามสมวัย อายุ ๑๒๐ ปี ก็สวยแบบคนอายุ ๑๒๐ ปี ทำนองนั้น แก่อย่างมีคุณภาพ มีประโยชน์ ทำประโยชน์ได้ตามประสาคนแก่

ถึงเวลาเจ็บก็เจ็บอย่างมีสติสัมปชัญญะ เจ็บอย่างเอาความเจ็บมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรม เจ็บคราวใดก็ฉลาดขึ้นคราวนั้น ได้รู้ลีลาท่าทางอะไรๆ ต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเจ็บ เอาความเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นมาเป็นประโยชน์กับความรู้สึกนึกคิดจิตใจ โรคทุกอย่างที่เกิดขึ้นแก่เราไม่ได้เกิดขึ้นแก่เราคนเดียว เกิดขึ้นแก่คนอื่นด้วย ลองไปดูเถอะ ที่โรงพยาบาล ไปหาหมอแห่งใดก็ได้ มันต้องมีเพื่อนร่วมเจ็บกับเราอยู่ทั้งนั้น

ในทางศาสนาจึงบอกให้มีจิตเกื้อกูลต่อกัน มองดูกันในฐานะเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย พอคิดได้อย่างนี้ ความอาฆาต พยาบาท ความเกลียดชัง ความรู้สึกไม่ดีอะไรต่างๆ ถึงจะไม่หายไปทั้งหมด มันก็ลดลงไป เพราะเห็นว่าเขาเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายกับเรา เขาจะเป็นอย่างไรๆ เขาก็เป็นเพื่อนเราในฐานะหนึ่ง ฐานะเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ก็ต้องพลัดพรากสูญเสียจากสิ่งที่รักที่พอใจ

นึกถึงความสูญเสียทีไร ก็ให้นึกถึงพระเจ้าฆตราชทรงสูญเสียราชสมบัติ อิสรภาพ แต่ก็ทรงรักษาพระทัยไว้ได้ไม่ให้หม่นหมอง หน้าตาผ่องใสเหมือนเดิม จนพระเจ้าธังกราชที่เป็นศัตรูจับพระเจ้าฆตราชมาขังต้องเลื่อมใส ปล่อยพระองค์ไป

เราเองก็สูญเสียกันบ้างเล็กๆ น้อยๆ มันเล็กน้อยเหลือเกิน เท่ากับขี้ฝุ่นนิดหน่อยที่ติดเล็บอยู่ ก็ได้กำลังใจจากเรื่องเหล่านี้ ก็ไม่เป็นไร สูญเสียอะไรก็สูญเสียไป ให้รักษาสุขภาพจิตไว้ก่อน

เวลานี้ดูข่าวทางทีวี มีการฆ่ากันตายมากมาย โดยเฉพาะแม่ของคนที่ถูกฆ่าตาย สูญเสียสิ่งที่รักอย่างมาก เศร้าโศกจนควบคุมตัวไม่อยู่ สติสัมปชัญญะหายไปหมด ร้องไห้จนลืมตัว ไม่สามารถที่จะยับยั้งได้ในเวลานั้น นี่ก็เพราะไม่ได้ฝึกมาก่อน แต่ก็นั่นแหละคนพูดก็พูดได้ แต่ไปโดนเข้าจริงไม่รู้จะทำได้แค่ไหน บางทีเราก็ปลอบคนอื่นได้ แต่ถ้าถูกเข้ากับตัวเอง ก็ไม่รู้ว่าเราจะรักษาจิตใจไว้ได้สักแค่ไหนเหมือนกัน

แล้วก็ให้นึกถึงพระพุทธเจ้าไว้บ่อยๆ ว่าท่านเสียสละราชสมบัติออกมาบวช ไม่ได้ยึดว่าอะไรเป็นของพระองค์เลย เมื่อสละราชสมบัติที่จะมาถึงเข้าแก่พระองค์ มาบวชแล้วก็จาริกไปในที่ต่างๆ แบบอนาคาริกมุนี เป็นมุนีผู้ที่ไม่มีเรือน ไม่มีอะไรเป็นของพระองค์เลย วัดเชตวันที่เขาสร้างถวายก็ถวายสงฆ์ วัดเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารสร้างถวายก็ถวายสงฆ์ วัดต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพุทธศาสนาเขาถวายสงฆ์ ไม่ได้ยึดถือเป็นของพระองค์ ไม่มีอะไรเป็นของพระองค์เลยแม้แต่น้อย

ก็เป็นเรื่องที่เป็นกำลังใจให้กับพวกเราที่เป็นชาวพุทธว่า ท่านมีถึงขนาดนั้นแล้ว ท่านยังสละออกมาเป็นผู้ไม่มี แล้วอย่างเราๆ นี่จะมีอะไรสูญเสีย มันเหมือนกับว่าเทียบกับท่านแล้ว มันเทียบกันไม่ได้เลย ถึงเราจะรู้สึกว่ามันเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่สำหรับเรา เมื่อนึกถึงท่านแล้วขี้ปะติ๋วเหลือเกิน คือ มันเล็กน้อยเหลือเกินในสิ่งที่เรารู้สึกสูญเสียหมดแล้ว หรือสูญเสียมากมายอะไรอย่างนั้น

เถาวัลย์เล็กๆ มันผูกขานกได้ นกก็ดิ้นไม่หลุด มันก็ถูกผูกขาอยู่นั่นเอง แต่เถาวัลย์อย่างนั้นเอาไปผูกช้าง ช้างไหวตัวทีเดียวมันก็ขาดหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือแล้ว พูดอันนี้ต้องการจะให้คิดอะไร คือ ความรู้สึกต่าง ๆ ของคนเรา ความรู้สึกทุกข์ก็ตาม ความรู้สึกสูญเสีย ความรู้สึกเศร้าโศก ความรู้สึกได้มาต่าง ๆ ก็ตามมันอยู่ที่ความรู้สึก มันไม่ได้อยู่ที่สิ่งที่ได้มา หรือสิ่งที่สูญเสียไป

ถ้าเป็นมหาวีรสตรี มหาบุรุษ อะไรก็แล้วแต่ สิ่งที่สูญเสียไปที่คนอื่นรู้สึกว่าเป็นความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ แต่สำหรับบุคคลเช่นนั้นไม่ได้รู้สึกว่าเป็นความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่อะไรเลย เพราะไม่มีอะไรจะสูญเสีย เพราะไม่ได้ยึดถืออะไรว่าเป็นของตน เป็นแต่เพียงอาศัยใช้ชั่วคราว อาศัยใช้ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ เพราะในที่สุดเราก็ต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป อสฺสโก โลโก สัตว์โลกไม่มีอะไรเป็นของของตน ต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไปในที่สุดเลยไม่มีอะไรจะสูญเสีย ได้เตรียมใจเอาไว้แล้วว่าในที่สุดเมื่อความตายมาถึงเข้าเราจะต้องสูญเสียหมดทุกอย่าง ไม่มีอะไรเหลือแม้แต่อย่างเดียว ร่างกายของเราซึ่งเป็นที่รักที่หวงแหน เป็นสมบัติชิ้นสุดท้ายที่เรารัก ก็เอาไปไม่ได้ ในที่สุด ต้องเอาไปฝังไปเผาแล้วแต่คนที่อยู่ข้างหลังเขาจะทำอย่างไร ถ้าทำใจไว้ล่วงหน้าอย่างนี้แล้ว มันก็เป็นกันเองกับความเจ็บไข้กับความตาย กับความสูญเสียกับความพลัดพราก กับอะไรต่ออะไรต่างๆ ปลงไปได้เยอะทีเดียว นี้คือข้อที่ ๔ เราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจเป็นธรรมดา

ข้อที่ ๕ ให้พิจารณาถึงกรรมให้มากๆ ในชีวิตประจำวันเราทำกรรมทุกวัน เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง มีเจตนาที่จะทำกรรมดีบ้าง กรรมชั่วบ้าง เพียง

แต่คิดมันก็เป็นกรรมแล้ว กรรมทั้งกรรมดีทั้งกรรมชั่ว มันมากมายเหลือเกินแต่ละวันๆ สลับซับซ้อนกันอยู่ในจิตของเรา ลึกจนไม่รู้จะลึกอย่างไร มหาสมุทรสุดที่จะลึกมากแล้ว แต่ว่าอะไรๆ ที่มันอยู่ในจิตของเรา มันลึกมากกว่านั้นอีก มันหยั่งถึงได้ยาก เพราะสะสมมานานหลายแสนปี หลายล้านปี ในสังสารวัฏที่ยาวนานนี้

เพราะฉะนั้นให้นึกถึงกรรมว่า เราจะต้องเป็นไปตามอำนาจของกรรม แต่ก็เปลี่ยนแปลงได้ พยายามเปลี่ยนแปลงให้มันดี กรรมก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ แล้วแต่เราจะทำ แล้วแต่เราจะเปลี่ยนแปลงให้มันเป็นไปอย่างไร เพราะมันไม่เที่ยง ถ้าเราสร้างเหตุปัจจัยให้ดีมันจะเปลี่ยนไปในทางดี ถ้าเราสร้างเหตุปัจจัยไม่ดี มันจะเปลี่ยนไปในทางไม่ดีเช่นกัน.

ธรรมดาของชีวิต เป็นเช่นนั้นเอง

วศิน อินทสระ

ความแก่ เจ็บ ตาย และการพลัดพรากจากบุคคล
และสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจ เป็นธรรมดาของชีวิตจริงๆ
ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เราต้องกล้าเผชิญหน้ากับมัน
อย่างกล้าหาญและอย่างเป็นกันเอง ส่วนเรื่องกรรมนั้น
เป็นหลักกว้างๆ ข้อยกเว้นหรือเงื่อนไขย่อมมีอยู่บ้าง
เป็นธรรมดาของกฎทุกอย่าง ไม่ยกเว้นแม้แต่กฎแห่งกรรม

พระพุทธเจ้าตรัสเสมอว่า ความเสื่อมทรัพย์ เสื่อมญาติ
เสื่อมยศ เสื่อมลาภ เสื่อมอะไรก็ตามใจที่เป็นภายนอก
เป็นความเสื่อมเล็กน้อย แต่ความเสื่อมปัญญา
เป็นความเสื่อมที่ยิ่งใหญ่ การได้ทรัพย์ การได้ยศ
การได้ญาติ การได้อะไรต่างๆ ก็เป็นเรื่องเล็กน้อย
แต่การได้ปัญญาเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ ได้ปัญญาแล้ว
ทำให้ได้ความสุขที่ประณีต ได้ความสุขที่ดี
ถ้าเราต้องการให้ได้ความสุขที่ดีก็ต้องแสวงหาปัญญา
อยู่กับปัญญา เข้าใจสิ่งต่างๆ มากกว่าที่คนทั่วไปเข้าใจ
จึงจะสามารถพัฒนาตนให้ก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ
ในด้านปัญญาและด้านจิตใจ